

POLGÁRI SZÓZAT

KELET NÉPÉHEZ 1841.

ÍRTA

KUTHY LAJOS

Virtuti praevalere sapientia.

PESTEN,
Kiadta Heckenast Gusztáv.
1841.

Nyomtatta Landerer és Heckenast.

MÉLTÓSÁGOS
NÉMETÚJVÁRI GRÓF
BATTHYÁNY LAJOS

ÚRNAK

HAZA' ÉS NEMZETISÉG' LEGLELKESB BARÁTJÁNAK; 'S A'
FELSŐHÁZBAN A' POLGÁRI ERÉNY' ÉS NAGYSÁG' EGYIK
KÉPVISELŐJÉNEK

HÁLA'ÉS TISZTELET'

MÉLY ÉS ÖRÖK ÉRZETÉVEL.

TARTALOM

ELSŐ FEJEZET.

Szív és ész.

	Lap.
I. Az ész' meghatározása.....	1
II. Mi a' szív?.....	2
III. Párvonalok szív, és ész között.....	4
IV. Szív és ész mint statusélet-erők.....	8
„W Szív és ész mint reformelemek.....	11

MÁSODIK FEJEZET.

Mellyik elem' túlnyomósága minő eredményeket fejteti ki az egyetemes világtörténetekben.?

I. Egyiptom.....	14
II. Spanyolhon.....	24
III. Anglia.....	31
IV. Lengyel nép.....	45
V. Északamerikai egyesült statusok.....	51
VI. Róma.....	59

HARMADIK FEJEZET.

A' magyar nemzet' életében mellyik elem volt uralkodó, polgárszerkezete- 's történeteiből ítélve?

I. Előjegyzetek.....	67
II. A' kiköltözés.....	70
III. Árpád' kora.....	75

IV. A' szeri alkotmány	77
V. Sz. István' kora, 's alkotványa.....	81
VI. Nemzetünk a' különböző házbeli királyok alatt.....	90
VII. Jegyzet a' későbbi időkről.....	99

lap.

NEGYEDIK FEJEZET.

Minő helyzetben talált bennünket a' jelen század, 's jelesen az 1841. év, polgári alkotmány' anyagi élet' 's nemzeti jellem' és műveltség' tekintetében?

I. Polgári állodalmunk.....	102
II. Anyagi körülményeink.....	109
III. Nemzeti jellem	133
IV. Erkölc és műveltség.....	144
V. Észrevételek nemzetünk' helyzetéről a' XIX. század' elején	150
VI. Az 1840-ik évet követő korszükségek.....	163
VII. Az izgatás' természetéről.....	179
VIII Kitérés Journalisticánk' ügyében	186
IX. Nézetek gr. Széchenyi 'Kelet népe' című könyvének czélja és eredményi felett	192
X. Néhány szó a' sajtónyilvánossági modorról.....	200

ELSŐ FEJEZET.

Szív és ész.

I.

Az ész' meghatározása.

Az ész lelkünknek azon ereje, miszerint mindent, mit felfog, meghatározott cél' szempontjából tekint. Azért a' tárgy' vagy eszme' természetét, mellyet szemlél, vagy felölel, megkülönbözteti, felosztja, 's ha az alkatrészek' viszonyairól elmélkedik, minden egyes körülményt az egészre, mint ítéleti központra viszen vissza, 's észrevételeit ahhoz képest határozza meg. És minthogy ezen visszavitelben ítéleti okot keres, azaz okoskodik; az okot pedig ismét az idea' természetéből ítéli meg: önként következik, hogy az ész okatlanúl vagy ál okból mitsein tesz.

Nem akarom fárasztólag taglalni az ész, és értelem közötti különséget, miszerint az ész, minden dologban az ideákat fürkészi, köti össze, 's azoknak egyetemes egységét az 'isten'ben központosítja; az értelem pedig magán

állva fog fel mindent; 's előtte különválták a' szellem az anyagtól, vagyis az eszme a' tárgytól, a' tárgyak egymástól, úgy hogy azoknak nem általános összeköttetéseit, hanem saját viszonyait tekinti. Nem akarok az elmélő, és gyakorlati ész' természetéről értekezni; miszerint amaz észreveszi, 's megítéli a' mi van, ez pedig felfogja, 's belátja a' minek lenni kell. Nem akarom a' Kant' felséges, de nagy község' élelményévé soha nem válható okoskodásit felhozni: mert közvetlen célom egyedül az, miként fogalmát adjam, minő jelentésben használom jelen-iratomban az észet.

Az ész' fogalmába ölelem az értelemni' jelentését is. A' f e l f o g ó, í t é l ő, és okoskodó tehetségek' össze hangzó működéseit. — mellyek szerint minden tény' kivitele, 's minden idea' megtestesítése körül, annak természete, eszköze, 's eredményei, a' célhoz képest, mellyért a' tény, vagy eszme léte-sülni akar, rendeltetnek el, 's hajtának végre, — é r t e m az ész alatt.

II.

Mi a' szív?

Elhagyva a' szív' állatnia vezetési jelentését, miszerint ereiben a' vérforgást élteti s annak ide tar-

tozó második értelmét határozzuk meg, miszerint a' szív, érzés', érzelem', érzékenység', érzélgés' 's érzékiség' kútfeje. Így véve a' SZÍV, lelkünknek azon tehetsége, melly a' hatást, 's benyomásokat felfogja, öntudat' tárgyai-vá' teszi, 's a' felvett benyomások' természetéhez képest bizonyos ösztönt idéz elő.

a) Érzésnek nevezem azon indulatokat, miknek okossági, erkölcsi, 's vallásos tárgyai vannak, 's olly tetteket feltételeznek, mik az emberiség' javát tárgyazzák; mint például tudomány-szomj, honszeretet, részvét, barátság 's a' t.

b) Érzelemnek hívom azon kis körű; 's többnyire magunkra vitt indulatokat, mellyeknek czélját 's terjedelmét saját viszonyok határozzák el; mint teszem: a' becsületézés, szerelem, 's a' t.

c) Érzékenység alatt értem, ha valaki nemes érzetekre hajlandó, ha a' tökély', és boldogság' eszméi iránt előszeretettel van; 's különösen, az erkölcs', és okosság' törvényeitől érdekeltetik; például igaztalanság, visszaélés, s' a' t. boszantja; világműveltség, közjó, erkölcsi fejlődés, 's a' t. pedig örömmre hozza. – Az érzékenység emel ki az állatok' rendéből, ha az okosság' határain túlvágyni nem akar.

d) Érzélgésnek mondom azon túlnőtt, 's egyedárus indulatot, melly alaptárgyát gyáván, átadólag keresi. Vágyak után tétováz, a' jelent meddővé teszi, 's minden tény erőt elhígít; 's legyen az lelkesültség' hamvasztó lángja, vagy anyagi

fertelmek' emésztő kanócza, egyiránt tenkbe viszi az észet, 's akaratot.

e) Érzékiség, midőn egyki hajlamainak annyira rab nyűgébe engedi lelkét igazni, hogy minden cselekvési irányt szenvedélyektől feltételez. Az érzékiség tehát abban különbözik az érzelgéstől, hogy tényerőt nem öl, akaratot nem hígít, sőt mind kettőt eleven ingerültségben tudja tartani, de indulat után osztja fel az életet, minden befolyása nélkül az észnek.

Azt hiszem, említnem sem kell, hogy az elso-rolt szívtehetségeknak – mint minden elemnek, mi a' VAN' eszméje alatt foglaltatik, – fejér, és fekete, vagy is, jó, és bal oldalai vannak. Egyéb-iránt különböztetésimet azért tevém, hogy érthetőkké magyarázzam az alábbiakat.

III.

P á r v o n á l o k ész, és szív között.

Az ész mindig okot keres; a' szív mindenben ösztönre indul. A' szív benyomások után indítványoz; az ész törvénycodex szerint intézkedik. Az ész megítéli a' mi van, 's előhossa a' mi nincs; a' szívet megilleti mi van, 's vágyra hossa mi nincs. Az ész, szép és igaz' eszméivel mint örök elv áll: a' szív, benyomásai-
val, mint időközi, változik. Az ész, mint ere-

deti erő betölt, és éltet: a' szív, mint származott tűz gyulaszt, és kialszik. Az ész soha sem pazarol, de szűkölni sem hagy; a' szív, ma kincsébe fúlaszt, holnap kizsákmányol. Az ész hirtelen fejlik a' gyermeknél, növekszik ifjúkorban, kitisztul a' férfiúnál, 's megéri a' vénnél: a' szív százfelé kap a' gyermeknél, túlzásban csapong az ifjúnál, önzővé lesz a' férfiúban, 's elhül a' vénnél. Az ész emlékezet által tartja meg felfogásait; a' szív újbenyomásokkal törli el a' voltakat. Az ész egybeveti emléken birt tapasztalásit jelen tárgyaival, 's a' hasonlításból okoskodik; a' szív mindig magában tekint a' napi benyomást, 's annak ereje szerint tesz. Tehát amaz állandó erők által munkál; ez változó eszközökkel kormányoz. Az ész hatalmas monarchia, mellynek aristocrátiája logica, országa bölcselet, 's ministerei a' felfogó, ítélő, 's okoskodó tehetség: a' szív, forradalomteljes republica, mellyben vándorló elemek adják a' tont.

Miután tehát a' szív, és ész, különböző erők; a' cselekvés' világát pedig ezen erők idézik elő: természetes, hogy minden tény ahhoz képest fogja eredményeit meghozni, a' mint szívöszton, vagy észfontolás' útján született. Minthogy azonban az ember test- és lélekből áll, mellyeknek képviselői a' szív, és ész: önként következik, hogy valamint egyik erőt a' másiknak minden legkisebb befolyása nélkül elszigetelve gondolni nem lehet, (kivévé a' tébolyodottakat,) úgy valamelly tény, egy-

általában, az erők' különvált egyikének józanon nem tulajdonítható. Úgyhogy midőn egy ember' vagy status' életéről ez mondatik: „szív uraság alatt áll.” nem annyit tesz, mintha tőle az ész' legkisebb jelensége is megtagadtatnék; mint szinte megfordítva, az észak kormány' fogalma a' szív' befolyását ki nem rekeszti; hanem a' tétel a' szerint állítatik fel, a mint szív, vagy ész, azaz ok, vagy ösztön gyakorol túlnyomó hatalmat a' kérdésbe vett tényen, vagy életen.

És ha ezen kifejezés' értelme, az ész, vagy szívet kirekesztő általánosságig terjesztetik: végtelen különbséget okoz az ítéletben, így például, a' b. Eötvös József 'Kelet népe és Pesti Hírlap' című röpiratában azon nevezetes állítás, mely a' 16. lapon íratik, a' fent meghatározott fogalom, és logica szerint egészen ellenkezőleg fog állani. Az idézett tétel ím ez: „a' nagy császárban én nem taticának (azaz észműnek) diadalát, hanem épen azt látom, miként süllyed minden tatica 's ügyesség mellett az, minek alapja nem jó, miként vezethet Austerlitz, Jena, Borodino 's annyi nyert csata, 's győzelem, 's a' taticának mind en csudái végre Waterloohoz, és sz. Ilona' szigetére; 's a' dicső lengyel nép' vesztének okát, nem a' tatica', hanem inkább egyesség', 's azon bizodalom' hiányában keresem, mely nélkül semmi valóban nagyot, véghez vinnünk nem lehet, 's mellyet e' boldog-

talan nép, talán épen azért nem érezhető vezetői iránt, mert több ügy és s éget, mint férfias egyenességet vőn észre tetteikben.” E’ tétel, a’ fent kifejtett logica’ nyomán így áll: A’ nagy császárban én nem a’ hős lelke és (azaz szívlobbanat’) diadalát, hanem épen azt látom, miként süllyed minden magasztaltság, ‘s ügyesség mellett az, mi a’ t a c t i c á t ó l, azaz észfontolástól eltér, miként vezethet Austerlitz, Jena, Borodino ‘s annyi nyert csata, ‘s győzelem, ‘s a’ s z í v g e r j e d e l e m n e k minden csudái végre Waterloohoz? és sz. Ilona’ szigetére; ‘s a’ dicső lengyel nép’ vesztének okát, nem az érzelmi hevület’, hanem inkább azon egyesség’, ‘s bizodalom’ hiányában keresem, mellyet egyedül a’ fontoló’ s értelmes nemzetélet fejthet ki, melly nélkül semmi valóban nagyot véghez vinnünk nem lehet, ‘s mellyet e’ boldogtalan nép, talán épen azért nem érezhete vezetői iránt, mert több önzést, (azaz szív öszt önt) mint férfias egyenességet, (azaz ész akaratot) vőn észre tetteikben, – de ez csak személyes nézetem. Azt azonban nem kell magyaráznom, hogy Napoleon épen a’ ‘császári’ czímben tért el megfontolási tacticájától. Addig mindenért a’ nép’ érdekében látszók küzdeni, ‘s ha nem úgy lett volna is, a’ nemzet, consuljában mindenesetre olly pártfogóját látta, ki őt önfénynél többre becsüli, mert hiszen, ha tetszenék, az európai koronások’ sorába állithatná magát. D e miután a’ szív’ n a g y r a v á-

g y á s a alá kezdé rendelni az ész' hideg terveit, miután császári szék, nepotismus, 's telhetlen hódoltató vágy ingadoztaták számító nézetét, 's a' közvéleményt, 's miután ezen új erők' izgatására kezdett hajolni 's tenni: bizonyosan nem az észtan' tacticája bukott meg, hanem tacticátlanság buktatta meg a' szív' terveit.

IV.

Szív, és esz, mint status élet-e r ök.

Életünk' folyamában mint két intéző erő működik szív és esz. A' szív, felvett benyomásoknál fogva minden esetre akarja, mit az ösztön szükségessé tőn. Az esz, okoskodólag, a' s z é p és való' eszméivel egyesíti, mit az ítélet hasznosnak talál. A' szív, ösztönétől feltételezi az életirány t, az esz, mindig okra viszi vissza az akaratot. Ezen ok a' szép és való, melly minden tökély-, és erkölcsnek alapja. Azért ha szívünk' ösztöne nem hallgat az esz' okaira, tökély, és erkölcs nem lesz biztosítva éltünk' körében; és ha tökély 's erkölcs hiányzanak, a' hiányt bűn, és félszegség tölti be, 's ezeknek kisebb nagyobb foka, nemei árnyék-Jata, csonkítja, akadályozza, vagy épen *elmeríti* a' szépet és valót, mellyek az észnek feltételei. Ebből kitetszik, hogy olyan életben, hol szív uralkodik, ha néha a' szív' ösztöne szépet és valót tenne is szükségessé, azt állandóul nem bír'

hatja, mert az ész' okai által, mint nem szerzé, úgy védeni sem képes. Úgyde, ha a' szép, és való ideiglenesen érinti éltünköt: ideiglenes leend a' tökély és erkölcs is, mikből jóllét, és nyugalom származik: 's innen önként következik, hogy a' szívuraság, ha olykor ad is, csak időközi boldogságot adhat egyes életnek.

A' statusélet? egyes életek' összetétele. Erre nézve tehát a' szív és ész nem egyesekben fejt ki erejét, hanem a' többség' akarata által hat az egészre. Ha a' többség, mellynek akarata hat, a' szív ösztönéből akar, szív uralkodik a' statuséleten; ha az ész' okaitól feltételezi akarátát, észkormány ülend a' közügy' jobbján. Különben a' szív, vagy ész, a' fentebbiek szerint viendi véghez munkásságát. A' boldogság' alapja, mit egyes életnél jóllét- és nyugalomnak nevezünk, statuséletben szabadvagyon- 's személybátorságnak mondatik 'S így, a' fentebbi okoskodás szerint, minthogy az ész' feltételei szép és való; a' szép- és való' megtestelése a' tökély és erkölcs; a' tökély és erkölcs' eredményei a' jóllét és nyugalom, vagyis szabadvagyon, 's személybátorság: tisztán áll, miként a' statuséletet csak az ész teheti állandón boldoggá.

Tehát a' statuséletben e' két erő működik; vagy ellenörködve egymás' túlnyomási ellen logical arányban,'s így üdvözítőleg; vagy átnöve egymást, 's így szélpontokon csapongva veszélyhözölág. Ha az ész nagyon kiszorítja a' szív' igényeit

rendkívüli szigor áll elő, melly a' szívre fárasztó benyomást tesz, 's ö s z t ö n é t költi az észjárom' levetésének. Ha szív az uralkodó, a' szenvedélyeket veszi udvarába kegyenczekül, kik irtózatosan magoknak kezelik a' statuséletet.

Három fő elem van, mellyek körül a' statusban kiterjeszteni törekszik hatalmát a' szív.

1. Azon élet, 's ekkor haszonvágy', rangkór', 's fényűzés' szerveit idézi fel; mint Cleopatra', XIV. Lajos' 's a' t. korában. A' szívnek illynemű uralgása, finánczügyi megbukást, kimerültséget, ez ismét erkölcsi sülyedést, ez ismét gyávaságot elaljasodást szül.

2. A' h i t; mellynek irányában fanatizmust, vakdühöt, 's önéletfeledést, (melly szív' és ész' Munkásságát veti el főczéljától,) szokott költeni; mint Nero, Domitian alatt az ó, 's reformatio' kezdetekor az újvilágban; úgy hogy a' már I. Ferencz' korában hatalmasan fejlődő, 's értelmesült Francz-hon sem tudá bölzsültségétől keblét megóni. A' szívnek illynemű uralgása inquisitionale tribunált, 1572-ki véréjeket okoz, mellyek, a' méltóságából kivetkezett embert állattá sorozzák.

3. A' p o l i t i c a. E' tárgyban eldoradoi vágyakra, rögtönzött manias reform- 's erőszakra szédíti a' népet, mint Mirabeau' szavai tevék, mint Robespierre' 's a' t. korában történt. A' szívnek illy uralma, korlátlanságot, ez ismét zendületet, ez ismét megtörést, igába jutást hoz a' statusra, 's életét megszünteti.

De ha a' szív, elsorolt veszélyeit a' statusban szélső eredményekig nem fejtené, vagy épen a' kijelelt főelemek' ügyében valami jót előhozna is: okvetlenül rövid, és állhatlan segély az, melly egy résznek használva az egészet meríti.

Ha az alattvalókat ragadja el a' szív, anarchia fejlődik ki; ha a' felsőbbiséget: despotismus. 'S kényuraságot nem csak egyén űzhet, hanem testület is, mint Romában a' patríciusok, Velenczében a' tizek' tanácsa, 's Oroszhonban a' senatus. Azért igen veszélyes az olly Monarchia' állása, mellyben az elszigetelt, 's ön befolyás nélkül terhelt nép felett, a' kormány és aristocratia, mint két ellenerők, osztognak a' status' dolgain. Mert, minthogy a' nép, csekélyebb műveltségénél fogva, mindig hajlandóbb a' szívnek engedni: ama' két küzdő erők közül ahhoz fog szegődni, a' mellyik való vagy ál de mindenesetre szívszerű érdekekkel csábítja magához. A' népnek szívhatalma ellen tehát egyetlen biztosító mód a' Monarchiára nézve, ha azt jogérdek által köti a' status' életéhez, e' jogérdek pedig: földbirtok, és képviselő.

V.

Szív és ész, mint reform-elemek.

Statuséletnek két esetben lehet reformra szüksége. Vagy szigorúbbá válik, mintsem népét boldogíthatná; vagy kifejtettebbé, mintsem a' nép

megbírná. Mind kettőt körülmény, vagy visszaélés idézi elő. Első esetben az alkotmányt kell kiterjeszteni, másodikban korlátozó törvényeket hozni; 's mindkettő reform által történik. A' reform' ügyében szív, és ész ellenkező akarattal bírnak. AV szív benyomásoknál fogva határoz meg minden hiányt, 's a' reform' ösztönét arra szorítja, a' mi rosszul hat. Az ész, okát vizsgálja minden hiánynak, 's a' reform' szükségét abból ítéli meg, mi a' rosszat eredményezé. A' szív rögtön, és magán állva kap fel minden javítási tárgyat; az ész fontolva, 's általános viszonyokkal egybevetőleg. A' szív akadályok által ingerültséget, az ész kitartást nyer. A' szív zendülettel hevenyész; az ész törvényes haladással alkot. Innen világos, hogy az ész, soha sem nélkülözhetlenebb, mint reformban. Washington észszel reformált. Franczhon a' szív', Anglia az ész' rendszerét követi.

Az erkölcsi élet' reformja hittan által történik. Itt épen a' feljebbieket kellene ismételnem, ha leírni akarnám miként kezeli a' hiteszközét a' két ellenerő.

Csak az a' valódi reform, melly nagyszerű világnézetekkel hat múltba, 's jövőbe. Ítélt a' történetek, jósol a' leendő felett, rendszereket állit, eszméket teremt, elveket tisztit, irányt mutat; vagy a' szak-törvényeket műveli, bővíti, 's határozott értelemre hozza; módosít, felfedéseket tesz, a' tökély' és jóllét' országát helyes törvényekkel előidézi. De helyes törvényhozáshoz csak ész vezet, mert csak az ész búvárkodik a' körülmény', és nemzeti jellem'

okai között, pedig Montesquieu szerint a' jó törvényeknek „annyira a' nép' lelkéhez, mellynek javára irvák, kell alkalmaztatniuk, hogy vakesetül vehető, ha egy nemzet' törvénykönyve, idegenre illik.” (Elles doivent être tellement propres au peuple pour lequel elles sont faites, que c' est un très-grand hasard, si celles d' une nation peuvent convenir à une autre. De L' Esprit des loix liv. 1. Chap. 3.)

MÁSODIK FEJEZET.

Mellyik elem' uralma, minő eredményeket fejTe ki az egyetemes status-történetekben?

I.

Egyiptom.

Az ó világból állítok elő egy nemzetet, melly buta lelkében kevés elevenséget bírt; melly kasztakra osztott népszerkezete, 's minden ügy'tőzsér-'s iparág' czéhezése miatt, mint szinte a' mindent közvetlen isteni befolyásnak tulajdonító bit 's innen eredő varázslat' nyűgeinél fogva, még kevés elevenségű lelkét is mintegy burookban hurczoló; 's még is, mivel gyakorlati számoló, és szívzsarnoklattól ment politicát követett: az óvilágnak erő- és műveltségben imponált; Róma és Görögország' pallérozottságának pedig bölcsejévé lön; s ez: Egyiptom. Nálók a' babyloni Hermes, – 's tehát mint mindenütt, egyes férfiú, –terjeszté az első műveltség' sugárit, mellyuz ó indus csekély pallérozottság' viszfénye volt. 'S mert az ön-

eszmélet' első ereje, iránya törekvése, a' saját-élet' benső akaratára, szükségeire, világára Ion fordítva, intézve, központosítva, az azokon tulvágyó képzelet pedig korlátoztaték: minden külbefolyások', vándorló népvegyület', igazgatási változások', 's fentírt political akadályok' daczára túlnyomó virágzásban fejlett ki. A' buta, bágyadt, tompa erejű, égővtől lankadt idegzetű, légtől beteges nép, tudomány, és művészeti fölfedezéseket tön; political rendszerét kifejté, pallérozá; kereskedését virágzóvá tette, 's történetlapjain épen úgy, mint földjén, óriási vázait hagyá nagyszerű élteinek. Először a' mindenek' anyját, az időt oszták föl, 's számíták ki; naptárt csináltak, melly egy általános cselekvési számítás' nagyszerű eszmealapját eredményezé. Ezt követte önszükségükből indulva, a' mértan; mit a' Nilus' szabályozása szükséglett. Innen vízmérő, csatornák, zsilipek; mik ismét hydraulica', 's erőművek' tanát feltételezé. így midőn eszök, erejök', akaratok', önszükségeik' pótlása, számítása körül működék: forrásait nyíák a' nemzeti gazdaságnak, mi körül ismét status-oeconomia', 's finanztan' fejtését, pallerozását kelle figyelembe veuniök. 's mind ennek logikai eredménye jóllétlőn 's a' jóllét meghozá a' fejlettebb igényteljesb élet' jogait követeléseit; 's aprónként kifejlett az erős alapra alkotott, 's ön birtok által támaszolt szellemi fejlődés; melly egy gyékény bölcsőben vízre vetett lelenczet, ország-, nép- és imponant törvényalkotóvá hagyott nevelődni Mózesben; 's melly

kalmároktól vett, név- és születéstelen rabszolgát első statusministerré emelt Józsefben. Igen, de az ész mindig túlsúlyt tartott, 's ez minden dolgaikban jellemzve lőn. Míg egy-felől roppant csatornákat, földművi csodákat, kimeríthetlen természetést, 's kiterjedt ipar-, és kereskedési viszonyokat alkotott a' csekély, 's műveltebb földrészekről külön szigelt nép: másfelől a' képzet' számára teremtett czikkek, fölszínti egyszerűségben maradtak. Hangszereik nyomorú háromburú lant, kiseded síp, dob, 's trombitavégű kürtmaradának; mellyeknek hangjegyei en használatára csekély élményt adhatott azon kevés alkalomnál, midőn alkotmányilag megengedtetek. Szoborműveik kiállhatlan szárazak, egyhangúak valának; 's hát még költészetük? – De a' durván, mázolt inkább, mint festett kövek, 'a szövetek közt, mikben feszítészetök állott: egészséges-étkekkel lakottan, szükségétől nem kergetve, léleknyugalommal ült a' mértékletes nép; mellynek életrendét, tápszereit 's a' t. orvosok határozzák meg épen úgy, mint a' királyét; kit a' közérdek' minden ügyében alattvalóival rokon törvények korlátoztak. Nem voltak színházaik, 's lázos mutatványtáraik; de igen egészséges fürdők, körülmetélkedés, 's a' t. Nem voltak pavillonok, kioszkok, fény- és kaczerházaik; de roppant tartós templomok, obeliskek, labirintheek, piramis 's a' t; mik, ha pompaszerűek is, de nem ingerlők nem csábítók. Nem voltak czifra festéseik, képeik, de földképek, vízszabályzási rajzok 's a' t. annál

több. ‘S minő volt nemzeti érzelmök? tanúja azon adat, miszerint a’ tengerre azért haragudtak, ‘s voltak sokáig idegenek a’ hajózástól, mert nemzeti istenöket, a’ Nílust elnyelé.

Táncz, játék, éneklés, ‘s ‘a t. iránt gyűlöletet viselt a’ nép; de józan, szorgalmas, mértékletes, kitartó jellemmel bírt; ‘s még hitvallása is olly komoly volt, hogy minden vidám érzelmet kizára, de az áhíthatosságot fentartá Tehát ezen népésben fő elem, fő alkatrészt volt a’ számító ész, ‘s ítélő tehetség; mellék, szűktérbe nyomott, ‘s senyvedő életművezet pedig a’ képzelet; ‘s tekintsük meg a’ polgári, és magányélet’ oldalait, miket ezen rendszer eredményezett, megfelelték-e egy természeté jogokat lehetőségig megközelítő, ‘s azért helyes közélet’ philosophiájának, alapeszméjének? Országlásuk’ alapelvül, mint lenni kell; közjólét vala kiüzve; ‘s ezt, a’ jónak virágoztatása, a’ rosznak irtása, akadályozása által redeztek elérni; .amazt népnevelés, emezt polgári ‘s fenyítő törvényszékek’ útján. A’ népnevelés’ ügye néni” egyoldalú daraboltságban, egyik ágról másikra ugrálva, mitsem végezve, hézagokat hagyva, osztályokat mellőzve, szabadalmazva, vagy túlterhelve gyakoroltatok; hanem együtt test- és lélekfejlés országos gond’ tárgya volt. A’ gyermekek’ testi erő- és izomfejlődésük’ éveit ruhátlanul, pongyola szabadságában nőttek a’ természeti szükségnek; ‘s későbbben is, midőn öltözetet nyertek, egyszerű

kellékeik, a' képzelet', hiúság', fényűzés' méte-
lyes ragályát sem föl nem költhettek, sem, ha tán
kelen dett, nem táplálhaták. 'S bár az udvar, és or-
szágnagyok napkeleti fényt üztenek: egyik osz-
tálynak sem juta eszébe, azon; törvényszerűleg
őket nem illető módot majmolni, mi alkotmányilag
tiltaték; 's minek némi gyakorlata temetés, vagy
gyász ideje alatt engedtetek meg. De taníták gyer-
mekeiket azon osztályi életnemtől igénylett tanok-
ra, mellyhez kötve voltak; mellynek törzsökéből
születtek; 's mellynek tagjaivá, az alkotmány'
alap'törvénye szerint felnövendettek. Mindenki
saját köréhez alkalmazott oktatást vön, közköl-
tségen fizetett, 's külön szak-tanítók által; és min-
den néposztály' növendékei a' munkásság' 's szór-
galom' azon gyakorlatában növeltettek fel, melly
minden kicsapongó elmeábrándot kizár; a' lélek'
fattyú szétszóródásit akadályodba; minden erőt,
's figyelmet saját válalata körül központosít; 's ön-
foglalkozásiban, otthonos ügy eléget, biztos tapin-
tatot szül. És a' népszorgalom országos gondja
általánosan kiterjesztenék. Még a' király' naprend-
je, munkássági köre is szorosán kiméretett; mit
mulasztani épen úgy nem lehet, mint mások által
végeztetnie. És míg a' népnevelésben, egyfelül a'
lélek' elfoglalása, 's jó irányú munkáztatása által
minden túlcsapongó tévutak ellen a' közszellem
biztosítottok; más felül, – a' természetes testi ne-
velés, egészség-fentartás' rendszere által, – a' vér'
és idegzet' beteges rohamai, féktelensége, 's kor-

látlan eredménye ellen vezetettek folytonos óvás. Fesztelen öltözet, tisztaság, fürdés, mértékletes élet, környülmételkedés 's a' t. alkotványos kötelessége volt a' nép' minden egyeseinek; sőt az ételrend nem csak alsóbb osztályok', de királyi asztalok' igényeit sem engedé túlcsapongni; 's így betegség, ingerültség, vérterhelt agyláz nem uralkodván: egészséges lélek egészséges testben működhetnek. 'S míg test' és lélek' öszhangzó idomításában, olly túlnyomó szerep adaték az észnek; 's olly szűk szakmáyra szorították a' képzelet: a' hitágazat,' 's erkölcs-tan' elvei adatának kárpozlékül a' politicalai hév- és öröm-meddő szívnek; miből ismét az lön, hogy a' túlvágyó képzetnek szent ösztön, 's léleknyugalmi irány adatván: ennek működése, vagy közbejöhethő térutai is, egy közforráshoz, ti: a' polgári csend-'s jólléthez folytak vissza boldogítólag.

E' józan alkotványos jellem bélyegzé magát a' bűnkönyv' 's fenytőrendszer' gyakorlati szerkezetében is. Sem túlvitt irgalmat nem pazarlóit, egy emberi m é lt á n y n a k keresztelt beteg érzel:» gés; sem lépten nyomon vad szigorral nem gyilkolt a' criminalis ábránd' üldöző mániája. Aleskü, 's ölés – t. i: isten és ember elleni két fő vétek, – bosszúztatott halállal; más eseteknél többnyire a' bűn' természetéhez lélektanilag alkalmazott véteksúly gyakoroltatok. Az áruló' nyelvét, a' levéltörő kezeit veszté; 's a' t. És jeles törvényíróik Menés, Bochoris a' nemzeti élet', néposziályi viszonyok' 's körülmény' szükségéit vevék mérfokul,

lélek és természeti bölcsélettel alkotott czikkeikhez; mik, részleahajlatlan igazsággal, hamar, 's törvényszigorún kezeltettek országos fő törvényszék előtt, a' felek' ügyvéd nélküli, – 's így magokért legjobban ellátható, – ügyeik felett. És bár a' királynak, – a' mellett hogy sem terhelői az ítéletet, sem hozására nyilván, vagy titkon befolyani eszközei nem voltak, – lágyító kegyelemjog iraték kiváltságul: ezen uralkodói akarat is közhatalom' felvigyázata alatt állt: 's így, a' fejlődmi jogok', 's kiszolgáltatási rendszer' kölcsönös ellenőrsége, hideg, számított alkotvány szerkezettel biztosítva, még a' véringерүltсég, 's túlcсаpоngó érzеlem' könnyelmű szelét is erejéhez ragasztván, összehatva, egy kereket forgatott, melly a' közélet' javát, érdekét, folytonos haladásban vitte. És midőn már a' lassú érettség, a' nagy gép' minden rugóit mozgásba, eredményeit életbe, élvezőit virágzásba hozta: egy political éber figyelem kíséré a' rendszer' egybehangzó működéseit; melly azt, mint egyfelől a' túlfeszítő erők' veszélyétől óvta, úgy más oldalról minden elemet eltávolította, melly a' műfolyamnak gátot vethetne. így történt, hogy a' nép, 's nemzeti jellem minden külnemzet' heterogen befolyásaitól szorgosan védetett; 's a' görögökkel kötött szorosb közlekedési viszonyok' nyomán elharapózni kezdett néphenyeségnek, – melly ama' gép' mindenható kerekeire a' restségszülte képzet' izapос, temető-árját özönlendette, – Amazis' korszerű törvénye által gát vettetek; miszerint minden

polgárnak egy, neve, hivatása, életmód- 's évi munkássága felett, felsőbbségnek esztendőnként bemutatandó számadás' kötelessége, szigorú bündíj alatt elrendeltetek. így a' nép, hideg, józan, számító nevelés mellett egészséges testté növekedék, 's a' közélet' egészséges légje – ti: a' hideg, józan, számító, 's éber gonddal őrzött országlási rendszer' – táplálatában, kifejté a' cselekvés' teremtő erejének minden eredményeit, mikre égöve, fekvési helyzete, szomszéd népei, külviszonya, 's a' jólét', és közérdek' belösztone, igényt, eszmét, akaratot ébresztett. Az eredeti jellem, nemzeti erény meghonosultak. Bányaművelés, építészet, földművelés, iparügy, szóval a' nemzeti gazdaság' gyakorlati forrási megnyitattak; 's a' nemzet önerőre kelt; melly sajátmagában mindent fellelve, sem féltékeny irigységgel idegen népek' szerzeményeire nem kaczerkodott; sem elégütlenség' ördögétől ostorozva, önmagának, 's alkotványos- és népelemeinek mardosóskorpiója nem lön.

Most tekintsük át röviden históriai életét, mi lön az eredvény? Az, hogy a' jogviszonyokkal közérdekhez forrt osztályok' kapcsait semmi vész föl nem oldhatá, hogy a' statusélet egy tömött, átszilárdult szoborrá edződék, mellynek vasfejét, 's érez bordáit sem eszmemozgalmi agyláz', 's foelforrongás' őrlő szörnyei szét nem vethetek; sem külhatások' ostroma át nem rostázta; 's melly mégis, roppant terjedtségű életmű vezetet biztos kér-

gekkel óvta. Eredmény Jon, hogy bár a' nemzet pap', katona', baromtenyésztők', pásztorok', tolmácsok', gyártók', halászok' hétfejú hydrává fajulható különérdekű, 's különvelejű osztályi képezek; 's bár a' papok' törzsöke, nemcsak elseje volt a' több kasztáknak, hanem részint jogszerű polgári igény, részint értelmi túlsúly, kitervezett csel, 's örök éberönzés' következtében, ok valának néptanárok, statustisztek, orvosok, bírák, csillagászok, 's befolytak az ész- és hitphilosophia' ügyétől, a' kalmárnövendék' első hieroglyphitanáig, mint szinte a' királyházi ételrend' 's hálóterem' titkaitól a' halott körüli intézkedésig mindenbe; szóval ok valának élet' és halálnak polgári' katonai' 's fenyítő hatalomnak képviselői, rendőrei, erőművészei; 's igazgatói, mindennek; 's bár ezen papi politica, sajátságos beljegyénél fogva, – miszerint öntagadó lenni sem tud, sem akar, – az egyetemes nemzetirányra, ha nem mindig, bizonyosan sokszor közérdek' ügyétől eltérőleg törekedett hatni, 's épen azért a' nemzet' hit-tana, mythológiája, 's philosophiai iránya, a' polgári történetek' forgató pontjai között, – mint például az ősi Mózes' korával, Mózesé Herodotus' szakában, 's ez ismét a' Ptolemaeusok alatt, – tetemesen változott; 's bár végre ennyi szellemcserék, eszmeváltozatok, 's el v forradalmi átmenetek, többnyire súlygyenyvesztő ingerültség' 's politikai szenvedély' minden félelmével szoktak joui, 's pusztításokkal kitisztolni: még is, öntudatos vezértá-pintat, következetes országlási modor, 's hideg

számító politica' alapelvehezi hü ragaszkodás, az elmece send', 's léleknyugalom' szárnyain vezeté át mind ezen félelmes elemet; 's mi nemzeti sírt adhatott volna, nemzeti dicsőséggé teremte. 'S mint a' szellemélet és értelmi érettség, minden elmehábor- zendület- 's szenvedély-harczoktól érzelmfék által biztosítva, korszerű haladásban tartaték: úgy az anyagi életmű vezet, ama' hidegszemű kormányrendszer' gondja alatt, emelkedési fokain fényes pontig hágott. Úgy hogy, bár statusviszonyaik külön korszakokban, külön érdekirányt vettek; bár az állodalmi helyzet, most önálló ország- lás', majd provinciális kormány' kezeiben módosítaték; bár most zsidó, majd görög, persa, vagy római statusnézetekkel, vagy épen viszonyokkal jött érintkezésbe; 's bár a' zsidó Jeroboámmal szövetség- zett S i s a k a' Diodorus által kiemelt Tnepactus, 's a' tisztaszemű törvényalkotó As y c h i s sokban különböző irányú fejedelmek valának; bár az aethiopiai felsőség alatt töltött félszázad, a' harmincz, 's néhány évig terjedő polgári anarchia, a' tizenöt év alatti tizenkét fejedelem' collegialis uralkodása, majd ismét a' Psammetich által alapított monarchia, mint szinte későbbben Cambyses' és Nagy Sándor' idegen hatalma, 's a' Lagidák' ország- ló házának fényes solid pálczája, külön- szemű igazgatásformák valának; 's bár végre, ennyi kormány változat, hatalomingás, érdekcsere, 's váltott befolyások, a' nemzeti-élet' erejére ártalmas, gyengítő, sülyesztő, kapkodó stádiumokat szok-

lak okozni: még-is Egyiptom, kincs,- tudomány,-
 ‘s földművi virágzó példánya maradt az ó világnak;
 mígnem Cleopatra’ fecsérő könnyelműsége meg-
 vesztegeté az erkölcsöt, hiúvá tévé az értéki be-
 cset, elhígítá a’ nemzeti szilárdságot, fölolvasztá a’
 közérdek’ kapcsait, ‘s érzelem és szenvedély’
 sülyesztő, aljasító mótelyében puhává, bizalmatlan-
 ná, egyet nem értővé törpítve a’ népet, a’ már
 Ptolemaeus Philadelphus’ fényűzésében kezdődő
 igény szerint, Róma’ hatalmába dönté a’ nagyszerű
 hont; síroszlopúl hagyva királynői szennyes hírét,
 ‘s megvetve alapját a’ nép’ végerőtlenedésinek,
 mellyből többé kiemelkedni nem tudva, saracen- ‘s
 arab-kezek közt hulltak porba töredékei.

II.

Spanyolhon.

És most hagyjuk el a’ nagyszerű romokat,
 miknek ősi dicsőségét száraz hideg poli tic a al-
 kotá, ‘s harmadfél ezredig védte, ‘s lépjünk egy ó vi-
 lági tragicus nemzet’ színpadára, hol képzelmes-
 s é g játszá a’ századok’ véres fölvonásit; hol szen-
 vedély volta’ sugárló, ‘s az öngyilkos jelenetek’ ro-
 hami egymás’ hatását nyeldesek; ‘s mellynek egész
 nemzeti léte, egy politicali hidegletés’ folyama;
 melly csak azért látszék közönként egészségi erő-
 telt nyerni, hogy a’ követő láz’ rohami annál mér-
 gesbökké legyenek, ‘s ez Spanyolország.

Már maga a 'hon' természete,, szív- és vérhatalom' kifejtésére van alkotva, 's azt népeinek jellemében folytonosan kísérni lehet. A' hegyi, 's tengervidéki száraz tiszta levegő, erős mellű, inas népet nevelt, mellynek, a' dűstermékű föld' buján nőtt, egészséges, 's másuttiaknál táplálóbb növényi, bővérét örök táplálatban tárták; 's a' termédek erős hevítő illatos borok, mindennemű fűszerek, ingerlő főzelék, 's italtermékek a' déli melegöv' járultában, fogékonyyá tevék a' nemzet' lelkületét mind azon elemek' nem csak elsajátolására, de elbírására is, miket vér, érzelem, 's szenvedély szokott hatalomeszközül, 's forradalminak kútfejül fölvenni, mint költészet, szerelem, büszkeség, párdüh, hitláz 's a' t. 's minthogy a' termékeny haza könnyen, 's bőséggel természetesen táplálékot; könnyen uralkodást nyert a' hegyesség, melly a' kényelmesség' elfajulásához tért nyitott; 's ez ismét, a' bő, és meleg vérben, égőben, 's fűszerektől bódult, tikkasztott agy' féktelenségeiben dús tért, 's anyagot talált. Mit kellett volna tenniük, hogy azon érzelmi túlsúly szívzsarnoklat melly a' magános népeletet bélyegzé, tépé 's zaklatá, az alkotványos nemzeti lét' jellemébe át ne lopja magát? 's zavargás', zendület', elégültlenség', 's minden polgárzati szörnyek' magvát ne oltsa méhébe? felelet, az észpov tie a' hideg kezébe kellett volna szorítani a' magány érdekek' 's eszmék' szétágazó szárait, melly azt, számító elvek' 's alaptervezet' nyomán, egy

közérdek' tartós vezérvonalával szője fel, 's az ingerültségtől szakadozott szálak' erejét, az egésznek tömött összefüggésével pótolja. Nem úgy lőn. Midőn még alkotmánycodex, 's formába öntött kormányserkezet nem vala; még a' német népek' vándorlása előtt, egyes város', néptörzs', vagy családok' szenvedélyből eredt, nőtt, 's elfajult érdekei, vitái, csapongási pusztíták a' hont. 'S bár nemzeti erő, 's cselekvési tehetség, óriási adatait teremték a' merész akaratnak; még-is, mert szoros rendszeres egység nem fűzé egy irány felé az erőket, mert minden merész vállalat, és tény, egy fellobbant szenvedély', vagy napi szükség' hevenyészett kitörése, 's kényszerítése volt; a' köz életre nézve eredmény nélkül vezett el a' tettek' nagysága, 's átmenetében böszrohamot, következtében pusztulást 's fájdalmas emléket hagyta. Midőn a' versengő Róma, és Carthago elvété koczkáit a' political hatalombástyául ismert Hispánia fölött; 's táborteleppé alakítá e' roppant félszigetet: minő merész, meglepő, hatalmas jelenetekben mulatá magát a' polgári tűz? Sagunt, hős szántság' 's törhetlen kitartás' erényeit bagyá örök emlékbën; Lu«süánia' férfiai egy művelt harcztan' tervét, cseleit, 's erejét tudák lelkesedéssel tehetlenné tenni; Numántia' polgári pedig két római vezért tenkre harczoltak; sőt Hostilius' szabad bocsátásában, 's a' Scipio' éhostroma alatti önelégetés által a' nemzeti erény' emeltebb fogalmát jelelték, mellynek egyes nagysága a' celták' Megarájában képvi-

selteték. S még is, ennyi élet, ennyi tűz, múltó eredmény' rakétája lőn; melly magát elperzselé, de közfény- és hévpontja, kova sugárit visszavi-
gye nem lévén, az ontott vér' csépjeiben tört meg, 's aludt ki. És a' felettök folyvást csatázó idegen vetély, nyomatás' járma, kirablott jog, szétsza-
kadt élet, 's hadáruvá süllyedés, méltatlan érzel-
met, 's eszméjét költé ugyan a' népegyletnek, de nem az ész' lassan működő útját választák; ha-
nem az ingerültség rögtönzött ajánlata kellett; 's el-
tévesztve a' felvirágzás' első alkalmát, polgári
jogszerű philosophicus szövetség helyt, a' Viriáth-
tói tervezett közzendület fogadtaték el, melly a'
lázadt eszméknek ugyan cselekvési tért nyitott,
de ivadékok' nyugalmát törte meg; polgári lét', és
érettség' eszközeit szorítá háttérbe; 's zajgási
sympathiát költött, melly, – bukott római népfok',
's nagyok' élesztése által, – kétszázados harc-
czá nyúlt, végeredményül, római igába játszván
Spanyolhont.

'S ímé az isten' legdúsabb, 's kellemesb föld-
jére települt nép, ég' és föld' választott adomá-
nyi közt, mielőtt független, alkotványos nem-
zetté alakúit, vagy közérdekű rendszer' boldogító
természetével megismerkedett volna; bevégzé idét-
len negatív éltének első felvonását; 's vér és iz-;
gatott érzelmek' szétvonó ördöge miatt, idegen j
hatalom' provinciájává lőn, mellynek saját kor-
mányzata négyszáz év alatt önnyelvét, szokásit
meghonosítván, minden eredetiséget megtört, le-

vetkeztetett; de életjelét adá egyszersmind ama' boldogító politicának, mellynek kormányát ész vishi; mert hadtan, 's tudományok virágzásba jöttek, 's az ország, hazája lön Seneca', Traján' 's Theodósiusnak. De a' nép' istene, mint ennemzetünkkel is tón, nem hagyá végképen kiveszni a' nemzeti vágyat, 's öntudatot; melly a' lélekakarát' végerejét titkos mély gyökérben szokta megtartani egy zendülő korszak' számára. így, midőn a' vándorló népeknek, római századok után alakult birodalmait, az épen olly lángeszű, mint vállalkozó Vallia megdöntés 's a' gothok' nyugati országában megveté a' spanyol nemzetiség' bölcsejét; midőn Leovigild Galíciában építe országot, 's a' bírálom terjesztő Eurich, alkotványt ada a' gyermek nemzetnek; az, rémes múltjából tanulva? elfogadá kötését. De mi előtt a' közérdek' életét, célját, eszközeit tisztába hozta, 's bel- és külviszonyok' adataiból az állodalmi irány' kulcsát meghatározta volna; egy új nagyszerű tan foglalá el a' polgárilag kiskorú nemzet' elméjét, a' katholicismus: melly a' kitörlött gothnyelv' helyébe közös ösit hozza ugyan vissza; de épen azért, a' spanyol népek' egységét, a' hit' szellemében, 's papi kormány' befolyásán alapítá meg. Így a' hit lön a' státusélet' alapeleme, melly jogokat nyita az érzelem terjeszkedésének; 's uralomra emelve a' képzetet, most a' kebelbéli királyságok' rangfokozatára költe eszmét, melly irigy veíéllyel mérgezé a' a' szétfolyó irányt; majd a' nagy Cid' 's lovag-

költészet' túlrágadó korát, 's a' nemzeti érzés' ama' beteg magasztaltságát idézé elő, melly mindent az egyház' erejében véelve föltalálni, elveszte a' kormány-biztosítás', 's ön munkásság' ösztönét; majd a' rang- 's család-elsőségi osztályzat' mirigyét, nemzetségi czívódásokban hozá a' haladás' nyakára, kasztákat szabadalmazva a' nép, 's köröket a' kaszták között, melly az ellentörekvés' szellemét, az igazgató,'s törvényhozó testületek' körében egyaránt elhinté. És ezen túl-szoktatott polgári ábránd, e' nyugtalan véruraság, minden formában megpróbálá erejét, 's többnyire sikerrel. Most, nemzeti szegénység miatt, zsidóknak oszta jogegyent, pénzügyi miniszterré, országtiszt-, királyibérlők-, 's nagyok' udvarmestereiké emelve őket, majd ismét, midőn azok, az öntudatlan, hagymázos nép' éber álmai alatt, pénzt, és hatalmat magokhoz cseleztek: pusztító gyűlölet 's üldözésre tört ki ellenek, melly ismét a' status-élet' beteg művezetét rongálta. Most, a' törvényhozó-testet tévé heterogénné, szétvágó érdekű alkatrészekből szerkezve; majd szent szerzetek' számát, 's jogait szaporítá, míg más felől az egyház' ajándékozásával fogy aszta a' változó pénzügy' erejét. Ennyi i n d u l a t t ú l z á s b a n most a' rendek akarák korlátozni a' király' hatalmát, majd a' király törekvék imponálni a' corteznek; de a' nélkül, hogy törvényes lét, 's állodalmi szerkezet' elve vezette volna, mindig szenvedélyből; 's a' nép, mint dolog, mint szél' és pillanatnyi vakérdek' laptája,

most ez, most amaz párt' érdekei szerint hányódék, 's változtatá közvéleményét, semmit nem haladva saját jóllétéhez, 'sa' közjó' erejére. Míg ekképen a' pogári figyelem, a' statusélet' költői oldalán 's inkább ékeire mint élet vázlatában lőn felsorolva: a' statusgazdaság, adóztatási rendszer, 's képviseleti szerkezet, rendetlen változatokon hurczoltattak által; 's bár a' cortezjog földbirtokon alapult; 's nagy befolyású igényekkel bírt: még is, – kivéve a' legújabb kort, – soha nem kormányoztaték a' nemzet, saját országgyűlésétől eredt törvények által.

Most tekintsünk röviden végig a' spanyol nép' nemzeti, és magános életén, mi az eredmény? 'Az lőn, hogy a' spanyol pór – ki, mindenütt a' nép' magvát teszi 's jellemét elhatározza; – phantasmagoricus szélsőségek közt hánykódva, hitében vakbuzgóvá politicábau pártduhóssá, házkörében rendetlenné, reményiben gyanússá, 's jellemében bosszúállóvá, és kétkedővé lőn; hogy a' gazdag honban többnyire szűkön, 's való-élvtelenül tengődött, így lőn, hogy a' nemzeti élet' arcza most kórhalvány majdtulpiros színben járt; hogy az alkotványos ügy, főség' és sülyedés' pontjai közt bukdácsolt; hogy nagysága, mintegy felnyurgult növény, kinyitá ugyan ollykor hervatag szirmai, de gyökértelen pompáját mindig első szélnek adta; így lőn, hogy a' nemzet, mit az új America, mint az európai status-rendszer' ifjú és hatalmas fejét köszöntött, a' habsburgi törzsök' kora-

hau hirtelen elvénült; hogy a' bourbonházi királyok alatt visszanyert hatalma, ismét szenvedéllyel üzött francia rendszer- 's napóleoni hatalom-törvényben veszett el; hogy az 1812-ben alkotott új forma, két év után önkény' és inquisitio' zsákmányává Ion; hogy az 1820-ban hadsereggel vez-szavívott alkotmány, a' pártfelek' belküzdése miatt elesett, 's külviszonyaiktól földhöz sújtaték; – 's hogy végre legújabb évtizedeiben, olly szörnyű drámát játszott le, mellynek végjelenetei közt nem annyira tragicus halár mint öngyilkosság' eloér-zetében vonaglik. így Ion, hogy a' rendkívül termékeny, három tenger' kereskedési közlekedésével, kikötők- tengeröblök- folyók- 's Pyrenaeken átvágott utakkal, roppant érczbányákkal dús, 's az újvilág' aranyával egykor gazdálkodó haza, melly annyi század alatt minden néppel, 's földrészekkel kereskedési viszonyban állott, most nép-pusztúltan, süllyedve kimerülten áll: míg a' ködös, szűk Albion, a' tömött nagyság' óriás-istenévé nevelte magát.

III.

A n g l i a .

Igen, ott áll Anglia, Egyiptomot képviselve új kiadásban, nemzeti tömött erő' és nagyság' öntudatával; ki csak azért látszik vízre települni, hogy kétéletű erejének mind két elemei felhasznál-

hassa. A' világ csudálja, 's irigylí őt, mellynek kincsét, pompáját, 's nagyszerűségeit szűk felkérre építé. Könyvek írtak, vélemények sűrűdtek nagysága' okáról. Külön kűtfőkűből, most hibásan, majd közelítűleg, 's gyakran okot eredménynyel tévesztve magyarázttak e' roppant életkifejlés. Maga Montesquieu, törvényhozó- ítélű- 's végrehajtű hatalmak' különzűtt szakmányozatában keresé az angol kormányerűt, mi ha állna is, – bár, hogy több történeti példával incisát ne halmozak, önállodalmunk' e' tét' nagy részével rokűnszerkeszte elleneredménnyt tanúsít, – már maga okozat leendne. És a' gazdagság, szorgalom, műveltség, 's mind azon elemek, mikben gyűnge szemek, – felmetszett gyűmölcsűhűj alatt közvetlenül magvat keresve, – magasságát hiszik, kiforrásai egy közmederbe vezetett, de osztályi szűkségyszerűleg szétcsatornázott érde- és ösztűn-egységnek; ez ismét nép- és kormányalkat' őszhangzű kiszámolt szerkezetének; ez végre gyakorlati ész kétszerkettűjének; 's most a' nagyság' keresett kűtfejlénél vagyunk. És nevezzűk ezt jűzan tapintat', értelmi műgond', önműrséklet', észkormány', vagy bármelly erű és öntudat' iskolájának, az eszme és fogalom mindenesetre határozott; 's mind azok elűtt tisztában áll, kik az alkotványos élet' philosophiáját búvárkűdű szemekékel nyiták fel.

Igen, erűsen hiszem, vallom: miszerint az angol nemzeti lét izmos, inas, egűzsűges testét

egy táplálólag étkezett, mohósággal, émelegős csemegékkal nem terhelt, 's mértékletlen dobzódásban nem romlott gyomortól kölcsönzé: 's így megvelő- és csontosodott alkata, minden vérlázt, vagy bőrbetegséget kiállta, organicus kórba pedig soha nem esett. Vagy, az anyagi képet mellőzve, biztos, kül- 's belbajokból kivívott, virágzó századait, azon hideg, fontoló, alkotványos mérsékletnek köszöni, melly népe' véralkatát is félreismerheilenül jellemzi: 's melly a'szív' 's érzelem' tévutait rögtön vágásba igazítja. De hogy ok- és gyámtalan tételem, szőrhasgatóknál kétkedést, 's rász akaratóak előtt gáncsot ne szüljön: némileg taglalni fogom állodalmi alakulását, még pedig minthogy elemek' tekintetében mienkkével sok rokonságát látom, a' „*contraria clarius clucescunt*”-nál fogva vonatkozólag.

A' szász-alkotvány' ős lelke az, melly az angol nép- és kormányaikat' fogamzásában olly hatalmasan működék, melly csípős levegőként kitisztítva az ó britt szellemet, 's kitartáshoz edzve természetét, nem csak a' durva dán-erőt, 's normanharczokat atvivta; 's nem csak az anyaországban veté el tény-erő, 's polgári önálló élet', 's világhuraság' ép, és csiratelt magvait, hanem Walest, Irhont, 's Skótiát is meglelkesíté, hogy a' közfejlés' nagy művének eszközi, 's osztályosi leegyének; sőt angol-gyarmatok' életművészetébe is, mint annyi fiákba átvivé lelkét, mintha nemzett, 's nemzendő országokban akarná kinyújtani dicső,

boldog életét; 's örökösit szerzem bizonyos kincsének. 'S e' titkos hatalmas erő s z a b a d s á g, 's k ö z é r z e l e m. Honadó apáink épen e' vágy' érdekére egyesültének, 's midőn hazát harczoltak, midőn háládat' oltára állt a' vérdíjas terén: szabadság' nevében tőnek esküt a' nemzet' jövőjére; β mint Angliában itt is szabadság lőn az alkotmány eredeti jelszava. És a' drága gyermek megszülettek, mind a' két nép' szerkezetében; de nevelése igen eltérő lőn. Ott éber, öntudatos anya, a' mérséklet fejté eszméletét; itt elfogult, túlszerető önzés kényezteté el. Ott messze kilátás' tervében ápoltattak gyermekévei, itt pillanatnyi öröm' vagy szükség' eszközivé lőnek. Ott rendeltetése' minden ágaira szoktaták figyelmét; itt egyoldalú érdekek' szűk fogalmához törpíték. Ott logical következetes elvből mérité irányát, itt változó czélokért vágta zavarta keresztül önuútait. Ott velős védangyallá nőtt, középponton örködve a' köz család' joga felett; itt vásott suhanczczá képződött, 's béres vazallként álarczban járt vendégszerepekre, egyiktől másikához csapongva a közvérség hasonlott feleinek; vagy többnyire csekély zálogbérért bitorolni engedve ősigényeit. Ott nem engede hanyagul foglalásokat, 's törvényes utakon akadálytalanul tartá fön biralmát; itt, gyakran elalva, vagy hagyá cselezni a' haladás' szakát, s véres zendület' zászlói alatt, olykor kárpótlólag akart utánrohanni; míg ismét áléletbe süllyeszté zsibbadt tagjait.

Declamatiomat adatokhoz támasztom; 's lett dolgokat jelelendek ki, miszerint Anglia, a' népalkotás' ügyében gyakorlati ész szel, vigyázatos gond', 's súlyegyen' vezérelve alatt kezelte a'szabadság' eszméjét: a' magyar pedig szív után indulva, szenvedély' nyomán könnyelműleg bánt vele, 's a' befolyó párthatás' köre szerint szélpontig vivé, vagy szorítá.

Angliában a' nemesi rang, eredetileg nem volt örökös; alkotványunkban mindjárt azzá tétetek; 's következőleg, ott az emelkedési ösztönnek szabad igény és siker hagyatván: irigység', meghasonlás' halálragálya hárítva lön; törvényeinkben pedig kiemelt jogokra praedestináltak egy ismeretlen, 's azokra könnyen méltatlanná fajulható ivadék, azon sokkal nagyobb osztály' rovására, mellyet maga a' mellőző kiváltság, minden kiterjesztés nélkül eléggé ingerültté tön. Angliában a' normanuraság alatt lett örökké, de hűbéri kötelesség mellett, mi okból, egész század alatt inkább üres név, pusztá méltóság, mint jog és szabadalom'osztálya volt; 's így, azon lassú átmenet, melly azt későbbben rang', tisztség' 's hivatal' fokainál fogva jelentő alkotványi befolyásra emelte, megszoktatá, kien-gesztelé, sőt az együttjáró terheknél fogva hozzá-jok ragasztá a' köz kedélyt és véleményt. Tehát az angol lovagrendet hűbéresek' egyeteme tévé, kik földbirtokaiktól, bizonyos kulcs szerint hadszolgálatot viseltek, igaz, hogy e' kötelesség aristocratiánknak is törvényben irt szakterhe vala;

de miután az újabb országban, Europa' rendszerét megváltoztató, 's a' kiváltságos rendek' katonászkodása felesleggé, vagy legalább rendkívüli eset' végeszközévé vált: Angliában adózással cserélte fel megszűnt szakmányát, nálunk pedig bérmentesen hagyaték avult kiváltságaiban, terhére egy erőtlén, kizsákmányolt osztálynak. Később, Angliában mint nálunk, grófok' 's bárók' osztálya emelkedett a' lovagrendből, 's ott, mint itt amazok maradtak a' törvén} hozás' személyes gyakorlatában, míg a' nemesség követek által képviselte magát. Ennyi változat, 's népelemek születése között, mi természetesb, mint hogy a' nemzet' anyagilag legjelentőbb része, a' polgárok' 's szabad földművelők' száma megkevesült; haszonbérlok, gyártók, kézművesek' jobbágyokká tettek, 's köztök titkos elégtlenség' lelke terjedt el? Mit tön Anglia? Éber, egybevető szemlével kíséré azon ellen-irányt, mellyet a' londoni polgárság' 's bérfizető jobbágyok' már akkor hatalmas rendje kifejtett, 's midőn azon irány, II. Richard alatt, a' bárók' nyomása miatt túlemelive, népzendület' alakjában jelent meg, azonnal eltörlé a' rabszolgaságot. E' korszerű orvoslat súlyegyenbe hozá a' test' művezetét, összemmikálásra harmóniázva az erőkéi ; 's ujjolag, midőn kétszáz év alatt a' népesség' anyagi- 's értelemteljes szellemi ereje tágabb, kéjelmesebb formát kívána: megszűntetett minden jobbágyi viszony!; 's szabad birtokot engedve, a' képviselőlet jogát' pedig birtokalapba gyö-

kerezve, kibékiüté a' kor' kívánatát. Nálunk ellenben a' szabadság, aristocratai egyedárú maradt. A' polgárrend fel sem vétetek; több századdal az alkotvány' alapulta után emeltetek Zsigmond alatt törvényhozó osztálylyá, 's akkor is a' nemzetiség' vesztére. Jobbágyink' tömege pedig mint dolog, mint öntudat- 's szabadakarattalan lény tekintetek, mellynek élete, mozgalmi, idegen érdek' számára teremtvék; 's az önkényes bánásmód, – melly rajtok gyakoroltaték, – zendületeik' megbukása után is békeengedmények helytt, erőszak' rendszerével szorosb szigorral üzetett. így, midőn Anglia kiegészítő részül csatlá közérdekéhez a' roppant elemet, Magyarország háttérbe tolá azt, bizonytalan éredvények alatt hagyva jövőjét. Lám mit tesz a' gyakorlati számítás! Mit Anglia alapszükségnek látott, t. i. népének nemzeti elemmé forrasztását, azt öt század előtt megtevé; nálunk pedig, félig utolsó országgyűlésünk' műve lőn, félig pedig jövőnk' feladata.

Tehát Anglia két népelemet alkota; nemesi rendet 's polgárokét; Magyarhon ellenben szabadságot és nemzetiséget egyetlen osztály' kiváltságává, 's származati örökévi tőn. Anglia a' két elemből: nobility, gentry, 's commonalty-k' három alkotványos rendjét formálá; de azért törvényeivel csak két erőt hagyta foglalkozni, főaristocraták' házát, 's polgári kamarát, hová alnemeségét is vegyíté. A' magyar alkotvány egy elemből: főrendek', papok' nemesek', 's polgárok' négy

osztályét fejté ki; mellynek mindenike önálló erőt gyakorol országgyűléseken. Ott, a' papság, rangfokozat' útján osztaték föl a' három rendben; itt hivataloktól igényelvén befolyást, külön rendet is képez. Angliában a' rangkülönség nem hoz feszt, hasonlást a' közegylet' éltébe, mert nemessége a' nép' adózásában osztozott, képviseleti jogát pedig megosztá. Azonban családai összeolvadvák a' polgárokkal, mert minden nemes jog elsőszülött fiú' öröke, főtisztség- 's ranghozi út pedig közszolgálat' legfontosb ágaiban az érdemnek polgárok' számára is nyitva áll; úgy hogy egy részről a' kiváltságos osztály, másodrendű születés' útján polgárrendbe vegyül; más részről a' polgárrend, szorgalom-szerencse-tudomány- 's lélektehetség' eszközeivel, – nemeslevél, emberi kedvezés nélkül törvényes utón – követek' sorába ülhet; melly kölcsönös viszony' kapcsaival súlyegyen, 's polgári alkotmány' ereje biztosítatik. Nálunk ellenben mind a' négy rend heterogen érdekektől izgatva, különirányú elvből indul ki; 's miután valamely ügy felett nézeteiket központosítani sikerült, terjesztetik ismét a' törvényhozást kiegészítő királyijog elibe; 's ennek egyező járultával születik a' törvény, melly többnyire, legnagyobb részben olyakat kötelez, kik hozásában képviselet útján részt nem vehetnek. Angliában a' felsőház, főítélő szék lévén, törvényhozás mellett bírói hatalomban is osztozik; az alsó parlament, magányos billeknél fogva, a' status-igazgatás' ügyeiben nagy, és

valódi részt vesz; a' monarcha pedig titkos- vagy cabinettanácsban gyakorolja azon jogokat; 's így, a' kormányzó, bírói, 's törvényhozó három status-hatalmak olly szövetségben állnak, miszerint egyik sem független a' másiktól. Nálunk külözött illetőség a' törvény' és végrehajtás' joga, – mert a' hatósági ítélő kör, királybírák' kinevezése iránti holt törvény, 's a' képviseleti nádorválasztó jog, az angol garantiához nem hasonlíthatók; – 's a' bírói hatalom, ha független nem volna, bizonyosan nem országgyűlési befolyástól nyerne irányt, 's annál kevesbbé a' néptől.

Az angol polgáralkat önmagában veté meg saját garantiáját. A' monarchát, aristocraták ellenében a' népnek democratiához szítható hajlama védi; nép irányában pedig aristocraták' érdeke, kiknek polgári szabadsága, a' népével ugyanazon gyökérből virágzik. Az aristocraták' bástyája népostrom ellen az elemjogok' közösbirtoka, királyi visszaélések' akadályára pedig igazgató hatalombáni tettleges részvét. A' népet végre – bár alkotmány szerint, a' képviseleti házak' egyikében sem nyert saját ügyének törvényes, 's szükségképeni tribunust, – sarkalatos jogok, 's azoknak élő gyakorlata, t. i. törvényszék a' juryban, sajtószabadság, 's öngyűlések támasztják; inelly törvények' biztosító súlya ismét abban áll, részint hogy az aristocratákat királyi önkényű uraság ellen ugyan azok védik; részint ama' lehetőség, miszerint ha tőlök megfosztatnék, tán többeket is

magához ragadna. Összerkezetünk illy alkotványos garantiáról nem gondoskodék; ‘s a’ nép’ ki-rekesztésével megfosztá magát azon tartalékerőtől, melly ellenőre egyedül kölcsönös bitorlásoknak, ‘s egyént tart a’ cselekvő hatalmak’ súlya közt.

E’ hiányokat gyakorlatos, önkárán tanult ésszel pótlani, forrón szeretett nemzetünk újabban vállalkozék; ‘s békevédő kormány’ járultában, nagy művét már tetteleg, még pedig – mi által a’ keresett üdv leginkább sikerülend, – angol reform-bill’, ‘s parlament’ cselekvő szellemében kezdé meg; t. i: önmérséklet, ‘s, míg új nincs, ó rendelethez szoros ragaszkodás mellett. E’ biztos mód, nyomán, nem félhet alkotmányunk, hogy mint egykor szűkkezü túlsággal minden jogot magához szorítva, a’ fő erőt élete ellen hagyá fejleni: úgy most, másik szélpontig ugrólág mindenét egyszerre megosztva, éretlen túlnyomóság alá rendelje magát; ‘s midőn jogot oszt, egy tán nem eléggé értelmesült erő túlvitelében, a’ jog’ szerzeményi t is koczkáztassa.

Fellebbi párhuzamos bonczolatom’ közvetlen célja volt, hogy a’ számítás’ sikerét, felületesség’ vagy tévesztés’ béna szülöttével szemközt állítsam. Minő életre nőtt nemzetünk, leirt bölcsejéből, alább látandjuk: most Anglia’ későbbi politikájára röppenjünk át rövid pillanattal, melly önmérséklet’, ‘s belátó ész’ útját soha meg nem

tagadva, ép gyümölcsét termé a' polgári érett erőnek.

Tehát a' belpolitica' örök, változatlan lelke- 's szellemévé, két gyakorlati erő lön: önálló egyleti szabadmunkásság, melly az egytetemes törekvést, 's közlelket angol jellem' legkiemeltebb vonásivá edzé; 's önmérséklet, melly népterheket folyvást korszerűleg könnyítve, sorsát szelíden engesztelőleg kezelve, 's így keseredettség' erőszak' eszméjét, eszközeit távolítva: a' munka iránti köz kedvet nyugalom- 's ösztönegységben élteté. 'S ha bár – mert hiszen nihil est ab omni parte beatum, – Irhon' ügyében e' tétel kifogást szenved is, az anyaország' túlsúlya, annak veszélyes eredményét háttérben tartá, 's tudja tartani, míg ama' fiók-nép' szőnyegre vett reformja illő arányba teendi magát. E' belpolitica' kifolyása lön a' haladássali vigyázatos bánás, 's csak olly újítási elvek' elfogadása, miknek eredménye bizonyos számítás-sal előre látható; mint szinte az, hogy Anglia min-dent, mit más nemzetek, például a' Franczia, zen-dület- 's háborúval kerestek, békekorban szerzé meg; 's mit egyszer alkotott, küzdések közt óvni, 's vesztés helyt erősb alapra helyezni tudá. Így, midőn a' gyilkos, gyáva, üldözött János a' Ma-gna chartát kiadá, 's később, a' pápának ország-nevében ajánlott hódolattal közpártütést költött: belcsatái nem hogy – történeti példák' többsége szerint – alkotványcsorbát szültek volna; sőt tör-ténetének jelentő fordulatponját alkoták; mert or-

szágbáráók, a' helyt, hogy eseményi kedvező alkalmukat elszigetelt, túlvitt, 's azért állandóan nem bírható magasság' eszközéül használnák: gyakorlati számításból a' nagy oklevél' szigorú kapcsaival szorosbban magokéihoz fűzvé a' népérdeket, a' királyi hatalmat meggyengíték. Így lón, hogy I. Károly alatt, Buckingham' ármányos cselei között, a' hitláz' rajos szélvészében, puritánusok' independensek' Cromwell' ingerült véres évei, – ötször összehítt, 's oszlatott parlamentek' korlátlan kitörései, – 's királyi vérpadnál végződött polgárcsaták közül, életét, alkotmányát sértetlenül tudá kivívni. így lón, hogy II. Jakab' viszálytelt korszaka, 's a' korona-jogért böszülő York és Lancaster házak' pártduhe, pusztításai, szinte csak múló láz, átmenő forróság lőnek a' csontos tagokban; 's foszlékony felhő az álló csillagon, melly alatt tűnt borúit ugyan, a' fény' őseje, de lényegében ugyan az maradt.

Számító mérsékletét, külpoliticiájának is vezérelvéül vévé újabb időkben; 's miután a' francia forradalom' küzdései alatt, mint európai szövetséges hatalmak' feje, három évtizedig pénzét áldozá, néperejét fecsérle, vagy tán kimeríté: lemondá ön erőtetés' 's győzelmek' igényeiről. Közönyösség' szoros korlátiba lépett, nem követelve Európa ügyében ítéletjogot; sőt alkotni hagyva a' szövetség' rendeleteit, miket országlószéke általában nem helyeslett. Később az amerikai, 's portugál fontos mozgalmak törték meg neutrálitá-

sát; a' keleti kérdés' ügyében pedig határozottan mérséklet' elvére folyt be; az újabb portugál- eseményekhez mutatva avatkozási sympathiát, mellynek, ismert kormánytanából Ítéelve, bár titkos, de igen jelentő okát hihetünk.

Most kísértsük meg átnézni az észsúly', országlási kétszerkettő', 's a' folytonos vetélyében csak ez által biztosítható ipar' és szorgalom' ropant termékeit, ha ugyan pillanatunk egyszerre körül ölelhetné. Anglia pályaképe az újabb Európának. Tömött dicső hatalmas fejlettsége mélyebben hat, irány- és versenyigazgatóbb különmemzettekre, mint az ó világ' fegyvere, harcza 's erő rendszere. Mi valaha a' világot érdeklé, mozgalomba hozá; mi bírvágy', törekvés', végezel' tárgya lehetett, Anglia megszerzé, 's élvezi; 's elhitesi velünk, miszerint világsors' mérfoka leend jövőben; mert a' vészterhes elem, – földbirtoktalanok', 's elégultlen gyár' és kézművesek' mindig növekedő száma, – mellynek élőfélelmében, kisszívűek, az alkotványt ingani képzelik, Owen, 's Hazfield nemű elmék' terve', s' leginkább a' teljes öntudata parlament' belátása nyomán kétségen kül feloszlattatik. Anglia, népe' legtöbb részét boldoggá tévé, 's így megfelel a' statustökély' alaptételének; mert hiszen milliók' minden egyesét elégülté üdvözíteni földi erőnek nem adaték. Anglia' századi, tudomány', művészet', mesterség', szorgalom' minden ágait tökély', és terjedtség' fénypontjáig vitték. Költészet, szaktanok, hang- táncz-

szobor- képírás- 's színművészet; pamut- gyapjú- bor vas- -réz- porcellán- üveg- selyem- vászon- papiros-, érczöntő- 's fénymű-gyáarak, vashajók, kocsik, hidak, csatornák, felséges utak; czukor- ser- 's pálinkafőzők, kereskedés, kikötők, közle- kedések; bankok, kármentő intézetek, 's ezerneinü egylet, mind, mind kimeríthetlen gazdagság' for- rási. Angliának épen úgy van Schakespearja, Byronja, mint roppant gőz gépei; manchesteri finom czernája, mint hős hajóhada. Bögő harangot, 's szívrepesztő harmonicát, óceánfékező horgonyt, 's hajszálnyi hölgytüket egyiránt készít; 's lovai szintolly hírben állanak, mint hizlalt lúdjai. 'S mindent olcsóban ád, mint más nemzet önmagá- tól bírhatja. Igen mert a' gyakorlati országtan, jogaiban mindenkit véd és biztosít, mert egyé- ni ügyesség- erő- 's tehetségnek szabad tökélyes kifejlést enged, 's eszközöl; mert minden nagy eszmét, mi közjót nevelhet, rokon szén v veí fogad, felsegít, 's ügyében egyesül.

Tehát Anglia roppant tárházzá lőn, mellyben eszme' és ipar', fény' és erő', ízlet' és tömötség' művei rakvák; 's melly ó, és új ezredek' határ- pontjára települve: dus múzeumul mutatja két vi- lágidő' kincsét. Míg Magyarhon, szint olly függet- lenül, szabadalkotvány, egykorú nemzetiség 's gazdagabb föld mellett, – végtelenül, 's helyzet, 's külbefolyások' kulcsával ki nem egyenlíthetőleg elmaradva, – szegény, 's nyomortelt múltak után, most kezdi a' nemzeti erőteljes élet' első parányait

öszveraggatni. – Óh ha alkotó keze nem tévedne a 'teremtés' művében; ha összhangzólag építné az életgép' minden kerekeit, 's egyiknek éles fogával, a' másik' tengelyét át ne metszené!

IV.

Lengyel nép.

És most, a' földi nagyság' csarnokaiból egy nemzeti sírboltba térek át, hol szenvedély- 's kicsapongástól nyútt rokonunk aluszik. Egy halott' életét akarom vázolni, kit törvényes rend, 's korlátolt szabadság helyett, könnyelmű féktelenség hurczolt, kit rajos indulat kapkodott önszülte bajokban; s kit – épen olly szánólag saját tévedésit, mint boszús érzettel az erőszakért – kísértek sírba európai testvéri. Közös halottunk, a' Lengyel nép.

Östörzse, mellyből leszármazott, dülő, erőszakos, hadhoz szokott Szarmatafaj; inkább vad csorda, mint határozott jellemű nép, melly egymást ölő, rabló beháborúk, 's zsákmányzások közt két század alatt, rugalmas de elvtelen, változó 's vad tűz alá rendelt erőt fejte ki. Később a' Lechek' képezhetőbb, írástudó, 's keresztyénhitű Szlávnemzetsége költözék közéjük: s a' Piast- választott országló ház'kormányja alatt alakultak közös nemzetté. De egységök pusztá czím, üres képzet, tárgyatlan eszme volt, minden törvényes forma, alkotmányszerkezet, 's jog és kötelesség'

felosztott rendszere nélkül. Nemzetiségök, a' származati egység' köz név' és uralkodó család' erőtlen férceiben feküdt. Politicai létüket, azon egyoldalú, 's veszélyes alapra tevék, hogy csak nemes legyen statuspolgár. E' tétel minden népelemet a' nemesség ellen izgatott; a' választásjog' korlátlan, pártos gyakorlata pedig öntestületét is hasonlás' 's szétszakadó felek' kitörésivel rongálá. És ezen durva száz érdekű, 's fejű kiváltságos rend, sem a' polgári függetlenség' határozott, tiszta fogalmához nem jutta; sem szabad lelkének közirányt adni nem tudva, egyesek' szabadságát, az egész' erejével biztosítani képessé nem lőn. Mi okból, a' nemzeti függetlenség' fellételeit, belcsendet, tengert, határhegyeit elveszte, 's belsejében egyléterőre nem jutva, külellenektül biztos határokkal nem védve, folyvást idegen politica' játéka- 's zsákmányává lőn.

Midőn a' Piast örökösök közt Fejedelemségekre oszlék Lengyelhon, a' krakói királyban, ki társai felett előjogot nyert, százágú belzajgásaikhoz központosító gyűlpont adaték. 'S első országlóházuk' ivadéki közt, hatodfél század alatt, az egyetlen nagy Kazimir uralkodék némileg számító politicai rendszerrel. Városait részint jogaikban megerősíté, részint újakkal adományozá. A' polgárságot, nemesi nyommasztó befolyás alul feloldá, 's így szorgalom és egységnek ingert szerezve, biztosb jövők' alapját kezdé letenni. De nemzetjellemi sajátságos bélyeg, az érzelmiség ját-

szék bele országos művébe. Egy zsidónő szerelme, az izraelitákhoz tudá csábítani kiváló hajlamát, kedvezéseit; kik pénzváltói egyedáruság' 's jelentőbb iparágak' bitorlása által, a' keletkezendő közjót tenkre buktaták.

A' Piastház' kihalása után, trónkövetelők', 's zсібáruvá sülyedt választók' alkujára hurczoltaték minden polgári jog, szabadalom, kiváltság. A' többet ígérő erősb pártot szerze, 's a' drágábban vett választók, párdühösbek voltak. 'S szenvedélyes vitáik közt, nem segíthete Lengyelország ügyént a' rokonelemű magyarral Lajos alatt végrehajtót' egylet. Lithvánia szövetsége alatt, midőn a' dicső Jagelló-ház' örökévé lettek, ismét túlvitt önzés, képzelmes szabadságkór szaggatá a' nemzeti nagyság' 's virágzat' egypár századát. Mert miután litván szövetséggel őshatárit, nehánr tartományt, 's polgárzati védfelsőséget nyert; miután a' lithván nemességgel megye követek által közös országgyűlésen képviselé magát; miután önállásra emelt alkotvány, 's abban gyökerezett érdekegységgel magát éjszak' leghatalmasb statusává teremte újólág szenvedélyt bocsátva, felgyógyult keblére, belsejében önnépét, Lithvaniában szövetségeseit áruhá el 's tette ellenséggé. Honi polgár rendét t. i. végképpen kizárá a' nemzeti képviselet' jogából, hogy függetlenül üzzön országöröklési nyereszke-dést, melly iránt a' Jagellókkal sok viszályt viselt; a' lithván nemeseket pedig megfosztá főbb hivatalok' igényétül, mi szerint minister, érsek, vajda,

püspök, ‘s várnagyi rangokat, vagy is a’ közös országgyűlési fő senatus’ körét kizárólag önmaga alakíthassa. A’ foglaló kapocs ekként kiszakadt, ‘s a’ különvált polgári erő pongyolán álla egymás-ellenében, mint kölelékiből kibomlott szőlőtő, melly egy kelő viharban tépni kezdi önmagát. A’ bonczolt elemek’ háborgási között, meghódítá az orosz, lengyelhon’ orbástyáját, ‘s Smolenskben rúgpontot szerze körmeinek, honnan mintegy neki huzalkodott oroszlán, martalékára ugorhasson. Azonban a’ Jagellóház’ kihaltával lengyelhon’ védnemtője sírjába költözék.

Választott királyok kezdtek országlani, ‘s mindjárt az elsőt, egység képzés helyett, – mit az értelem parancsolt, *pacta conventara* esketek, melly a nemesi önző szenvedélynek ínyeszerintebb volt. ‘S kinek emlékét ne idézné itt fel, a’ *charta magna*-, *bulla aurea*-, ‘s *pacta conventában* ültetett európai hármás életgyökér, melly rokon erőből különböző fákat neveié? Igen, különböző fákat! mellyeknek egyike vészbetört ágakkal vesszett ki; másika terméketlenül nyurgáit fel, későn hozva első virágait; de harmadika századoktól erőteljes gyümölcsözésben áll. Későbbben újólag népre, polgárookra mitsem figyelve *generalis confoederatio*’ jogát ragadák magokhoz a’ lengyel nemesek; melly belforradalom’ vagy épen honárulás’ ügyét is pártolni, törvény színleg magyarázthatott. És – mivel érzékrohamban nincs határ, – miután a’ nemesség magát féktelenségig feljogozá,

kitüései vetély' ingeréből, egymás ellen támadt. Családgülölet, és pártok önték el, 's tevék epe-kórrá a' hazát, melly idegen erőket kérvén fel pártos vérségek' kölcsönös megdöntéséül: alkalmat nyújta a' nemzeti bírálom' csonkításához. Ki hinné? a' pusztulás'' tanító szakában sem tagadá meg' magasztaltságát a' szenvedély. Számító visszalépés helyett, a' liberum vétóval ajándékozta felönmagát az aristocrazia, miszerint egyetlen megye-Követi ellenszó, többség' határozatát akadályozható. így lőn hogy a' zagyva érdekek' vezérvonala, végkép' összebomlott; hogy nyűgeivel száz akaratot, 's ugyan annyi eszköz felé kapkodást költve, kármeutetlen nemzeti veszteseiket kozák-elszakadás követé, 's biztosító határszéleikéi az Orosznak kelle engedniék. Kazimír király orvosló közértést javalla; 's országgyűlési szóban fejté ki rendéi előtt: miért, ki által, 's minő kulcs szerint fog egykor felosztatni lengyelhon? de az intő prophétia nem esek szívekbe, mert hiszen ha egy reformer' mélyszemu jóslatát a' többség átérteni nem bírja, nemde gúny, gyanú, 's álmagyarázat honszerelmi díja?!

Egy dicsvágyó Cardinal, az ép' olly ravasz, mint nyugtalan elmű Radziecowski, ismerve szenvedélytől kormányzott nemzetét, saját hírnévért fçlingerlé őt ama' háborúhoz, melly Oroszhont észak' főhatalmává emelve, Lengyelország' sor-sát veszni határozá És hogy az aristocratiai kény, és ábrándkór gyakorlatban legyen, a'

protestáns, sociniana 's óhitű úgy jelelt dissk
 dens felek, köztizstság' törvényszék' 's ország-
 gyűlés' jogából kivetve, zsidókkal köz védkor-
 mány alá igáztatának. Ennyi vérlobbanat, inge-
 rültség, dacz 's vívó szenvedély közt szennyig al-
 jasult a' nemzeti jellem. Durva kény, dobzódás,
 fény- és pompaszenv ragadá meg a' gyúlékony
 kedélyt, melly, áru-hiányban elvet, akaratot ion
 eladóvá; 's e' megvesztegetetés' fekélye a' köz-
 erű' izmait undok genyedésben olvasztá fel. És jö-
 ve a' gyáva király, az ingatag nőkegyencz, II.
 Katalin' Poniatowskija; ki nem bírva a' nemesi fék-
 telen dölyffel, oroszvédség után hajladozók. És
 jött új szenvedély, a' szívkór' legdühösbike, hit-
 láz: melly a' vallásszabadságot gátolva, polgári
 harczot gyújta meg. Oroszhon avatkozók; 's a!
 dissidensek mellett, nemzet ellen kelt, hogy alkalmat
 vegyen egy megölt hon' halottrablójává lehetni.
 A' lengyel nemesség tán segíthet vala még honba-
 ján, tán békejogokért kezét adtak volna a' hitfelek,
 de a' nemzeti érzelem, ama' legnemesb lobogvány,
 túlgerjesztő szélben tűzvészszé fajulvaá, elégeté
 a' házat, mellyben őrfényül kelle világolnia. Igen
 a' vérláz confoederatiókra üldözé, 's francia gyá-
 mot kért. Most kitört az orosz elleni harcz; 's a
 Smolenski orosz lány rárohant a' beteg nemzetre.
 Idegen seregek pusztíták lengyelhont, 's esztelen
 pártvezéri rongálák haldoklóágyán. Magyarország
 visszafoglalá szepesi zálogvárosait; 's Pétervár
 a' felosztás' iszonyú gondolatára jött.

Mint vétenek sorsot a' felvagdalt zsákmányon? 's mint temetek el későbbben vonagló tagjait, üres nevét hagyva síremlékéül? nem parenutálom, mert czélom nem izgatás. Hiszen még reszketnek szemeink a' könyű' nedvében, még előttünk rohad az új halott, vázán mutatva ó 's új sebhelyeket, mikkel önmagát metszé fel szeretetlen kézzel, 's e' látvány felhíja elménket egy józan nemzettan' szilárd követésére. 'S örömet reméllem, miszerint e' hon új életre kelend: de ha a' népmaradvány, észkormányi győzerő helyett, lázhajlamban érlelne újjólag nemzetiséget, inkább maradjon terméketlen minden idők' méhe, mint öngyilkost szüljön idétlen-életre.

V.

Északamerikai szövetséges statusok.

Van egy polgárzat, az újkor' hatalmas csudája, melly főtételünk' okszerét, czáfohatlanúl igazolja, 's ez Északamerika. Ott a' statusélet' ereje, túlnyomólag észpolitica' művezetéből veszi eredetét. Alkotványa hengeróra műhöz hasonlít, mellynek biztos tengelye, korlátozó ész', 's polgári egyenlőség' gyémánt-telepén forog. 'S így haladása akadálytalan; jelenje tökélyes, jövője biztos. Pedig Amerikának nemzetisége nincs. Azon sokszínű vegyület melly népében összefoly, ama'

különféle égöv, alkotmány, hitvallás, népszokás, vagy jellemtarkaság, melly tömegét foltozza; ama' puha spanyol', egykedvű albioni,' rajos francia, szórhasogató német', vadhevű olasz', elégűtlen görög', nyeresz izraeliták', buta feketék', 's ravasz színesek' töredékiből verődött népanyag, mellynek lelke ezerféle eszmék', elv-érdek' és szenvedély' elemeiben oszlék föl: sokkal hígabb, 's heterogénebb olvadék, mintsem eddig nemzetiség' zománczával egyenlően lehetett volna színezn. Úgyhogy, ha egy néptest' alaposzlopul alkotványt, 's nemzetiséget föltételezünk.; bátran mondhatnók, miként Északamerika féllábon áll. De a' félláb' izmaiban olly gazdag életerő van, melly egész terhét föntartani képes.

Maga a' szabadságháború, 's annak fordulati, változó eseményei, 's a' miattok európai politicával történt viszonyok, érintkezések: éles belátó tapintatot fejtének egy országalkotáshoz. A' Washingtonban képviselt elvek, 's Franklin' esze, minőket isten csak jó kedvében ad, megtisztíták a' nép' eszméit; 's fogalmát szerzek egy józan alkotványtannak, melly erőt jóllétet, 's köz nyugalmat adandjon nemzeteinek. Északamerika' elméleti készülétéhez járult amaz egyetemi és magány tapasztalat, mit részint az. európai rendszer' évezredes eredményiből, részint már" régtől sajátör vény nyel igazgatott beltartományok' adataiból mérte. És e' több oldalú alkotványos képzettség, e' művelt országban, egészen száraz észnek adott

uraságot szerkezetében; s a' tisztult szövetségi rendszer, – melly 1789-diki marcziusban az emberiség' tavaszát munkálatival megkezdé, – polgári egyenlőséget engedve közös osztalékul, a' személyes szabadság' 's jogok' garantiaját olly állandó kapocsba lette le, melly a' szövetkezelt test' minden részeit egészséges életre foglalja össze. És hogy a' fentartó erő önállással bírjon: közös fő alá reudezé az érdekegységbe olvadt tagokat; miképen, – bár saját szakmányát mindenik külön mód, 's gyakorlat szerint végezi, – legyen egy közép hatalom, melly az összeható munkásság' irányát kijelelje, 's folyamát, czél felé intézze. E' főt a' congress képviseli. Egyes tartományok, kik független alkotmánynyal kormányozzák magokat, ama fő érdekű általános ügyekben, mik közélet' ereiként egész testben szétágazólag a' tényi öntudat' erőizmait összetartják, önmagokból közjoggal alkotott congressstól függenek. Úgy hogy e' kölcsön hatású műkor, a' nemzetet valódi élőtestté alakítja, inellynek tagjai különböznek, de természete ugyanaz, 's inellynek széttérő munkája elv' 's alapszabályok' rokonságában egyesül.

'S mint az alkotmány, úgy annak igazgató szelleme, – melly egy fő irány' választott vonalát követi, – ész uraság' számított szülöttje. A' szövetségi kormányzat' fő gondja, – melly, mint egy vezérsugár minden intézményeit átvilágolja, – ama' siker: miszerint a' tényerős, 's öntudatú szorgalom' folyamát henyeség, hiú fényzés,

jogbitorlat, 's ragályos példák ne fonnyasztják; vagy más szóval az értelein, minden érzéki befolyástól védve, biztosítva legyen. A' helyes mód pedig, mellyel e' czélra dolgozik, minden érdek' közössé (ételében áll; hogy kiváltság, szabadalom, előjog, különböztetés szenvedélyeket ne költsön, 's vetélyirigység', mellőzési düh', vagy politicali ábránd' métegyében, egyesekért, el ne mérgezze az egészséget. Ez okból nincs rend, rang, polgárosztályzat, vagy uralkodó vallás. Hitjog kinek sem juthat eszébe, pedig Reformáltak, Catholicusok, Óhitűek, Praesbiterianok, Baptisták, Lutherkövetők, Congregationalisták, Angol-egyháziak, Herrnhuterek, Memnoniták, Dunkerek, Izraeliták, Shakerek, Harmoniták, Universalisták, Bálványozók 's a' t. laknak szomszédul az istenadta földön. Képviselési jog, adózási teher, hivatalos igény, 's hon-szolgálati kötelezettség mindenkivel egyiránt közös. E' köz szeretet' „elvét idegen vándorlottakra is önként kiterjeszti: még pedig bölcs terv' nemes rendszerével, melly midőn a' természet' és igazság' jogával emberségesen gazdálkodik, egyszersmind közcsendeért ellenörködni sem feledi el. Települő gyarmatnak ugyan is a' congress ad kormányzót 's bírakat, hogy lehető igazása, magának vesztét, az egyesületnek baját ne eredményezze, de ha öt ezer tökélyes korú szabad férfiak' hazájává lőun, népképviselők' kamráját alkothat, 's ebből választ számára a' congress kormányzó ta-

nácsot. És ha népessége hatvan ezerig nőtt, független alkotmányt teremtve, önállólag, saját actórátusával foglal széket egyesült testvérei között. E' teher' és jogközösítés' nagy elvét, – melly az erőknek belülről kifelé fejlesztése által velős, tömött közéletet nevel, – külpoliticájokban is jellemzék az együtt statusok. Hadaik után, önálló cselekvőségük' első tette lön, miszerint minden hajózó nemzetet, kereskedési megszorítás', kivitel', 's vám-pénznek viszonyos, szorítatlan ugyanazonságú feltételeire szólítanak fel. Öntermékeik' cseréiben pedig nem csak idegen hozományokat nem tilalmaztak, de saját áruikat is olly kulcs szerint szabadalmazák, vagy vetek harminczad alá, minőt kölcsönös külviszony' egyenlítésére, az osztó igazság hozott magával. Emez őszinte osztályegyen mutatkozik az 1815-től 1824-ig, Angol – Svéd- Dán- Porosz- Sardinia- Németalföld- Orosz-, 's Francziával kötött hajójogi szerződéseiben; mint szinte az 1824-től 1828-ig Columbai republica- Brazília- 's délamerikai független testületek' nagyobb részével kialakított kereskedési szövetségekben.

Amerika' politicája, míg egyfelül népszorgalom' 's iparügyét, siker' és jogos remény' fejében meghonosítva, közmunkásság által közvetőleg akadályozá képzet' 's érzékiség' hatalmát; más oldalról positiv rendeletekkel közvetlenül hatott azoknak ragálya ellen. Statusünnepeket nem szabadalmazott, mik sokszor üresen fellengő, 's alap-

tárgyaiktól elszakadó, eszményiesült népábrándot szoktak költeni; de a 'vasárnapok' szentsége polgári tilalommal védetik, hogy mételyes játék' korcsmázás- hevítő lakomákban, 's idegható, csábos, képzet-rohasztó kedvtöltésekben az érzékiség anyagot, 's utat ne találjon a' néperköltísökhöz férhetni. Ez okból alkotá javítóházakká börtöneit, 's írta el dologintézetek' útján a' helye unalmat, melly vagy örülségre vezet, vagy buuörvényeket nyit egy tévedt lélekben.

És ime az értelmi hatalomsúly fönséges eredményekben magasztalja önmagát. Egy földön, melly sűrű rétség', járhatlan ingovány', erdők', tavak', mocsárok' vad térek' kietlen terjedelme volt; mellynek mogorva, egymást faló, 's nyersvadakkal lakozó benszülöttei, még a' pásztor élet' nemét sem ismerék; egy földön mellynek első települői éhség, dögvész, 's elemek' zsákmányivá lőnek: e' földön mondom, nyomorú csüggeteg üldözött nép, buta vadak', 's elégültlen vándorlók' gyülevész csoportja, kik kótyavetyéli egy két mázsa dohányért vettek maganyákat; e' földfutó menedéktelenek, ihletve, s másfél század alatt igazgatva az ész', értelem', 's egybe vétő bölcselet" pünkösti tüzétől kiképzik a' szabadság' eszméjét; annak szent nevében gyülvék törvényt, jogokat alkotnak; az igazságos alkotmány' becsét lelkökben viselik; múlt százunk' végfelében egy célbavett, még csak születendő zsarnokira ellen óvást, később fegyvert emelnek;

fényes szabadságharczot vának szövetséges karal; ‘s új világban új rendszert emelnek, nagyot, dicsőt hatalmast, mellynek’ vetélytársát ó ‘s új kor nem mutat; mellynek alapja természet; ered[^]menye erkölcs; támasza igazság; életereje józan észben pontusult közakarát; czélja népboldogság. Igen, távol Európától, küzdve, nyomorgva erőszak között alkotának hont, hűbéri nyűgöktől tisztát, szabadot függetlent, hol szebb jövő önmagából fejlík; hol nincsenek robot, tized, adómentség családhivatal; ‘s hol mégis’ minden haladási akadály, külharcz, ‘s belhasonlat csak közleket ébreszt, véleményt tisztít, ‘s minden erőt közczélra irányoz; hol hat évtized, fél földteke’ vadságát tördelé fel műveltségével; ‘s hol maga á’ fejlődési élőkör, késői sors’ ‘s polgári nagy jellem’ alapját raká meg. ‘S bár a’ rabszolgák’ sorsa vércsíkul bélyegzi igazságköntösét; méltányos lenne – azoknak, kik fényárban is felíitatnak egy hajszálnyi homályt, – meggondolni: miként, – noha rögzött tévelyt, kivált ha érdek’ menedéke, leölteni, népeiéinek ép olly nehéz, mint egyes lelkületnek, – Amerika, észak-sarki tartományiban már 1820-ban eltörlé a’ rabszolgaságot; 1834-ben pedig hajóhadat telepíte a’ földközi tengerre, a’ rabvásár’ fenyítő tilalmául. És ha déli tartományiban, földművi nélkülözhetlen szükségül, polgári éltének első századában még rabszolgákat tart, aligha nem csekélyb jelentésű amaz európai példáknál, miszerint alkotványos

rendszerök' szinte ezredes korszakaiban az Orosz nemzetet töröl ki; Anglia évtizedig küzd az anyagi érdekekkel közvetlenül össze nem függő catholicaemancipatio fölött, 's veszekszik O' Connellel Irhonért; a' magyarképviselőt pedig lassú viták közt most emeli népét polgárrá. Ellenveti talán egy ázsiai meleg fejű polgár, ki költész elveit néptanába is átteszi: hogy mit ér amaz új hon' dicsősége, ha benne semmi fenkölt emelkedés, semmi művészi ihlet? ha a' lelkeség, középfokon pang? ha minden eszméje kalmári büzt lehel? ha az iralom iránti rokonszenv hírlapok' hasábjain merül ki, vagy költeményi gyermekségekben emésztí föl magát, nem bírva erkölcs- történet- bölcsesség- 's természettani művek közé szárnyalni? 's ha egyetemes műveltsége alig haladja európai alosztályok' bárdolatlan ízletét!? Ne feledjük, uraim! hogy Amerika nem régi szülött; 's bár szokatlanul hamar saját lábán jár, nem volt ideje érettebb kor' minden szükségét már beszerezni. Azonban az egyesült ország' polgára tervekben nem él. Ő gyakorlatilag úzi dolgait, 's boldogulnia kell. ő nem Wolf, Fichte', vagy Krug' könyveit bonczolja, hanem alkotmányból, 's szíve után tudja meg, mi természet szerint szabad 's igazságos? Ott nem okoskodik Smith, Läder, vagy Schmalz, 's mégis népgazdasági ügye legtisztább lábon áll, 's legdúsabb hon széles világon. 'S azután miért ama' túlfeszült élvezet, ama' fellengés néptömeg'

éltében, mellyok vetlenül szenvedélyre vezet? Inkább túlszoros életrend hozzon némi merevénységet a' közélet' izmaiba; mint bő vér miatt szélhűdés- agyláz- 's gyuladásokra legyen veszélyezve. Az ész' zsarlásai különben is viselhetőbbek, mint a' szenvedély' fanatismusa. Csak olly statusban, hol hideg fontolás garantiroz mindent, várhatni, hogy ha egyesekben – pénz- vagy észaristocratia mellett, – terjedettebb élvigény fejlődik ki, vele párvonalban idomúi egy gyakorlati lélekérő is, melly amannak fajlását ellenőrzi. 'S feleljen amaz ázsiai költő, mellyik nagyszerűbb 's méltányosb lelkesülés egy nemzetben: az-e, ha tánczterem- színház- tarka mutatványok- hitelbe vett pompaünnepeken, vagy aranyfüstös múltak' álsugáritól hevül, 's forralja véré', munkaösztönt, 's drága időt veszve? vagy az-e, ha függetlensége' bajnokát, nemzeti vendégül, képviselő kamaráiban kitűnéssel fogadja, pénz- 's földajándékkal üdvözli, 's örökre szívébe zárja?

VI.

R ó m a .

Az ó Rómát kellene még taglalnom, melly ezredekig képviselte a' föld' hatalom-asszonyát. Rendkívüli éltében forrongott, kifejlek, 's szakot alkota minden statuselem. Éles, jelelt bélyeget

ölte minden erő; hatni törekvék, 's birkózásaiban az eredmények' változatos nemét, formáit hozá gyakorlatba. A' hadtan' s hit' zászlói alatt, – miket sorsforgató kezében felváltva viselt, – öszszetódult, mozgalomba jött, képződött, bomlék, 's változott az anyagi erő' 's lélek-eszmézet' minden paránya. Harcz' 's béke' csudáit, polgár- és hősnagyság', magasztos erény' 's örült bűn', dühig vitt honszerelem' 's undok árulás', tiszta bölcsészet' 's buta állatiság' képeit állítja elő életrajza ban, mellynek millió csoportulati közit eltéved a' szem. Dicső és tudományteljes festemény! de illy világnagyság, nem hagyja magát vázlati szűk lapokon feltördelni.

Tehát csak felbélyegén vonjuk el szemünket. A' kép' alakjai mind sajátnemű, erős vonásokkal irvák; de külön jellem lebeg a' részek' alkatán, 's többféle színezet az egészen; mintha fény' és árnyéklat' külön osztályait kétféle ecset kente volna rá. Igen, mert értelem' és szenvedély' gyakorlati, és ábrándos kormánya osztozott Róma' századain.

A' római polgárszerkezet' eredendő elemi senatus, patriciusi örök rend, 's a' nép. De a' gyakorlati országtan, az ész' értelem' túlnyomósága nélkül hibásan alkotott. A' három osztályzat' jogai-ban arány, érdekében egység nem vala. A' királyi hatalom határozatlan volt, mint szinte a' consul', melylyel amaz felcseréltetek. A' senatus túlzásig viheté hatását a' patrícusokra: 's ezek túl-

zásig nyomhaták a' népet, mellynek sem kellő jogok, sem képviselet az ősalkotványban nem adának. Ez okból különböző irány fejlék ki a' cselekvő erőkben, melly sajátját féltve, 's terjeszkedő alkalmakat erőszakolva, pártönzési politicát honosíta meg. Ha egyik osztály, erő- csel- országos körülmény, vagy külviszonyok által jelentőséget nyert, túlsúlyhoz jutott: tüstént nyommasztó, korlátozó állást vőn a' hanyatló szárny ellen, mellyben nem testvér-erőt, hanem larvatus rokont képzele. Így lőn, hogy az országlási modor előbb királyság', majd respublica', végre császárkodás' alakjában járt. Így lőn, hogy most patríciusok' egyedárújává rabolt hatalom költe népzendülést, mint Superbus Tarquin elűzése után-, majd az aristocrate á fajult senatus izgatott népfelsőségi párt' pusztító csatáit, mint Tiberius Gracchus' korában , majd a' versengő lovagrend 's tanács között folyt igazgató jog feletti honemésztő per, mint 664 körül. Így lőn, hogy a' senatus, ha a' patríciusok korlátul emelkedni törtek, uéplázasztásban szerzett menedéket, mit Cajus Gracchus' meggyilkolása tanúsít; ha pedig a' nyomott, zaklatott pórrend' fia, országos befolyásig nőtt, megdönté az alkotmányt, mint Marias tévé. Így lőn, hogy most egy véres Sylla törekvék elfojtani a' szabadelmű pártot; majd a' democratismus' győzelme, – hatalmas egyedek' status kormányával, – oligarchiái kezde támasztani; melly ellen ismét egy szörnyű Catilina lázasztá a' nép' seprejét. Így lőn, hogy

ma osztályok', holnap egyesek' érdeke bitorlá a' közügy' címét 's zászlóját; hogy hiúság, önzés kapkodá, bírál 's kezeié a' kormányt-, hogy Pompejus, Cato ellen, néppárthoz csapta magát, de triumvirátusért újólá Caesarhoz szegölt, ki őt ismét eszközeül használta a' tervezett dictátorságnak.

Úgy van! ha a' belesemények' nagy lánczolatát felfogjuk, minden zavart, alkotványi alaphiányra lehet visszavinni. 'S bár a' nép, a' sacer-'s aveniohegyi polgárbúcsúval igényt, 's érdeket csikart, bár az állodalom' elismert hibáján, – mint a' földtörvény', 's népszónoki hivatal' változó történeti mutatják, – javító korszakok működtek: soha ama' szoros, érett egység, melly gyakorlati politico előtt nélkülözhetlen, nem kapcsolá össze az osztályokat-, 's nem vetheté biztos, ingatlan alapját a' közös jövőnek.

Ezer czáfot hallok egyszerre: miért volt hát Róma két ezredig nagy, dicső, hatalmas?... Nagynak lenni, uraim! egészen más, mint folytonos boldognak. Róma' statusélete két lábon állott; 's bár alkotmánya sánta volt, nemzetiségével merész lépésekben haladt, 's ez sikerüle. Maga a' nevelés, szinte vak, elfogult előhajlamot fejlesztte minden iránt, a' mi nemzeti; 's ebből erős,' következetes honszeretet származék. Azonban fegyver- és testgyakorlat tévé edzetté, kitartóvá az ivadékot. Minden polgár külhódításban hitte feltalálni Róma' nagyságát, 's a' honnagyságban önbecset, mél-

tóságát. Ez eszmében pontosult, 's tartaték fön a' köz-lélek. Róma' népe, – bár magában pártokra hasonlott, – kül ellenre együlni minden perczen kész volt; inig eleink külviszályok' irányában is szétszakadoztak. Róma' nagy vezérei, művelt hadtana, cselei, harczérettsége mindenütt győzelmet arattak; ez bátorságot növesztett, 's azt, a' nemzeti lelkesülés' tüzeben hősszántsáig emelte. Győzelmeik- gyarmati zsarló helytartók- hadi zsákmánylat- 's külfejedelmek' ajándoki által ropant kincset hoztak a' fővárosba; míg kívül földbiralmukat terjesztek. Róma meghódolt földrészek' jelességit szállítá keblébe; mesterség', tudomány', művészet' világát megnyitá, 's hatalmával hatalmat nevelt. Így szünetlen külről befelé halott működése. Roppant nagyszerű életet vitt, de önmagával örök bajban küzdött. Hasonlíta egy kigyöngyözött órához, melly csak az igazításkor jár hibátlanul. Ugyan azért a' jóllét' magvai fattyú virágokat hoztak. Hatalma hiúvá, kincse pazarlóvá, műveltsége fesletté korcsítá- önnépét; vagy legalább e' bűnök iránt irthatlan hajlamot ébreszte; mit a' külön szellemű párt zavargás történetileg bélyegez; 's mit sem censori szigor, sem tékozlathenyítő, 's nőtlenségtiltó törvény korlátozni nem tudá. Igen, az i n d u l a t, – mit értelmi élnék kell vala kimetszeni, – elféktelenült a' status' belsejében. A' szelíd 's életbe olvadó hitphilosophia, melly a' mythusban ellenerőket is összeházásíta: vak böszült buzgalommá fajult. A' nép,

ki Numa Pompilius' 's Servius Tullius' korában enyelgve ülő Flora' gyöngéd ünnepét; Nero, 's Domitian alatt szurokba mártott Keresztényt gyűjta világul a' fanaticismus' rém-éjeihez Az erkölcs, – melly az ő s Róma' Lucretiáját öngyilkossá tudá lelkesíteni., 's melly miatt Tarquin Superbusban királyszék bukott meg, – czéges botrányig aljasult; egy világok' Caesarját is cleopatrai feslett karokba hagyva csábulni. Az örömeív, melly egykor Terentius' vígjátékiról elégűlten tért meg: későbbben a' circus maximum' lázasztó látványt közt üzē szilaj csapongásit, most ököl-, majd állatviadaldalban, 's végre gladiátorok' vonagló, tagjain hizzalva szemeit. S mert nem használtatok értelmierő; mert gyakorlati tapintat, – melly minden ügynél józan súlypontra siet, – nem tudá magát alkotványváltozat', 's közirány' útján kormányhoz emelni: az érzēki örvények, önvesztéhez sodrották Rómát. Hasonlta hegycsúcsról rohanó, fékvesztett géphez, melly zuhantában minden növényt feltép, s gyors rohamával zagyva gyomot is virágsziunel szivárványoz körül: de nagyszerű útja homlokegyenest ragadja egy vesztő erőnek, mellyen szét kell törnie. Így lőn, hogy Róma' életét, egy erőteljes férj, a' hadtan, 's egy hysterica nő, az alkotvány' gyökeréből eredt indul átsúly képviselé, kik egyenetlen házasságban éltek; így lőn, hogy annyi férji keresmény néni hozhatá rendbe a' házat; hogy fényes mezek alatt fáj a' nemzet' szíve, 's drága kérgében belkór

podvasztá az életfát, mígnem önviharja törzsét kitekére, ama' sarjadéknak adva életet, melly Borgiák' 's ... történeteiből szépen ismeretes.

Bár tehát a' had, a' szokatlanul fejlett nemzetiség, a' középpontilag mindenható főváros, – melly egész biralmát ön nevérol címzé, – 's az ollykor befolyáshoz jutott gyakorlati észpárt, öreg időkig dús nagysággal tarkázá az óriás hazát: mellyik törvényhozó, vagy reformer lenne botor, hogy illy üveg hengerekre állítsa saját vérségét? 's hatáskörében ingatag, vég eredményiben halálos elemnek adjon elsőséget?

Íme, uraim! ó 's új világot bejártuk. Kor', égöv' 's országformák' különsegeivel búvárkodánk. Az ész' politicáját mindenütt állandó fény és erőben láttuk öltözni; a' gerjedelmeké mind-
 ütt múló csillámot, vagy véres gyászt viselt. Aikotványos ügyben örök axióma: virtuti semper praevallet sapientia. Egyébiránt megvagyok győződve: miszerint csak középleg művelt fő, fejtegetés nélkül látja, a' két erő' túlsúlya közötti végetlen mélységet. Értekező kivonatom' célja nem is pusztá capacitatio. Azt hiszem: idegen statushibák' taglalata nemzeti bajunk' valódi kulfejére vezeti a' hazafias figyelmet; 's a' bon-
 „czoló eszmézet, tisztába hozza öntudatunkat, hogy ne csupán sors-, külviszony-, bel nyomás-, szóval invincibilis okokban keressük kicsinységünket; hogy haladó rendszerünkben ne kirekesztőleg azok ellen gyűjtsünk elemeket; 's hogy az érők' egy-

befűzésénél, – czélt eszközzel tévesztve, – ne essünk vissza eredendő hibák' örvényeibe.

Azonban csalódásba ne jőjünk, mint jöttek ama' középkori scholasticusok, kik, ezeryi írók' – különböző elv, ügy, 's körülmény feletti – mondataikat, fitogatólag, de sokszor fonákul vitáikba rángaták. Igen igen, ne mindig kész auctoritást! Idézetek helyet gyakoroljuk öneszméletünket; örökös külföldizés helyett tanuljuk hazánkat. Idegen népsorsok' előzményiből ne vonjunk közvetlen reform-alkalmazást. Szerkezzünk szabályos syllogisroust. Mondjuk ki, miként: léha, tapintat- 's észhiányos, túlhévpolitica, mindig rosszat szül; úgy de hazánk' őskoráé ilyen volt: tehát, ha javítiii akarunk, ezt, vagy azt kelt tenni. Még csak fő-tételünk (propositio major) van példákkal hitelesítve; 's ha a' törvényes mozgalmi irány' 's előmenet' ügyében okadatos véleményt akarunk nyerni: minorunk' philosophiáját kell megkísértenünk, 's e' végett á' nemzeti jellemet ismernünk, melly történetek' 's polgári alkotvány' szelleméből leg-hűbben tükrözik.

Tehát, az eszmézet' természeti rendén, önként emelkedik lelkünk elibe, egy

HARMADIK FEJEZET.

A' magyar nemzeti életben, melyik elem gyakorolt túlnyomóságot, országszer- kezete- 's történeteiből ítélve?

I.

Elő-jegyzetek.

Mielőtt tárgyamhoz fognék, kénytelen vagyok kifejezni: egyrésztől, miképen történetkönyveink' – bonyolódott, homályos, olykor részrehajló, gyakran széttérő, 's mindig tetthalmazó – tömkelegében, minden kor' szelleméhez biztos irányt keresni, 's népphilosophiánk' lánczát, minden ágazatával, folyvást feltalálni, még törvénylelke' járultával is igen nehéz, részletes, kimerítő rajzát adni pedig rövid idő alatt lehetlen lévén: vázlatos cikkemet illy nemű dolgozatom' egyeteméül, – mellyre ha sorsom élni hagy, higgadtabb éveimet szántam, – tekintetni épen nem akarom; más részről, hogy mind azt, mit mondanom engedtetik, közügyünk iránti meleg, de józan részvétből (erjesztem elő; 's hogy, ha véleményem itt ott őszintén, mezetlenül jelen meg, sem őseink' homloksugarait letűni, sem népnek hízelgve, igazgatást bántva közkedélyt izgatni nem czélom, annyival inkább, mert

szabad alkotmányú országban, hol a' kormány törvényeken fekszik, a' törvényi pedig országgyűlések írják, nemzetet és kormányt külön érdekű testületeknek elismerni, vagy nekik olly nemű hiedelemre igényt nyitni, mint polgár, nem akarhatok. És ha értekezésem' folyamában itt ott a' kormányt különálló értelemben veendem, politicalai állásunk' jelen helyzeténél fogva engedem meg magamnak.

Bár volna erőnk, a' múltak' aranyporát letörteni, 's mű alá venni jelenkorunk' feldolgozatlan drága köveit, hogy érvényes ékszerré váljon a' nemzeti önérzet, melly ó századaink alatt, vagy túlhittség', 's önkicsinykedés' szélsőségiben hánykódott, vagy megoszolva, tehetlenül hevert. Forrón óhajtom, hogy törvényhozó testünk, király és nemzet, 's nemzetünk' alkatrészei bizodalom' útján, viszonyos méltány, szálkátlan érintkezés mellett, köz-felfogás' 's akarat' koszorújában tényekre egyesüljenek. Ehhez törekszem járulni gyenge szózatommal; 's mit cél' és egység' érdekéül hiszek nyugodtan elmondani; de inkább az alábbi korlátolt keveset őszintén, mint lehető sokat szirénhangon.

Nemzetünk' ősjellemében három fővonást látnok kitűnni. Első, bizonyos költői ábránd; második, izgága, akadémikus, ingerlékenyhajlam; harmadik mértéktelen önzés. Elsőt keleti sajtáságnak hiszem; második, az előharczok' ragálya, 's az utolsó, egyetemes természeti ősinag; melly elemi harczoktól, a' cseppvízben egymást faldosó férgékig, mindenben bélyegzi magát; 's melly

minden természeti állapotú nemzetek' történetét vezet. Amaz ábránd, remény és emlékezet-, vagyis messze tárgyak közt, örök magasztaltsággal eszményiesíté a' napi szakmányt; 's ebből munkátlan élet, segélyesetre sóvárgás, pillanati lobbal szagatott hanyagság származék; de szülé egyszersmind a' honvágý' 's nemzeti érzés' rögzött eszméjét; szüle a' tehermentségi törekvést, azaz független szabadság' szellemét; 's szülé a' lelkesülés' egyes korszaki tényeit, 's ezek – mint rekedező nedvű beteggyökér' kihajtásai – megóvák az egykori élet' csiráit. Az ingerlékenység, ingatag, állhatlan kedélyt képeze; idegenharcz' 's honi pártosság' kül- 's belsebeit okozá; de egyszersmind bátor, vállalkozó jellem' 's jogvédő élénkség' anyja lőn, ki megőrzé idegen elemek közötti feloszlástól. Az önzés, egyoldalú polgárszerkezet, 's vele nagysági lehetlenséget szült, de egyszersmind éles figyelmet, 's makacs politicát, melly az alapjogokat olly rendkívüli viszály' s változat' századain életben tartá. Gazdag három elem nép-characterben, ha számító ész nemes irányra kormányozta volna! De hibázék a' nyugodt értelmi súly,'s így meghoztak jó, rossz gyümölcsöket; ezekben positiv veszélyeket érlelve, amazokban negatív magvát rejtve szebb jövőnek.

Azonban tételelemnek hitelt kell szereznem, 's ezt történeteink tehetik. Vigyük emlékünket az ősz Ázsiába, hadd költözzék ki amaz iguri egészséges fajjal,'s kísérje le mai napig kaland- és ve-

szélyteljes életét. De míg bú- és örömfogult lel-
künk annyi idők' színvegyületében ezerféle tör-
téneti képek közt tévedez: ítéleti szemlénk ismer-
je fel az ecset' egységét. Látandjuk: miképen a'
főjellemvonások, mint mindig, ma is ugyan azok: csak
fürkésznünk kell, hogy művelődés, vagy viszo-
nyok miatt mellyik korban minő irányt 's színeze-
tet vettek? mikor mit eredményez az átváltozási
szak? 's ma miképen ágazának szét a' nemzeti
életben?

II.

A' kiköltözés.

Már maga az Ázsiából lett kiköltözés' eszméje
okvetlenül költői kedély' 's ingerültség' jele. Ha
egy vesztett hon' 's eltörölt nemzet' menekvőit a'
kényszer kiostoroz, vándorlásuk prózai szük-
ség; de hogy földbíró, tősgyökeres népből,
hét család kiválik, földét, fáját, jogait elhagy-
ja, 's magát hontalanná tevén kalandokra indul:
mindenesetre könnyelmű, 's izgatott vért feltételez.
Mert, hogy némely írók' véleménye szerint mon-
gol faj üzte volna őket; két okból nem hiszem: ré-
szint mert edzett, harczias nép, ki szomszédival
bátran szembe száll, 's ha ma vesz, holnap győ-
zelemre számít, – ha egyszersmind hideg vérrel
bír, – honából végkép kibujdosni megtört napjai-

ban sem vállalkozhalik; részint mert ott maradt többsége, honát, 's az eredeti fajt aztán is fentartá, 's képviselé; mit mongol-túlnyomóság alatt nem tehet vala. A' kevésbirtokból fakadó szorgalmi szükség, vagy önfeleikkel viselt viszályok indíthaták őket. Amaz, munkátlanság' szenvét, ez, türelmetlen lelket árul el, 's mindenik vissza-vihető a' fentírt jellemvonásokra.

A' Don Dnieperi, 's Atelcuzi (Etelköz) két hazában, mint önálló nép lépé fel e' hét férfias nemzetiség, 's bár elvágott tag, mindenütt a' törzöktest' természetében jelent meg. Ama' költői á b r á n d , állhatlanság – könnyű élet- 's kalandszenvedélyben gyakorlá magát. A' Chioviába szorított orosz- 's cumánok' békeajánlatát, ropant pénzdíj mellett, ruha, élelem 's házi eszközök évadójával toldaták meg, hogy minden legkisebb gond, szükség, más szakmánya levén, sátoros lakomáikban elmondhassák, „s e b aj.” Azonban, hogy az egyhangú pangás valahogy unalmat ne hozzon, ide oda szegődtek változó kalandra, most VI. Leóhoz, a' bolgárok majd Arnulf hoz Svatopluk ellen. Az atelcuzi hont megoszlott vélemények szerint két külön okból hagyák el. Vagy a' Pannoniáról hallott kánaáni mesék, egy tej- és mézfolyós föld' vágyát álmait költék a' rajos lélekben; vagy mert a' morvák elleni zsákmányjárás alatt, a' bolgárral szövöttek paczinákok, leölék az otthoni örserget, kiverték véreiket, 's földüket elfoglalak. És ők, restelve bajlódni, a' má-

sutt tán könnyebben nyerhető birtokéit, indultak hont keresni. Amaz, valódi ábránd, ez, könnyelműség, mi ismét költői jellem' sajátja. Azonban e' durva, de merész lelkesedés, e' vad magasztaltság, – annyi salak, legalább léhaság között – megtenné az élet' legnemesb érczét, az aranyszabadságot. Ez tévé, hogy a' maroknyi nép, hét család' rongált ivadéka, nemzetté tudott képződni; hogy a' szilaj, 's műveletlen csoport, melly sem organisálva nem volt, sem ha lett volna annyi viták, harcz, 's rendetlenség közt szabályos kormányt nem vihete: nem csak föl nem oszlék, 's el nem veszett annyi idegen elem, 's ellenséges nemzetek között, sőt függetlenségét kivívta, megtartá, 's fajegységét vérkorcsulástól megővta. Az ingerlékenység, harcztéren lelé iskoláját. Ha önbaja nem volt, idegen dolgot kerese, avatkozott, befolyt szükséggé tette magát csak hogy izgága, akadékos szenvét tölthesse. Így Dnieperi laktokbau a' chazarok' vérontó, erőszakos népének segédi, szövetségesi valának; de végre összeháborodva, 's köztök pártszakadásokat lázasztva, a' nép' egy részét, cabarok' czímével, családaihoz nyolczadikúl csapák. Atelcuzban pedig Bolgárok-Morvák- 's Pacinákok ellen, most önérdekből, majd kelet- és nyugoti császárok' ügyében háborút viseltek. E' szünetlen gyilkosság, makacs kérges - poroszlói lelket, korlátlan, üldöző, vérszomjas mániát fejte ki, melly minden eszmét, 's tényerőt, kárvágy- 's örömmel mérgezett be. De egyszer-

mind puhulás' feslettség' ellenszerévé lőn; gyakorlatban tartá az erőket, csüggetlenséghez szoktatá, 's szerze – miben az ó kor' nyomorú politicája gyámját keresé – vitézséget. Ez tévé, hogy hadi jelesség-, 's félelemnek tartaték kisded seregök; hogy fejedelmek kérték szövetségét az ismert erőnek; hogy a' chazarok' királyvőt igénylő chaganja, a' kalandor vezérek' egyikének, Eleudnak jegyzé el leányát; ez tévé, hogy a' cumán néppel szövetkezett orosz meggyőzé, zsarlá, 's ama' gondolatra hozá, miszerint – hogy tőlök szabaduljon – Attila' ösföldjére Pannóniába ámitgatá, mit, hogy maga élnem foglalt butaságában ráuk nézve okosan tévé. Vitézségök' híre eszközlé végre, hogy Chioviától Magyarhonunkig tett utjokbau, Lodomeria' fejedelme roppant ajándék- 's bárom heti lakmákkal, Galliciáé pedig hódolat- 's egy hónapos vendégszeretettel fogadák; 's mind kettő gazdag rajzokat regélt előttök Pannoniáról, hogy nyakukról a' havas erdön (Kárpátokon) túl-jtehessék. A' fővonások' harmadika az önzés, nemtelen irányt, 's gyakorlatot vőn ezen eloszakban, de mit a' durva kor' általános szelleme némileg menthet. Or-szaguldozás, zsákmány, rablások voltak az önszeretet' kereset forrási; 's győztes erővel könnyen jutván ragadmányaikhoz: hasünnep, áldomások, lakoma-divat, 's tékozló szeszély bélyegzé házi életöket, minek annyi jó eredményt közönnöketének, hogy önbízókká tévé újak' szerT zésishez.

Íme az első korszakban, eredeti nyersségiben maradt hű magához a' nemzeti jellem. Indulat viselé a' hatalompálczát, számító értelemről szó sem volt. Igazgatásformájok patriarchai, 's hihetőleg korlátlan kényű. Minden családfő egyszersmind hadvezér vala. Politicájok: erőszak, 's idegenből élés. S' e' volt egyetlen közérdek, melly egységre olvaszthatá őket; de bár e' veszélyes czél egyetértést szükségelt: versengésben éltek a' családok; 's. kivált ha veszély jött, véleménypártokra szakadtak. Jobb jövők' fejében közös fejedelmül választák Árpádot, megvetve a' monarchal rendszer' alapját; de egyszersmind ötczikkű alkotványuk' 2. s 3. pontjaiban birtok' 's kormányzat' közjogával aristocratiát építve, mellynek hatalma az 5-dik pont szerint hittörés' esetében a' fejedelem ellen is kiterjedt. Megfoghatlan lenne, hogy e' józan, 's belátó elméleti szerződésre képes nép, ama' tökélytelen gyakorlatát vivé közéltének, ha jellemét nem ismernők már, melly pillanati rohamoknak vete minden elemet.

Oh ha szemlélődő országtannal intézkedtek volna, mivé teendé őket a' siker- 's alkalomdús korszak! Az igába hajtott orosz' birtokát magoknak tarthaták, bolgárok' morvák' 's paczinákok' földén császárokkal osztozhatnak vala. Eleud' házassága a' cházárokkal, Leo' 's Arnulf ügye pedig kelet' és nyugat' hatalmaival kötendő erős szövetségre nyújta alkalmat; 's a' terjedt orszá-

got míg önszorgalma gyümölcsözendett, roppant hadsákmánynyal elláthatták volna. De így felbonták külviszonyaikat, czívódtak magok közt, feldobzódták a' véres szerzeményt, elveszték honjokat, 's mint ide jöttek egykor, mindentelenül kerekedtek lóra, még csak népességeket sem gyarapítva, mert a' csatán vesztek' száma okvetlenül kiegyenlité a' szaporodását; a' cliabarok' idegen faja pedig nem volt vérök' eredménye.

E' kétlaki éltök, általában hasonlít a' csintalan genie' ifjú kalandjaihoz, ki egy városban merész, korlátlan szenvedt nyak-főre könnyelműleg úzi, 's midőn kipusztultan merülve, de sorsteremtő erőben burleszk színhelyét elhagyja: lángesze' egyetlen gyümölcséül azon érzetet' viszi, miként mindennapi lélek, hason viszályokba bele veszett volna.

III.

Árpád' kora.

Most következek a' honfoglalás' kora. Gazdag' időszak! mellynek rendkívülisége öröm-'s bámulatra ragad. Nem tudnék írók közé tartozni, kik történetünket lerívó czifraságokkal babává öltöztetik, hogy pitykéktől ne lássuk hibáit: de a' hét vezér' tíz évi dolga, 895-905 világbüszkeségünk lehet5 mellyel, időt 's körülményt tekintve, Graecia', Cyrus', vagy Róma' legtömöt-

tebb lapjához mérhetjük nemzeti naplónkat. Az ösvállalat vad, és igaztalan. Mert nemzetek' közjogára erőszakot vinni, döntött idegenek' romján építeni házat kétértelmű nagyság; 's a' törloít nevekéből özszeírt önczímhez fénytelen betűket öntet a' statusphilosophia; de ha a' század' vérpoliticája népek' orgazdájává tudott fajulni, késő minden értekezés; 's vegyük a' történetet korszerű szempontból. Egy távol földövi járatlan faj, nem tudva hogy 's merre? térkép- nyelv- és mértan nélkül, a' mármarosai Karpath' vad, 's irány talán hasábi között betódul az ismeretlen országba: költői lelkesedéssel kikiáltja örökségi jogát, mit egy pusztahírből ismert néhai rokon', néhai birtokához formált; Attila' nevében harczhoz fog; tíz, tizenegy év alatt Laborczot Zalánt Men- Marótot Gelout, Zobort, öt főbb hatalmaktól védett fejedelmeket székeikből levet. Magyar,, Erdély, Tót és Horvátországot, erdők- nádasok- folyók- mocsárok- heglánczokon, 's tót, morva, oláh, bolgár, olasz had csoportok ou általgázolva elfoglalja; a' bolgár királyt adóba igázza; Csepelben fejedelmi lakot épít; köz szerzeményét per nélkül megosztja, 's magának alkotványt ír! – Tizenegyév alatt! Nem tudom, Árpád' képzett lelke eszközölt-e irányt, 's akarategységet, vagy viszályok érlelek reá a' nemzetet? de az eredmény, hatalmas jelekben mutatá: mire képes, egy fentírt nép-jellem, ha szabályoztatik. Munka, foglaltság tárta örök cselekvésben a' lélekerőt, a' ez mint egyes

character úgy nemzetét is megóvja szevedélyek' elfajulásától, sőt hatást nyitván egyiknek a' másikra, egy főczél' összhangú gépelyévé teszi. Amaz ősi ábránd, mint biztató remény mutatá a' felpompázott jövőt, 's vezérszelleműi járt a' közlélek előtt. Az ingerlékenység hős buzdulat' alakjában ragadá nyomain a' honért fogott fegyvert; 's bár Laborcz' és Zobor' felakasztásakor, vagy győzelmek' túlvitt vadságában kegyetlen bélyeget viselt: mint eszköz' mániája, a' czéP nagyságában mentséget talál Az önzés, hódolt tartományokkal telek be 's telhetlen mellék kapkodással nem veszélyzé az általános irányt.

IV.

A' szeri alkotmány.

Azonban – mennyire ismerjük – a' Szernél készült alkotmány, bár mint magasztalják íróink, felette el lón tévesztve. Gyökérelvében, nem csak a' nemzeti erő', 's tömött terjeszkedés¹ csirái voltak elfojtva, hanem egyoldalú szerkezete mellett az elérni akart czélnak sem felelt meg, 's így philosophiája egészen eltért az atelcuzitól. Már az osztálymód, melly azt megelőzé, két igényt ada fejedelmi kezébe. Árpád közös országuk' nagy részét családörökül vágta el; miből háza' elhatalmazás» lón várható. Azonban a' fönmaradt

részeket öntetszéese szerint osztá el, honnan donatio-jog eredhete. Maga az alkotmány pedig, önálló végrehajtást tón kezébe. Ítélet', 's kegyelem', harcz' és béke', alku' és szövetség' nemzeti jogait kirekesztőleg a' fejedelemre ruházá; feljogosítva ekként kül- 's bérviszonyok' szabad kezelésére. Továbbá polgár- és hadfők', 's megyekormányzók' kinevezését szinte fejedelmi illetékéül adá. És ama' pont, melly a' fejedelem' részére, minden megyében egy vár' kizáró birtokát engedményezé: biztosító súlyt ada a' nemzet ellenében. Ezért állítani, mik épen e' rendszer, az alapczélnak t. i. a' lovagrend' vagy is nemzet' jog- és életbiztosításának nem volt megfelelő; 's míg az atelcuzi kötés, aristocratiának adott súlyt, a' szeri, monarchának veté meg alapját. De volt egy kár- és veszélydúsabb kúffő a' szerkezetben: maga az alapelv. Szerinte t. i. a' meghódított népek minden nemzeti jog- és igényből kizárattak, saját birtok 's befolyás nélkül szolgálaián dók idegen urakat, művelve számukra a' tőlök elrablott földet 'S e' kötelelességéért, semmi viszonzóság; mert ama' hűbéri pont, miszerint külharcztóli védelmük elhatároztaték, üres negatív vigasztalásnál több nem vala. Tehát a' nagy tömeg, a' helyett hogy jog- és érdekosztályban testvérül fogadtott volna, mintegy ellenséggé tétetek; ki szabadság' alkalma után sóvárgott, vagy dologtalan jellemet ölte urai ellen; 's e' rendszer alatti pangásában kedvét rokonszenvét veszté minden vállalat-hoz, melly egy kiskorú nemzetre gyarapítólag hat.

E' tömeg pedig annál méltánylandóbb lett volna: mert hadfogyok- bündíjul lovagjogvesztettek- 's önivadék által folyvást növekedék, míg a' hadfogyott nemzet, örök csatázásban pusztítá szaporodását. Ezért mondám miképen e' rendszer a' nemzeti erő' 's tömött terjeszkedés' csiráit elfojtá.

Elismerem, miként azon vad ököljog' korában tökély nem vala várható, 's eleink a' század' közhibáiban osztoztak; de ha rögzött kór' orvoslatáról van szó, kútfejét 's átmeneteit kell ismerünk, bár szemlénk kedvetlen tárgyhoz visz; és megvan-e bántva egy nemzet' gyermekkorá az által, ha kimondatik, miként mit akkor testében életizomnak hitt, kelevény?

Azonban a' dicső évtized' vendégszelleme ellobbant. A' nemzet visszatére saját characteréhez, 's mintegy kioldva a' közvállalat' kapcsából, szanaszét gyakorlá összenvedélyit. Alig ülték el a' hon' és alkotmány' ünnepét: már zsákmánylás- 's támadó kalandokra törtek ki vértől alig száradt határaikon. 'S így, mielőtt az országot ismerni, nemzet- s' magány gazdaságot rendezni, vagy az alkotmányon gyakorlati tapintattal javítani vállalkoztak volna, új bajokba dönték ügyöket. Igen, ama' viszályáhitó ázsiai ingerültség újólag kóborhadakban kergeté élvét, a' német császárokkal örök szablyapert folytatva. És bár I. Henrik a' megtört békeért sergöket csaknem pusztulásig összevágatá; a' helyt, hogy előgondú politica szerint, a' fejlődő hadtan' elemeit, 's gyakorlatát nem-

zeti táborukban meghonosítani törekedtek volna: szenvedély' vak' hatalmát követve, mihelyt erejük ama' veszteséget némileg kinötte, új csatákra száguldozának. Az okatlanul megtámadt ismét német Ottó rendkívül megveré a' vakmerő tábort; de a' nép' politicáját érlelni az új veszély sem tudá; sőt a' tulvitt szenvedély, fülevesztett hontársaik iránt, az ismeretes „g y á s z m a g y a r k á k” czímben gúny- és megvetésben tört ki; a' hatalmasb szomszéd ellen pedig mély gyűlölétté rögzött. 'S úgy látszik e' kor, jellemi sajátta tévé ama' hajlamot, miszerint a' magyar, minden akadály iránt, lett légyen erő vagy testület, minek elmozdítása időt 's egyet' értést, feltételezett gyűlölködő lőn. Illy nemzeti utálat' tárgya volt ősi időkben a' Német, később a' Török, s végre azon tárgyak, mellyekre most egység- és a' kor' világos lelkével hatni törekszik. Fejedelmeik, tizenhárom, tizennyolcz, húsz évvel ültek uralkodni, 's vagy nem bírtak az erős indulatos fajjal, vagy véralkati rokonszenv, 's ifjú rajosság ragadta a' köz-szellem' örvényeibe. Pedig számító férfiúra volt volna szükség, ki a' béke-évek' önművelő kötelességét olly egyetemi föladat- tá tudja emelni, mint Árpád a' hadat. E' férfiú Gézában jött el. Meglőn mozdítva a' nemzeti öntudat' 's benső élet' gépelye. Közlekedés, földmuvelet, 's mesterségi képzettség, kezde gyökerezni. De idegen népelemek kezdtek beszál-lingózni 's a' keresztény hit is jelentkezék. A' nemzetnek soktól kellett volna egyszerre megvál-

nie. Hadazásitól visszatartaték; könnyű életét szorgalom szorítá; földén műveltebb idegent kelle látnia; a' durva szellem nem bírt egymáson ennyi köszörülő kezet; nem tudott, nem akart mindéről egyszerre lemondani. így késik gyakran el egy nemzet' géniusa, 's mert ébredésével sok tenni valót hoz: könnyen zavar támad az erők 's szakmányosztályok közt. Jelenben épen illy kort ' élünk. Oh ha isten megszánná e' hazát, azaz ha eszünkre térnénk! 's tanulva századink' sírirataiból, egy pünkösdi közlekedés, szálkátlan egyseget, áldozatot hol telik, tettet hol kell, 's türelmet mindenütt tudna ébreszteni!

V.

Sz. István' kora 's alkotmánya.

Géza' kezdeményi Sz. Istvánnal nyertek öregbülést; 's így alatta fejlék ki siker és viszhatás. Sz. István képzett fő- 's nemes lélekkel bírt Átlátá mikint a' kor javítást szükségei, 's azt tenni nemzethű szíve buzgón törekvék. De egyszerre ada nemzetének hitet, 's alkotmányt. Oly két tárgy, mellynek egyike is hév eszmezsurlódást hoz legműveltebb népnél is. Önkénytelenül korszakunkra esnek szemeim, melly szinte reformmal küzd, de aránytalan viszonyban. Most erőfogyott nemzetünk indítványozá a' javítás' nagy művét alkotmányos úton; 's ez okból a' törvény-

hozást kell élvéhez készíteni. Politicai változatoknál egy nép' akadályja mindig több, 's eszköze kevésb mint ha végrehajtó hatalom újít; miszerint feladatunk már természetében nagy. A' reform' tárgyai rögzöttek; aránytalan önérdekéhez vénült minden osztály, 's az elemek, mikre hatni kell, erőfejtettek, de özszeütköző alapzatnak is. És mint ha egy ólálkodó szellem titkos számítással hen' gerítné föl az eszmeoszlás' minden almáit: nemzet- és alkotmányképzés' ezer bája közé hitügy keveredek a' vegyes házasság' 's protestansfelek' egyleti kérdéseiben. Illy tárgyak – bár a' mai értelem' lelkét fanatismusi viszhangra nem költik, – kétségkívül izgatók, 's nemzeti főirányra már azért is veszélyesek, ha gondolkodó fejek' működésit, szét vonják, 's a' vezérügyi eszmék' cseréiben késlekedést szülnek. Ha tehát most, nemzeti haladásunknál – melly annyi támadás ellen alkotmányos erők' egysége nélkül mire sem mehet, egységet pedig csak képezni kezd – azon végrehajtó művezet, mit népreformjában nyilvánosság képvisel, ha mondom e' végrehajtó művezet irányt tévesztve: gyűlölet' elemével hatna a' népre, 's megvetés' tárgyául tenné ki egymás előtt a' törvényhozó test' tagjait; vagy – eredeti gyarlóság miatt' soha ki nem irtható – egyes hibák' iskolázásiban coordinatlatlan képvisele' tünk' érdekvált elemeire intézne nyilatkat, nem fájdalmas lenne-e? És ha az,

ki mozgalmunkat ébreszté, ki nemzetért él, 's üdvét üdvében leli, gr. Széchenyi, a' nyilvánosság' fő orgánumban illyesmit látva felszólal, polgári aggodalma nem méltó-e? 's ha bár – a' hazai viszonyszövedék- és véleménypárti kicsinykedésben, – az általa jósolt zendülés' ellenőret látjuk: nem kell-e elismernünk, miképen egy iratábau megrótt álút, legalább is idő- és rokonszenvesztéshez vinne, de történetink' szelleméből szólva, könnyen nagyobb mélységbe is tévesztne? Bár István' egész reformja közjó' szent nevében történt, 's üdvös eredményi láthatók valának: a' bántalmas mód és politica, nem csak ellenszenvi forrongást hozza, de a' nép' elégtlen részét zeudületig izgatá. Már országlása' kezdetén pártütök támadtak széke 's törvényei ellen, kik az idegen kegyenczek' tisztségdíjaiban elárult igényöket fájlalva, a' fő hivatalok' ősjogát visszavíni keltek föl; kezdetét adók az önvérség elleni gyászos harczragálynak. Azonban a' kitört erőszak elfojtatott. Későbbben a' somogyi fejdelem gyűjté zászlója alá a' lázadt elemeket. Azt hiszem: Kupa, az atelcuzi harmadik kötéspon't megtöréséért támadt bátyja ellen, miszerint az ősi választó családfők' ivadékat országos tanácsába fölvenni mellőzé; de, bár ezen tettet, az 5-dik pont, népközüli kirekesztéssel határozá büntetni: tán a' hitüldözés' jelsszavát erősb pártkapocsnak véelve, készebb volt magát emlékkönyvünk' lapjain pártosnak íratni, mintsem családérdekét elárulja. Legyen így, vagy

amúgy, merényét mindenesetre a' reformmód idézé elő, 's bár a' vele szövetkezett pogányság, épen gyűlölt német vezérek által elnyomaték: a' titkos méreg, 's forradalmi hangulat nem lőn kiirtva, csak őrlésbe vonult; bélyegző fordulatát szülve a' népjellemnek, 's aljasodást hozva a' vadság' eddig genialis kitöréseire. Igen, amaz eredeti ingerlékenység, melly minden irányban nyilvánosan gyakorlá magát, most a' túlsúly' félelmében titkos ármány' áskálódás' harag' és boszú' 's hamis eskü' setét utait keresé; mit bizonyítanak Istvánnak gyilkolást tárgyazó törvényei, 's azon kifejlett fogékonyság, miszerint minden színű érdek pártot tudá alakítani, 's minden vegyületű elem ragályt eszközle. Az ön z és, orzás', tolvajság' fattyú szellemében kezde tenyészni, mit eléggé igazolnak ismét István' László' 's több királyok' ez iránt írt szigorú czikkei. A' költői szellem,— csábjait áruba vető kéjhölgyként, — most hitkórság' rohamába sodra a' nép' gerjedelmeit, majd egy elégtlen Vazul' dühéhez lelkesült; költve teremtve egyfelől kedvezőbb jövők' munkátlan gyáva reményét; más részről a' független múltak' üres vágyait, mik a' nemzet' lelkébe ezerízigen átszarmasztak.

Egy népforradalom, ha elferdült, önmagát ejti zavarba; eredeti forrásától' szerteágazik, minden eredményben új okfőt talál, 's hasonlít a' roszul gyúlt tűzműhöz, melyről nem tudni, hol, merre, mikor szikrázik, perzsel, vagy rázkódtat? Nemzetünk' sorsa az Árpád-ház' három-

századában rongáló szélpontok közt hánykódék. Megtört a' királyczím iránti bizodalom, 's trónkövetelők találtak viszhangra a' népben, Vazul', Aba, Álmos', Borich' pártjaiban. Most jobbágyhűség' álszíne alatt, titkos boszúból konczolák fel egymást az aradi gyűlésen az országnagyok; majd ismét kettős király, apa és fiú, czívodék az ítélet jogon, mint az 1222. 18. törvény tanúsítja. És míg a' királyszék ennyi orkánban sülyedezék, nem tudom titkos politica vagy forrongási túlság? de minden esetre veszélyes erő emelélé túlhatásra a' papságot. 'S ennek megnőtt hatalma, – melly a' III. Béla fiai közt kiütött viszálykor rendkívül haladt, – eszközlé, hogy a' Kálmán alatt üldözött vándor-keresztesek' elvét, a' nemzet később elfogadá; 's rongált beteg hazáját gyámkar nélkül hagyva, a' hitábránd' siralmas céljára kalandozott. Illy összeütköző elemviták közt alkalom nyílt külhatalmak' avatkozására, mint például László és István' örökségi harczuk' alkalmával; 's bár IV. Béla egy ízben a' hűtlen nyugati szomszédot elírta: III. Andrásnál, a' szünetlen zavargás csábja közt, Osztria újólag figyelni kezde hazánkra. Ugyan hogy védhette volna illy körülmények közt hónát a' tatárok ellen, szegény magyar, kinek fogyó nemzete, Kálmán, II. Géza, 's IV. László alatt behozott kún, szász, görög, 's oláh gyarmatokkal vegyült, honosított németeken kívül?! így játszatok le harmincz évtized' romantica tragoediája, és a' függöny, véres

végjelenetnél gördült le; mert az uralkodóház, mely Árpáddal, buzgó közvéleménnyel kezdé kormányát, III. Andrásban méreggel oltatott ki. Kell-e fejtegetnem, hogy ez időszak' lelkét is, értelem helyett indulatok bírták; 's hogy a' nemzeti character idomúit ugyan, de beteg ferde irányban?

Most fussunk végig az eredményeken. A' nemes származati törzsjog, hűbéri kiváltsággá kezdett alakulni. Az ősfaj' 's családnagyok' fogyatkozó száma idegen donatariusok közé merüle; 's a' papi osztály, főrend' igényeiben osztozék. Azonban, a' mellett hogy az ősnemzet illy idegen elemekkel zagyváltaték össze, maga az alkotmányos rész sem volt garantírozva; mert az uralkodó, önválasztotta senatussal kormányzott. Mind ez, a' nemzeti élet' színét változtatá; de az ebből fejlett királykorlátozó törekvés, a' fejedelmi-tanács' szerkezetét jóltevéleg idomítgata. Először csak az egyház' 's polgárzat' kinevezett fejeiből állott az, majd megyei követek' járúttával szabadabbá Ion, míg végre a' Rákoson egyetemes országgyűlés' alakjában jelent meg. – Oláh-, tót-, német-, morva-, kun-, szászfaj vegyült hazánkba; de általok némi gyártás, műipar, földművellet 's kereskedési szellem kezde honosulni. – Török-, pogány-, zsidó-, 's göröghit telepedék meg, és itt nincs vigasztaló, de; mert hitfelek' egymás ellen ingerült pártjai, közéletben csak vést támaszthatnak. A' szentdüh' külharczai alatt kimerült a' nép. Izraelita,

‘s muszulman bérlők bitorlák a’ nagyok’ javait. A’ nemesek eladósodtak, ‘s kárpótlásért szolgálkat sanyarák; a’ tehetlenebb osztály kizsarol taték ‘s a’ fölvirágzás’ reménye vonaglani kezdett. Hát az erkölcsi élei?! Szent István II. k. 4. czikke mutatja, mennyire le volt kötve a’ nép a’ papságban képviselt erkölcs iránt: ‘s hinni lehet, mikint a’ jogphilosophia, e’ szoros viszonyban célját érendi, azaz súlypontot, bástyát adand a’ morálnak; ‘s megalapítandja az erkölcsi műveltséget. Óh nem! Sz. István. 25, 32. -Sz. László: 6, 7, 33. Kálmán; 7, 8, 12, 83, ‘s több, a’ közdivatú nőrablás, erőszak, hitszegés, tolvajság, nőszökés, ‘s méregkeverés ellen megújítva hozott szigorú czikkelyek, szánandó rajzát adják a’ kor’ erkölcsének. A’ pol g ári alkotmány, e’ korszakban két paroxismuson ment által; de egyik sem segít a’ népen. Sz. István, Árpád’ nyomán indulva a’ királyhatalmat erősíté, az aranybulla pedig a’ nemeség’ önlétét tévé túlsúlyra, de a’ legterjedtebb elemről egyik sem emlékezek. Tehát a’ magyar alkotmánytan, folyvást a’ fejdelem’ ‘s aristocratia’ érdekében kerengett. És mivel Árpád után, a’ túlhatalmasult megye-kapitányok, rablólovag nemű életök miatt, a’ trónra nézve félelmesekké lőnek, minden fejdelem székbiztosító’ alkalomra várt^ mit Sz. István hozott sikerbe. Utána, pedig az alárendelt nemesség’ viszhatása működék, míg 1222-ben célját elérte. Úgy, hogy e’ negyedik intézkedésnél sem haladt tovább, csak oda tisztult vissza az al-

kormány' philosophiája, hol az atelcuzi kötésben: t. i. korlátolt monarchia, jogosztályos aristocratiával. E' mellett, a' szerkezet germán alakban jelent meg. A' nemesjog' hűbérisége, királyhatás alá rendelé a' nemzetet; melly hogy öntestében se legyen homogen, egyházi és polgári főrendre lőn különzve a' köznemesség fölött; a' zászlósok, tisztek, királyi ügyész, 's kamaraszemélyzet pedig királyi kinevezés alá rendeltetek. De az aranybullás nemesség, – bár az ügyefogyott II. Andrással kényszerűn alkudott: – mind ezzel mitsem gondola; 's bár tapasztalásból ismeré a' királyi hatalom' túlhatását, értelmi gondolással nem csatlá érdekéhez a' népet, rövidlátó önzésnek adva egész alkalmát.

Egyébiránt Sz. István' alkotványa, némelly népelemű osztályokat különböztet meg; jelesen: jobbágyok- udvaroncok- praedialisok- és jövevényeket. Nem merném határozottan állítani, mi volt ez alkotványos kijelelés' philosophiája? Vagy törvényhozói előgondból szemelte ki, a' nép' előkelőbb részét, fokonként nemességre szándékozván érlelni, hogy benne kiengesztelje a' félelmes egészet; vagy – mi kor és alkotványszellem után valószínűbb, – dicskört akart alkotni belőlök a' királyi 's főrendi méltóságoknak. Annyi bizonyos hogy' rendeltetésök szerint a' két első fejedelmi, a' harmadik papi, 's negyedik osztály polgárnagyok' köréhez rendelvék valának. Ezekhez járul egy ötödik: c a s t r i; kik talán műipar' 's gyár-

tás' előmozdításáért bírtak némi szabadalommal. Tehát nem csak a' tömeg záraték ki érdek-, 's jogegyenből; de azok is, kiknek kegyelemből szerencsájök volt jogrészeckét nyerni, mintegy hozzá toldatának kiváltságosok' ragyogványihoz. így, a' zúrból kiterjesztetek a' magyar alkotmány, de mint pompaég, mellynek napja király lett, holdjafőrendek, csillagi a' nemesség; de látkörén szétvert föllegül maradt szét a' nép.

Az 1222. országgyűlés által független jogához juta a' nemzet, melly Árpád óta folyvást nagyobb kisebb önkény alatt vala. Azt hitte, hogy bal sorsa királyi hatalomsúlyból származék, 's most e' hatalomfordulatban a' mennyeket hívé elközelgni. Nem úgy lön. Látá mikint a' jóllét, vagy közélet inkább, II. András után is naponta sülyed. Okát, 's egy jobb változat' eszközét kérésé, de érzelmi szívöszöntől vezérelve ismét tévesztett. Gyakorlati szemle megbizonyítandá: miképen mind ez, megoszlott érdek' szorgalmi egység hiány' 's innen jött vizály' eredménye; de a' nemzet, azaz nemesség, mindenben 's mindenütt, csak önmagában nem keresé a' hibát, mígnem tanulni kezdvén mai korunkat, beláta saját hiányi közé. Ama' korban illyes felett nem törte fej é t, csak szíve után járt. Azt hívé, tán nem annyira független, mennyit boldogság föltételez; szabadsága korlátit pedig, a' királyi örökjogban vélte; 's hogy választási formához jusson III. Andrásban az őshazát kivégzé.

VI.

**Nemzetünk, a' különböző házbeli királyok
alatt.**

Itt újabb örvényei nyíltak az indulatoknak 's egy észvesztett zavarban hágott tetőpontra a főjellemvonások' harczversenye. A' dús családok királyszékre vágytak, a' szegény 's henye rész, árúvá tévé választó szavát. Hivatalstromj, verség 's minden izgató érdek mozgásba jött. Másfelül vetélyirigység, gyűlölet, árulás támadoztak egymás ellenében. Ha egy veszélyes párt bukott, kettő három kelt nyomában, kik ellen ismét újak alakultak. A' győztes zsarola és boszult; az elégültlen összeesküvék, vagy idegen segélyért árulta hazáját. E' pártzavargásban a' közügy külpolitica' kezein hánykódott; belől pedig rabló lovagszellem terjedt el. A' várak meg annyi orfészkekké lettek. 'Ólalkodó ármány', merész erőszak' 's gyáva önfedés' szerepeit játszá az ingerlékenység; melly gyakran személyességig aljasult, mint például érsek Szalkay 's a' Horvát bán között, kik országos ülésben arczcsapás- és szakálltépésig sülyedtek. Jobbágyzsarnoklat', bérszövetség' 's ragadozás' szerepét vitte az önzés, törvényhozás' helyén sem tudván fedezni fajult természetét; mint a' hatvani gyűlés alatt kirablott Kancellári társzekerek, 's néhány kegyencz oligarchái palo-

ták igazolnák. 'S a' költői ábránd hiú csalképéssel százfelé kapta a' közakaratot. A' mit értele ni, 's mérséklet' ereje olly könnyen tehát -vala, hogy nemzeti királyt válaszszanak,, két száz húsz év alatt alig történt 'kétszer. Cseh., lengyel, olasz, bajor, német uralkodók emelkedtek az egyenetlen nemzet' székére; mindenik saját statustannal vegyítvén kormányrendszerét, 's küzdve a csoporttal tóduló akadályok ellen; mellyeknek nagy részét magok okozták. Egy részről királyi kény vérezé el a' korszak' emlékét, a' Zách család', Hedervári Kont' 's Hunyadi László' gyilkoltatásiban; más részről nemzeti boszú veté börtönre Zsigmond királyt, 's öleté meg Nowigraéban lázadt Horvátok által Erzsébet királynőt; « harmadik felől, – mint a' velencei tizek, – hetek' kormányában szakadozott a' király talán ország; vagy a' születendő magyar király' számára nyolcz nevelő közül csak két magyar határozaték, mint Albert' végrendeletében. Egyik fejdelem évtizedekig nem tárt országgyűlést, mint Róbert Károly; másik, hitszava ellen hurczolá fogságra a' nemzet' kegyenczét mint német László; harmadik az evangélium 's oltárszentségre esküdött népszövetséget töré meg, mint I. Ulászló, 's így tovább. Másfelül a' féktelen olygarcbák nem tekintve istent, törvényt, nemzetet; dacz-vér-és boszúréendszerrel tépték a' hazát: Trenchenyi Máté, 's a' Drugetek, a' koronaorv Gara, a' szörnyű Cilleyi faj, Giskra, 's a' Gara-Ujlaki párt, mind meg annyi vércsíkok

a' korszak' távolában. Esztelen fényűzés, fecsér-
 lő könnyelműség törpíté a' közcharacteret; 's tévé
 siralmassá, az udvarokat. Zsigmond, szepesi váro-
 sait adta zálogba, hogy legyen pénz kalandokra;
 Dobzse László, könnyelműleg, ország- és saját
 mindenét kihányta kegyen ezeknek, mígnem nevé-
 veszett Laczi konyháról kelle hitelben ebédet
 ennie. Mind ez, vegyítve a' koronajog- 's avatko-
 zást háborúk' pusztításival, elárvíták a' hont. A'
 török, átlátá, milly szeretetlen a' Magyar honja,
 's egymás iránt; átlátá, miként vetnek koczkát
 külérdekek Pannónia' birtokán, 's miként nem tö-
 rekszik a' nemzet egyesülni saját javára. Fölin-
 gerlé vágyát a' változó gazdájú szép birtok; 's
 feltévé, elhalászni a' gyöngyöt, mit önhulláma ide 's
 tova hányt. Már nagy Lajos alatt beütött; 's ezu-
 tán, mint egy látogató kéz, hosszú századokon át
 nehezedett meg rajtunk a' nemzeti bűnökért. A'
 mindig föld- 's jogtalan paraszt, most hazai kény-
 majd külharcztól pusztítva, vigasztaló emlék, 's
 szebb remény nélkül, sajtolt erővel emelte a' ter-
 het: de lelkében boszút értelt a' várurak ellen, kik
 henye dőzsölésben, vagy pártvitával tékozlák a'
 zsarlat' sikerét. Az idő intett, Dózsa mint egy bo-
 szuló daemon, üté föl a' lázadás' zászlaját; az
 erő, mit honvédelemre kell vala fordítaniok, boszú-
 eszköz lón zsarnokaik ellen, mert hiszen nekik hon-
 juk nem vala, 's a' „clitellas dum portem meas” böl-
 cselete mellett, gyűlöletökkel kitörni jól esek. És
 mint a' Várnai pusztulást egykor, pápajavallat

eredményezé: Dózsa vésznapja is török elleni felkeléstől feltételezett bűnbocsánat miatt borult hazánkra; ‘s a’ mohácsi sír, Tomori érsek’ befolyására nyílt meg. – Korszaki törvényekből Ítéelve kétséggül igaz, hogy a’ papok és nemesség éllel hegygyei álltak egymás iránt, mit az 1525 rákoshatvani fegyverzett országgyűlés tisztán tanúsít; midőn a’ tized’ elvont jövedelmeit, a’ hon’ közvetlen szükségére követelték használni. És hogy az értelmi egység- ‘s számító politicahiányos kornak legszörnyűbb leczkéjét is megtanulhassuk, jött a’ mohácsi nap. Nem kell taglalnom; egy sírirtaul maradt közigében minden ismeri őt: a’ magyar, lementivel dicséri napját! Elhullott nemzetünk, ‘s a’ nagy temetőn, mint egy kiholt család’ örökösi, három osztályos hatalom üté föl zászlóit; a’ Török, Zápolya János és Ferdinánd; rettenetes előjelül a’ lengyelekével hason felosztást követhető végnek.

Az úr’ angyala monda Lóth’ nejjének: ne forduljon vissza hagyott városára. De mi, építő nemzedék, tekintsünk múltunkra, és ha mint égő Gormora, tűzvészi pírt vet ránk az élőkor, tanuljuk meg üszköt nem szórní alkotandó házunk’ alapkövei közt, mert füstté leend a’ végerő’ szorgalma, ha művébe gyuladás’ elemét vegyítend.

Ismét világosan áll az időszak’ lelke, ‘s nem kell hosszas fejtés, hogy a’ vér’, ‘s érzékek’ bélyegeit felismerjük. Most fussuk meg rövid vázlatát az eredményeknek.

Ennyi egymásra ható zavar, 's történeti bonyolódás közt ha nagy és jó szülétek, egyes jellem', vagy közirányzat tekintetében, sem nyerhete tökélyes, czélszerű körivet. Fejte ugyan a' kor polgári lelkesség' pályaképeit? mint a' pór-származatú Csókát, a' férjszabadító elszánt Fran-gepánnét, 's a' törvényes óvás végett magát székb-en hurczoltatott köszvényes Perényit; sőt nevelt világtörténeti nagyokat Hunyadi- 's nagy Lajos-ban; de tűnő meteorként lobbant el minden rend-kívülség, az ön-kicsinykedési gyáva éjszakában. És maga Mátyás, kinek lángeszét, ama' beteg századok' vezérlelkéül hította föl isten kormány-tani számvetéseit önzőleg intézé; 's kiterjesztett király hatalmával nem csak alkalmat ada a' nemességnek másik szélpont után törni, mit II. Ulász-ló alatt szinte főtlenségig vitt: de a' hűtlen bűnöké ről alkotott törvényben tévedési lehetségek' útját nyitá meg. És, ha túlemelt lelkek' szelleme hibát követhete el v érhát almi ingatagság miatti hogy leket vala sikert várni vállalatokból, mik a' köz-ség' léhább jellemétől feltételezik eredményeiket?

Elmulaták a' nemzeti királyszék' megalapí-tási többszörös alkalmait 's legszembetűnőbben Hu-nyadi Jánosnál. így bukott meg a' honvédelmül, régi tapasztalás után esküdött polgári akarat; mi szerint 1505ben a' Rákoson, idegen király' soha el nem fogadása határoztatok; egy év után pedig, II. Lajos' születésével – kiben a' mohácsi mezőn, tán a' nemzeti állhatlanságért jelent meg Nemesis' boszúja

– eftörlék végzésüket. Az ítélő igazság elsülyedt, vagy haszonvágý' kerítőjévé aljasult; jelelik ezt a' bírák elleni gyakot törvények. Mit szóljak a' közigazgatás' vétkeiről, melly nagy részben átkölcsönzé a' polgári életnek pártos, és részrehajlási színzetét? Kell-e adatokat fűznöm korszaki oklevelekből, az 1507: 7. 's több törvényekhez, mik királyi tanácsosok' főispán' 's megyetisztek' visszaélési ellen írtak? Az erkölcsi élet, 's álszenteskedés, szeretetlen egyedáruság' folyama volt mint az Árpádház alatt. Országgondú királyok is pietismussal tölték napjaikat f mint Róbert Karoly; a' nemesség pedig mindenét szent alapítványokra adta; úgy hogy a' végrendeleti jogot I. Lajos' 11. pontjával korlátozni kelle; 's mégis, annyi vallásosság mellett, rablóvárakban húzták a' vecsernye' harangját; erőszak, orzás, jobbagysanyargatás hagytak nyomokat Verbőczi' könyvében, 's mind azon ágai a' vetemültségnek, miket emeltebb, vagy csak középszerű erkölcsi érzelem száműzni szokott Az uralkodó vallás, melly I. Lajos alatt pogány- 's törökhitet száműzött, a' reformáltak' új felekezete ellen ismét hatalmas szót emelt, 's az 1523: 54, 1525: 4. cikkelyekben hosszú hitcsaták'j 's honemésztő zavarok' magvait hinté el. És épen ez jellemzi legélesbben a' kor' tacticátlan érzelmi túlsúlyát: miszerint, a' külöstromtól rongált, 's múltjait sínló nép, egyrészről hitüldözéssel tön új szakadásokat; más részről az érdekkülönséggel úgyis szétvált elemeket, legalább

nemzeti köznyelvvvel egyesíteni nem iparkodék; mert az I. Lajos, Zsigmond és Mátyás által szerzett pécsi, budai, 's pozsonyi tanodákban, magyaryelv nem taníttaték; 's különben is olly felső tanulmányok adattak, miket az al-iskolátlan honi ifjúság sikerrel nem hallgathatott. így nem volt egyetlen összevonó pontja is a' közügy iránti lángolásnak. Bábeli nyelvzavarban hagyattak az egymásra törő népfajok; a' nemzet' nagyjai pedig holt diák nyelven igazgatók a' hont, 's írogatók magyar törvényeiket.

A' polgárialkotmány' szelleme ugyanaz maradt. Némi foltozások mutatkoznak rajta, mik időkívánati adókká lőnek: de általános számítási-ból, vagy inkább számítástalan politicájából, mint hajdan, minden közboldogsági elvet kizárt. Ismét független monarchia, 's aristocrata felsőség közt lebegett a' törekvés' mérlege. Róbert és nagy Lajos átvítták magokat az aranybullás rend' túlnyomóságán; Zsigmond alatt pedig visszahanyatlék a' király tekintet. Mátyás újólág felemelte a' felség' hatalmát, hogy második Ulászlónál, – a' gúnyos tiszaparti magyarok' L a c z i jánál, – országunk' sorsával együtt ismét megbukjék. És a' két alkotmányos tag' vetélkedése közt, folyvást biztosan építé bástyáit a' hyerarchia. Nagy Lajos függetlenné, 's szabad polgárokká tévé sz. István' „castri” című osztályát; Zsigmond pedig országgyűlési testületté vette föl. E' képviseleti szaporodásban, biztosulni látszék a' törvényhozás'

népiránti állása; de a' lovagrend egyszersmind, két táblára osztaték. Mánások, 's egyház' fejei alkoták a' felső házat, kiknek coordinálatlan tömege, túlnőheté a' hatósági képviselőkből határozott számmal alakult alsó kamarát. A' királyi polgár-követeket pedig elkötelezé az új kegyelem. Tehát ők, az egyháziak, 's polgári főrend' egy része Zsigmond' részén, a' lovagrend pedig önerejére hagyottan! Látszik, hova czélt az nyommasztó körülmény' philosophiája. Egyébiránt a' parasztok' egyetemes fölemeléséről eszme sem jelentkezik. Ama' sovány kedvezések, mik: határozott kilenczedi illetőség-, szabad kiköltözés-, 's több apró engedményben itt ott elhintettek, többnyire földesúri zsarlások' korlátai, 's kevésb jelentőségűek valának, mintsem a' kor' növvő követelést kielégíthetnék. Azonban létrehozatali módokban, szörnyű veszélyek' magva fekvék. A' népvédő intézkedés, többnyire királyi kegyből, 's nemesség' megátalkodása miatt nem osztó igazságú törvényhozás' útján történt; sőt a' szabadköltözés' országgyűlési változatos sorsa, a' lovagrend' szűkkezűségét jelelé; 's innen a' parasztországban egy gyűlöleti alaphit gyökerezek meg 's szállt firól fira korunkig, miszerint a' nemes rendet ellenségéül ismeri, ki ellen udvari kegyelmek által védetik. E' mellett díjatlan terhein kívül új, 's keserves adó szállt vállaira. A' lovagrend, részint puhult élet, részint fogyottság, 's leginkább örök viszály miatt, a' sokfelé szükség-

lett haderőt öntestéből kiegészíteni képes nem lévén: minden nemes, Zsigmond' decretuma szerint harminczhárom, később pedig Szilágyi Mihály' 2. cikke' értelmében, busz jobbágytól húsz árt, azaz egy lovaskatonát tartozék állítani; mi apródonkint a' parasztok' nyakában maradt. Mi könnyű vala kitalálni, mit javall e' helyzetben, egy önzéstelen politicalai bölcseség. De az értelem' számvetése mindig háttérbe nyomaték ingerült szenvedélyek által: 's a' helytt, hogy a' megviselt nemzet, erőtlen testéhez kapcsolná a' biztosító támaszt, mélyebre mérité őt sok százados keseredésibe. Midőn annyi alkotmányi mellőzet, kin, nyomor, küzdelem, kimerültség után, Dózsa' vad irtó rohamaiban jelét adá a' tömeg, mikint ő élő 's érzékeny test, kire a' méltatlanság izgatólag hat: felvételtek talán a' nemzet' testébe? 's megnyíltak számára a' jogkönyv' lapjai? Nem! Anglia már az előtt századokkal felszabadítá II. Richard alatt a' zendült parasztokat, 's később birtok- és választójoggal előzé meg a' jöhető vihart. Az értelmi javaslat, 's gyakorlati okszerű példa készen volt; de jobban esett a' vérhevenyben boszút tölteni, 's azt tevék. Az 1514: 7 – 25 törvények hosszú nyomasztó sorát hozák be a' robot-, kilenczed-, adók-' 's több – helyzetökhöz mérve – szinte viselhetlen terheknek. A' földesúr, bírálja lőn parasztjának saját követeléseiben; sőt a' fenytő rendszer' közjogát is kiváltságául bírta, 's több uradalmakban máig is élethalál' ítélő ura job-

bágyai felett. És a' mondhatlan súly, mennyire nem enyhítették szelíd gyakorlat által, jelelik a' parasztok' ügyében kelt időszakai király-leiratok; Mária Therézia behozott úrbére; Hóra-' Kloska' korszaka; a' choierai zendület, 's az 1834. évi 10. nov. 's 10 dec. országos fejtegetések' naplója; míg-nem annyi év, 's hosszadalmas viták után, részökre némi enyhület nyújtatott.

Ismét egy korszak' végpontján állunk. Sze-münk fájdalmasan tévedez, a' szélvészbe irt rajzon. Tán nagyon is sötétek képeim? tán itt ott több fénybe merülhetett volna ecsetein? ellenveti egy jószívű hontárs, ki meleg keblével átérez a' hol-tak' országába, 's a' koporsók' ragyogványtól nem látja a' sír' fenekét. Ha történetet írnék, egyes tényekre is terjeszkedtem volna; 's mint költő, - megénekelném ihlelt polgárok' lelkesülését: de fel-adatom a' kor' political lelke volt, 's szembetün-tetése egy gyász igazságnak, miszerint nemzeti történetünket túlnyomólag vezette a' szív, 's ve-zérlete mindig mélységhez vitt, eleven halottul sülyesztve ízénként alább közéletünket.

VI.

Jegyzet a' későbbi időkről.

A' XVI. század' harmadik tize, erő- és nép-fogyottan vette át Magyarhonunkat. Az atelcuzi genie, ki erőtára volt önszilajkodásinak, rongál-va, hibavénülten, korcsulás' küszöbén álla már.

Az értelem' jobb szelleme még sem bírt költeni számítást, 's akarategységet. Két pártra hasonlók a' nemzet. Egyik I. Ferdinándban pártolá az Osztriai házat, a' papság' segéd járultával; másik Zápolyában védte a' kebelbéli király', 's hitszabadság' jogát török segélylyel. Mind két fél ivadékokra származtatá vetélkedő szenvét 's interduos litigantes, török sajtolá a' hont. Különben magas polgári, és haderények fénylenek vissza a' borúlatos korból; mint véggondolati egy merevülő szívnek; de bukni kelle a' közorkán előtt egyes kőszálaknak, mit föl nem tarthattak. Béke hanvatokkal nagy halottak. Méltatlan kor' érdekeiért hullatok el, de a' temetődomb, melly alatt alusztok, fokává lőn a' polgári bölcsesség' visszanező haladásinak; 's egykor világnemzet' ajkán, szabadkönyvek' lapjain nyilándik díjatokul az emlék' örökléte. – Ne igyekezzünk e' kor' lelkébe hatni. Hagyjuk a' vizsgálatot, úgy is a' múlt idők' bonczából eleget tanulánk. – Nézzük át hideg szemmel, 's röviden a' pusztá eredményt. A' nemzetiség földig hanyatlott, 's kebelbéli királyai többé nem levének. Az ország kimerült, 's éh vidékein ínség volt az úr. A' gyér műveltség, idegen szellemben vert gyökeret. A' tudományosság egyoldalú kinövést kapott a' hitfelek' dogmás vitáiban. A' választó szabadság díjakért igazta le magát; az emelkedni vágyó pedig, hivatalokért árulta jogait; 's e' betegség, sokkal hosszabb életű lőn, mintsem ne ismernők. A' kor' végén a' Habsburgiház örök uralkodáshoz jött.

I. Leopoldtól folyt az öröklés. Mária Teréziánál megszakadt a' rendszer, de a' magyar újra kötött; 's kötése folyvást él. Értel em volt-e a' túlnyomó hatalom vagy érzelmek? megfejtik az 1741, 's 1809-ki insurrectiók; az 1795-ki események, és a' többi. Minden részletről le kell mondanom. A' kor nagyon új, sebei napjainkig érnek, 's így minden karezolat izgatná azokat; pedig czélom politicai hideg értekezés; 's e' mellett kell maradnom. Ezen kor igen tanulságos; de érettebb közszellem kell bonczolatihoz a' mainál. Ugyvan, érettebb közszellem kell! Egy osztályunk, rendkívül előhaladt értelem- s ítélőtehetségben; de ne higyük hogy a' nagy tömeg szárnyalásit bírná. És ha a' nyilvánosság' könyveit nem csak értelem, de nagyobb részint érzelmek' kezébe hihetjük jutni; vigyázattal írjuk, mert legjobb akaratunk használni vágyik, 's végetleuül ronthat. Miket eme' szakoknál tollamban kell hagynom, ha jó idő leírom máskor, vagy elmondandják avatottabbak; azt hiszem minorunk' való volta a' mondottakban is igazolva van. Tehát a' sylogismus' két tételével készen volnánk: t. i: az érzelő politica mindig rosszat szül; úgyde nemzeti életünké ilyen volt. – És mivel a logica' utján szerencsétlen eredményeit bőven ki is fejté, javításáról gondoskodni egyetemes nemzet-kötelesség; mit ő, ihletve az európai fejlődés' lelkétől megkezdett. De hogy haladásunk' további jellemét, fokait, 's szükségét méltánylani, vagy épen meghatározni tudhassuk nézzük át röviden:

NEGYEDIK FEJEZET.

Minő helyzetben talált bennünket az új-kor, 's jelesen az 1841. év, polgári állodalom', anyagi élet' 's nemzeti jellem' és műveltség' tekintetében?

Alapos gyógytan, ha rögzött kórt vesz javítás tárgyául, nem csak a' navalya' fokozatát, bélyegét, 's korát veendi szemlére: hanem a' beteg' lelkét, 's véralkatát. így a' bölcselés' súlypontja is, mellyre minden reform-elmélet szükségkép' visszavitetik: a' hiányok' természetének vizsgálatán, múltak' történetén kívül, a' jelenhelyzet; 's ezt kell, mint sine qua nont, áttekíteni; ha napi feladatunk' életgyakorlatos cikkére „mint és miképen?” kérdésére felelni akarunk.

I.

Polgári állodalmunk.

Alkotványunk' alakja, mint az, annyi változat, 's történeti zsúrlódás után újabb korunkban megjelent: aristocratico monarchicum; de melly-

ben, egy felől a' végrehajtó, s nemzeti közjogok' ereje a' főhatalom' kezébe jutott; más felől az aristocrazia' eljátszott befolyása, magányos, vagy inkább osztály kiváltságokkal kárpótoltatok. És ezen elnövésben, az aristocrazia, ama' hatalmat melly rá nehezült, a' nép felett szerzé meg ismét magának, miből szükségképen következtetni kellett, hogy mind ő, mind amaz elégtlen legyen. E' mellett, épen ez aránytalan jogosztályban vön eredetet egy minden irányú felsőségi törekvés, melly byrocratia', olygarchia', 's hyerarchia' alapját szokta megvetni. A' törvényhozási jog' teljes-hasonfele uralkodói illetőség; 's ezt igazgatásformánk' osztóigazsága hozza magával. A' királynak ebben garancia az: miszerint járulta nélkül törvény nem alkottatik; a' nemzetnek kettő lehetne ; vagy az, ha a' király i érdek övével ugyan az volna, vagy az, ha országgyűléseken, indítványai, a' fejedelmi kívánatok előtt tárgyalatnának, 's fejeztetnének be: mi nálunk megfordítva gyakoroltatik, legalább az ellenirány mind eddig foganattal nem sikerűit. Miért nem? mindjárt kitűnik. A' törvényíró test' másik fele két tagból' s mindenik tagja külön érdekű elemekből áll. A' felső ház' asztala, nemzetileg választott elnök alatt ül, de legnagyobb részét felsőbb kinevezés alá rendelt egyházi, 's polgárméltóságok alkotják, azon indigenákon kívül, kik idegen élet' nevelés' érdek' és értelem' eszméiben nőttek fel. Az alsó kamara' elnöke maga a' király, képviselve önválasztottjában.

Azonban a' káptalanok, Turopolya, Jász,- Kun-, Hajdúkerületek, 's király városok, kik benne képviselvék, a' megyéktől gyakran eltérő nézet, 's többnyire ellenczelű elvekből indulnak, (kell indulniok) Hát Horvátország. . .? mellynek országgyűlési sorsa hasonlít az egykori lengyel-litvánokéhoz! ... És ha elemi, 's érdekesség nincs, mikint lehessen közakarat? Tisztán áll, mikint sem a' törvénytest' egyik felében öszhang, sem egyik felének másika működéseiben ellenőrpontja, sem annálfogva a' 'két-fél' cselekvő erejében egyensúly nincsen. Ugyanazért az alkotmányreform' főnézetének a' kellő arány' megszerzése körül kell forognia. Azonban tenuia rerum initia. A' dolgot elején kell kezdenünk. Először a' törvényhozó test' második felének második tagjában kell összefüggést, 's erőt teremteni. Reformunk még itt jár; 's ebbe is egy fájdalmas napi féreg fészkelte magát. Az igazgatási rendszer' apró ágazati szinte a' főhatalom' vezérmedrébe sülyednek. A' megyei építőszékek, választanak ugyan tisztviselőket, de az elnök – kinek személyes joga a' kijelölés – adatik. Azonban, minden hatósági közdolgok, két főbb igazgatószerkére vitetnek; a' Helytartótanács- és Udvaricancellariára. Ez képviseli a' királyt, amaz a' nemzetet. De amaz, a' mellett, hogy ennek alá van rendelve, a' főhatalom által szabad tetszés szerint alkottatik 's nemzeti felelőség' terhe alatt nincs. Még is vannak politicusaink, a' kik állítják; miképen ostromnyütte nem-

zetiségünket, municipalis rendszere tartá fen; pedig azon altisztviselők, kik a' választás' száznemű tekervényein kül, felsőbb kijelelés, befolyás, mandátumok, 's ki győzné elmondani hány korlátok által fonattak körüi, miként fejthettek volna ki fentartó erőt? És a' hatósági gyűlések ...? melyeknek ingatag szelleme fejlettebb korunkban is homlokegyenest összeütköző elvekért vív?! Nemzetiségünket amaz eredeti véralkat, 's jellemsajátosság tartá fen, melly soha, semmi viszályban magát meg nem tagadá; 's melly az értelem' műgyakorló kezében örök alappá fog palléroztatni. De erről maga helyén. Most visszatérek igazgató-hatalmunk' egy oldalú rendszeréhez Kevés szavaim eléggé jelelik mennyi hiány vár itt is javító kezekre. De a' kő igen nagy; emelő erőt csak most akarunk szerezni; 's mit semmi esetre nem bírhatunk vele időt 's tehetséget veszteni, vagy próbatétek, által ingerültséget idézve, lehető sikert is akadályozni esztelenség lenne. Azért véleményem szerint igazgatás ügyi reform' ideje még nem ért meg .... Tételem' bizonyosságául legújabb korunk' törvénykönyvi két adatát idézem fel: miszerint a' váltószékek' 's sajtó-biztossági tagok' kinevezését fejdelmi keheknek adá a' nemzet. És ha res nulliust foglalni nem tudott, miként volna képes valami használttat sajátjává tenni?

Az ítélő hatalomra nézve törvénykönyvünk, bíráinkat önálló függetlenségűeknek határozza el: melly a' gyakorlati mód' philosophiájá-

tol különbözik. Kivéve az altörvénytörvényeszeké' személyzetét, – kiket a' különrendszerű hatóságok, külön hatáskörrel magok választanak, – minden feljebbviteli, sőt jelentőbb ügyek' kezdeményes széke is, királyi személyjog szerint neveztetik ki. És így a' mellett, hogy emberi szíveikhez a' kegyérintés' útja nyíltan áll, minden garancia nélkül állnak azon nemzet felett, melly az ítélő rendszer' illy kezeltében, egyedül felelhetés' jogával biztosítaná magát; de mellynek, jog helyett, polgári ítéletekben megnyugvás, fenyítékben legfensőbb kegyelem útja hagyaték föl. Milly ártalmán hat lélektanilag a' törvényhozó test' feleire, egymás ellenében e' rendszer? mint költhet gyanút, biztalanságot, 's elégtlen kedélyt a' nemzetnél, még olly esetben is, mikor oka nincs? 's mint veszélyeztetik általa, a' főhatalom' hitele igény nélkül is, vagy ingereltetik daczra, túlszigorra? fejtegetni jelenleg nem czélom. Annyit meg kell jegyezmem, hogy a' bíraskodó jog' más formába öntése szinte egyik fővállalat lenne, mellyhez napjaink' műhelye elkészülve nincs; de tennivalói sürgetőbbek is, mintsem – az egyszerre nemlehetés mellett – egy inkább késhető tárgyban ossza föl erejét. Azonban, ama' javítást, mit ez ügyben jelen körülményink közt mulhatlannak hiszek, véleményezett napikötelességinkről Írandó kötetemben megemlítendem.

Ím ez' osztályarányban állunk, a' törvényhozó ítélő,'s igazgató főstathatalmak' szer-

keztére nézve. Azonban alkotványunk a' közjogok' legjelentőbb pontjait, szabad, független gyakorlattal, szinte az ország' fejére vitte át. A' király oszt katonai, polgári rangot, 's rendjeleket, egyházi méltóságot, 's jövedelmeket. Ő szaporíthatja a' nemesi rendet, adományzás, vagy armalis által. Szabadalom, kiváltság, gyár- és kézművek' gyakorlata, találmányi egyedáruság, czéhek, czímek's iparügyi korlátok, mind akarától függnék. Hazánk' dús bányáit, pénzverési rendszert, 's statusjövendelmeket tetszés szerint kezel. Az értelmi élet' elemei: sajtóügy, külföldi könyvszállítványok és posta, parancsi alá rendelvek. A' külbátorsági alapkapcsok – had és békejog – nem különben a' nemzet által országosan adott serreg feletti intézmény, szinte jogai. 'S végre egy igen fontos igény, miszerint országgyűlésinket mikor tetszik szétozslathatja.

A' nemességnek felségjogok iránti viszonyban származott vesztesége: a' nép, és aristocratia' egymás iránti helyzetében kárpótoltatok. Polgári állodalmunk, minden közjogot többnyire felségnek ada, 's minden magánost a' kiváltságos rendnek; mintha aristocriánk' szelleme arra tört volna: hogy országos gondját királyi, anyagi terhét népvállakra téve, a' két erő közt bajtalanul tartsa fön meddő életét. A' parasztság viseli mind azon bajt, gondot, szűkséget, pénz- és fáradalmi szakmányt, mi egy status életfolyamat feltételez. Az országnak, adójában nehéz keresményit, újoncaiban öntestét nyújt-

ja. A' papság' részére szűk élelme' tizedét elszakasztja. A' hatóságnak, mellyben él, házi kellekeit fedezi; tiszteket fizet; katonát szállásol és élelmez; utat, hidakat épít, javít, 's a' közmunka' minden nemét viseli. Földesurának pénz- kilenched- 's szakmánnyal adózik; helység' 's előljárók' szükségét ellátja, 's a' t. 's a' t. És a' nemeség, ez egyoldalú arány' alakultában, többnyire talio' rendszerét követte; melly minden átengedett felségjogért hasonnemű kárpótlást von a' nép' ellenében, így például, miután az adományozhatás, királyi kiváltságga tétetek: önrendét, a' nemesi földjog' kizáró alapításával óvta meg. A' hivatalosztó jog' kibocsátásáért: a' népet tiltá el minden tisztségi igénytől. A' hűtlen bűnökért fejét, 's jószágát köté le zálogul: tehát alkota törvényt, miszerint a' paraszt, actus majoris-ért ő ellené, épen úgy bűnhődjék. Magvaszakadt jószágit a' királyi ügyvéd' örökéül határzá; de jobbágyi kihalások' hason jogát cserélte értté. E' százszor ismételt, de soha eléggé nem fájlalható terhes viszony lőn az új idők' főakadálya. De napunk' discsőségéül vallandja a' történet, miként az író nem kénytelen lammenaisi modorral kaczerkodik, hogy a' nép' sorsát fesse, 's részvétet költsön. E' tárgyban leghőbb lelkesség kezdi vezetni az országos rendeket, 's már eddig is szép nyomokkal fényezek törvénykönyvünket.

II.

Anyagi körülményeink.

Magyarország a' legtermékenyebb földöv' osztályosa; 's éghajlata, minden tenyészetre igen kedvező. Riskása, búza, rozs, árpa, kukoricza, zab, köles, pohánka, burgonya; mindennemű hüvelyes vetemény; konyha-gyógy- és takarmányzöldségek; ezerféle gyümölcs; kereskedési növények, gubacs, len, kender, komló, sáfrány, mák, pamut, finom dohány fajok; temérdek fehér és vörösbor; viz' föld' és levegői állatsokaság, barmok, halak, szárnyasok, mind mondhatlan sikerrel tenyésznek. Hegyein végetlen erdők, tűzi, 's épületfák' gazdagsággal. Hegyeiben tömött bányák, calcedon, karmol, opál, rubin, gránát, jáspis, amethyst; változatos fajú márványok; arany, ezüst, réz, vas, ón, czink, ólom, kobalt, vizmut, egérkő, konyha- és timsó, salétrom, többféle gálicz, kénkő, kőszén, kő olaj, kréta, mész-, pala-, malorn- és tűzkő 's a' t. 's a' t. teremnek; térségein fürdők, hideg 's meleg gyógyforrások, hajózható tavak, roppant folyók, nádasok 's a' t.; szóval pompa- és kincs-teljesen jött ki a' természet' kezéből, mint a' kegygyermek, kit anyja egész szeretetével megrakott; 's mégis mind maga, mind népe szegény. Ha közszükség érkezik, koldulunk; ha iskola', szegények', 's nyomorúk' ügye

jó szóba, koldulunk, ha nemzeti intézet kell koldulunk, 's ha közeredményű" vállalatra eszme kél: ismét koldulunk. Úgy van uraim! legyen bár alamizsnánk önkéntes, bírjon részvény cízimmel, vagy rögtönzött törvénykötelességgel; mindenesetre országszegénységet bélyegez; mellynek szennye még felötlőbb, ha könyfogta szemeink tisztán átnézik, miképen alapítványink' sorsa is meddő teng-pan' gás. A' magános életet épen illy szegény színezet bélyegzi; mert hiszen mindig a potiori fit denominatio. Gyakran a' középosztályú földbirtokos, nem hogy kéjelmet ismerne, sőt az élet-szükség' fő czikkeivel sem bír. A' nép között, öt, hat faluban találkozik egy mesterember, 's az is napszámmal tengeti földhözragadt családját. A' paraszt maga épít, szó, fon, varr 's tölti be minden hiányit, mert szakművessel végeztetni nincs módja. Széles szemlére nem térhetünk, melly fő irányunktól vonna el; elég legyen általános győzökul, ama' gyakorlati adatot felhoznunk, miként nem csak egyszeri terméketlenség idéz elő mondhatlan ínséget, még földbirtokosok' osztályára is; de termékeny évben is legtöbb vidéken átéhezi nyarát a' ruhátlan nép. E' szegénység' okai részint közszerkezetünk- részint belkörülmények- 's nemzeti characterünkben rejlenek.

Különösen, a' status' anyagi sínlődése, több kútfők között, ama' helyzetéből ered: miszerint külkereskedése nem független, ország-gazdasága, 's papirosai nincsenek. Ke-

reskedési szerződés végett nem áll közvetlen érintkezésben külhatalmakkal Mint nyugati birodalom' alárendelt tagjai közvetve bír némi ágazatot amaz egyetemes életerekből, mellyek Európa' kereskedését virágzásban tartják, de csekély erecskéi is szenvednek. Míg Lengyelország volt: borszállítványok' útján szép jövedelmet nyert tőle hazánk, 's hasznát annál tisztábban kezeié, mert jóformán mitsem vőn a' lengyeltől; 's így érintkezése nem vitt, csak hozott. Most ezen ér zsidóságban van, Lengyel nincs többé, 's az Orosz, ócsóbbért kapja honi pálinkáját mint mi adhatnók. A' hegyalja, 's több bortermő vidékink jobbadán megbuktak, 's vélek ama' gazdasági czikk, mellyre múlt korunk, kiválóbb szorgalmát fordítá, fenben van. Törökkel kereskedésünk nem hoz, csak kivisz, 's általában merülésünkre van. Tőlünk csekélységet vesz, 's nekünk legdrágább fényárut, bőrt, szöveteket, 's nyers pamutját nagy mennyiségben adja el, 's mi több, közvetve. A' fekete tenger felé nincs mit eladnunk; a' fiumei öbölnél gyér közlekedés fut össze, s a' sovány eladás árát sokkal kell pótlanunk a' drága német készítményekért. Osztria' tartományival marhát, dohányt, 's gyapjút cserélné el országunk j de miként versenyezzen a' gallicziai hizott ökrökkel, miket vas utón, fél idő-költség- 's fáradsággal lehet szállítani? és a' gyapjú, dohány' s'a't. milly kereskedési korlátok alatt van...?! ha nem említjük is amaz öszszetartó zsidó szövetkezést mi szerint a' ter-

mesztő osztály, minden árucikkelyek' eladása körül kijátszatik. Azonban, mi, szörnyű árral fizetjük a' német fényűző gyárak' mind azon cikkeit, mik a' tőlünk ólcsón vett természetményekből készülvék; 's miket nagy részben szintúgy nélkülözhetnénk, mint amaz idegen éghajlati fűszer- és asztalczikkeket, mikre sok pénz ki megy. – Belkereskedésünk szint e gyér, és részletes. Leginkább nyers termékeit cseréli által, egyik vidék a' másikéval; például az alföld gabonát, 's marhát ad a' felső vidéknek, mellytől vasat, fát 's a' t. vesz. De különben is a' belkereskedés, nem annyira emelkedő gazdaság' forrása, mint a' szükséggé vált, 's fizethető cikkek' szétosztatási eszköze. – Kereskedésünk' aránytalan szerénél, mivelsem tökélyesb az általános.

Pénzügyi folyam. Országjövödelmünk a' korona javak, fiscusjóságok, vacans egyházi birtokok, adó és regalék útján, legkevesbet ötven milliót tesz; melly összegből az jó vissza hazánkba, mi a' kir. kamra által, igazgató rendszer' seregsold' 's köznevelés' költségeire kifizettetik. De a'' megyék' tiszteit, 's egész igazgatását adózó köznép fizeti; szabad kerületek, királyi városok, 's kiváltságos községek, magok viszik ezen terhöket; országos egyetemek, közintézetek, 's catholica iskolák' egy része, és a' papság, gazdag alapítványokkal ellátvák; 's a' protestánsok' egyháza, nevelésszerkezete saját költségén vezetteik. Azonban a' katonaságot is nép éllelmezi. Így,

azon tiszta kiadás, mely ezen országos szükségek végett a' közrendszer' elszámoltakon küleső czikkeire tétetik, csekélyebb mintsem az egésznek kihúzódó részévé! egyensúlyt tartson.

Pénzügyünk' keleté továbbá idegen statuspapirosok' sorsától függ. Osztria statuskötelezvényeket bocsát ki, 's adóssága' ügyében a' kölcsönzött tőkétet különféle; 's gyakran változó rendszerrel kezeli. Országunk, Osztria' nemzeti bankjegyeit készpénzül fogadja. Az osztrák status 1818-ig e' bankban Ötven ezer részvényt bírt; 's így, vele összekötetésben lévén, ha önértéke statusadósság' útján csökkent, részvényhitele is okvetlenül alább ment, és ez bankveszteséget okozott; 's ez ismét, bankjegyeivel kicserélt pénzünk' bukását eredményezé. Így lőn a' francia forradalmi statuskimerülés után, az 1811-ki devalvatio; 's későbbben a' váltókra cserélt papirospénzhez járult előjegyek' (anticipationsschein) megbukása. — Az 1816-ki bankügy-változás; az 1818-ki új rendszer, az adóssági alapok' eggyészerkesztése, 's az annak nyomán felállított töröltőke, 's kamatozási series rendszer, mint szinte-azennek alapjául, 's eggyzersmind eszközéül tervezett Metalliquek, vagy is szabad kölcsön' eszméje; különösen pedig az 1820-ban, fiothschildtársaságtól kölcsönzött ötvennyolcz millió pengőforintnyi osztrák-statusadósság, pénzügyünk' fekvésére igen mély, 's elhatározó befolyással lőnek. Ezen Parisch-Rothschildkölcsön' határideje 1840-

ben telek el. És bár 1818-ban, Osztria, nemzeti bankjának engedve a' tőle bírt ötven ezer részvényt, azt önmagától független állásba helyezé: annyi bizonyos, hogy a' bank, épen e' kölcsönidő' telése előtt vonta be tőkéit, minek következtében jelenévi hírlapjainkon egymást éri a' kereskedői bukások' kifogyhatlan sora.

Igen csalódnánk, lia vélnők: hogy illy intézkedésekben kárvágyólag számít statusbuktatásokra egyik, vagy másik financzministerium. Őt sokszor akarhatja ellen, ideiglenes gyógyszerre kényszeríti a' hibás alapeszme, 's régiebb ügyszerkezetből fejlett napiszükség. Hiszen ki ne cserélne fel múló menedéket, egy biztos, 's nyugtató eredeti tervért? De ha évtizedek előtt már szövevénybe bonyolódék az ügy, nem könnyű vissza lépni, vagy eszközök nélkül túlugrarii minden hínáron. Erre nemzeti érettség kell, hogy kormányában ne mindig üldöző tribunalt lászon; 's a' kormánynak népismeret- 's bizalommal szükség bírnia, hogy statikait minden józan ügysegély' hittagadóinak ne vélje. A' két erő' egyértelméből okvetlenül születendik a' megváltó dogma, melly kormányt és nemzetet financzügyi megtestesüléssel egyiránt üdvözít. America, alapszerkezetében szerzé e' talizmánt. Ha a' nép erős: a' status nem lehet gyenge; lia ama' gazdag, ez sem szűkölhet. Ha népünk, fenső járulat által gazdaggá lenni eszközöltetnék, mire Magyarhon' istene olly temérdek természeti alapot te-

remte, Osztria' ministeriuma nem csak periodicus financzcrisiseitől menekülne meg, de erőteljes öntudattal nézhetne minden európai mozgalmat, melly közt, ön statuserők' kapcsaiba fogóznék.

Azonban pénzügyünk' sorsa természetesen osztozik ama' közvetett eredményekben is, mik egyetemi okfökből szoktak kibuzogni, 's miknek általános hatását minden status, kisebb, nagyobb mértékben megérzi; mint például Don Carlos' harczi; a' hitelkereskedési mértéktelen visszaélések; 's a' t. De hazánkban a' gazdagság' roppant, kimerithetlen, biztos telepe. Csak vétessenek gyakorlatba a' heverő földek, czélszerű műbe a' kon-tárkodó ipar', 's dologba a' szunnyadó erők; csak keljen föl a' világos elmék' szorgalma, 's nyittas-sék szabad eszmecseré: okvetlenül ki fog örlődni egy hatalmas rendszer, melly nem csak a' felség', 's Osztria' irántunki érdekviszonyait csonkítás helyett nevelni fogja, de közjóllétet, 's anyagi önál-lást leend képes teremteni.

De eddig jóllétünk ki nem fejthetett. Idegen készítményekkel, külföldi vásáron nem versenyezhetünk, mert annyi pénzt nem vehet be az ország, mennyi gyarak' hámorok' műintézetek' concurrens felemelésére kívántatik. Belkereskedésben pedig nem eszközölhet árúczikkeinek arányos kelendősé- get, „mert több pénz kiszivárog, mintsem a' ha-zai czikkek' megvételére a' népnél elég maradna ben. És e' szűk pénzforgásnál fogva kénytelen a' nép, nyers természetményeit olcsón vesztegetni,

hogy napi terheitől bár mi áron meneküljön; a' gyárnokok, gyártók, kézművesek pedig drágán adni középszerű készítményeiket, mert kevés eladásból kényszerülnek ellátni magány- 's vállalati szükségüket. így illendő siker nem ébresztheti, általánosíthatja a' nemzeti műszorgalmat, 's terjeszkedő készséget. Azon gyárak, huták, hámorok, miket újabb korunk' lelke itt ott létrehozott, hasonlóul panganak régiebb műintézeteinkbe, melyeknek némellyike megbukott, némellyike lemondáték, vagy ahhoz áll közelebb. Az adózó népnek nincs értéke, hogy ruházat', gazdasági eszközök' épület', 's más szükség' czikkeit pénzen vásárolja: a' középosztály' vétele csekélyebb, mintsem – ha arra megért volna is -- egy dus ország' készítményeit jelentő részben felemészthesse; a' felső rend pedig ruhatárát asztalát 's kéjelmét leginkább idegen czikkekkal látja el; 's némileg megbocsáthatólag, mert hazánkban a' fentírt kulcs szerint, hasontökélyut, hasonlóan nem kaphat.

Míg a' pénzforgás, magányélet' útján is illy kiszivárgó költekezéssel csökken, más részről a' megfészelt szükség, 's bizonyos költői könnyelműség, ideiglenes, de súlyosztó segédeszközben rögtönzi menedékét. A' vagyonos osztály, t. i. kinek hitele van, nagyobb pénztárakból, 's sokszor bécsi tőkétet, leginkább pedig olly helyekről kölcsönöz, hol szellemi függetlensége is jó formán a' kötlevel' tintájába vész. Melly gyakorlat, – jelen körülmények közt ipar' és kereskedés' útján visszafize-

tés nem történhetvén, – anyagilag épen úgy mérít, mint erkölcsileg mételyez. Mert speculativ igazság ugyan: hogy pénz pénzt nevel; de csak ott, és úgy, hol, és ha: vidor szabad, életteljes kerengésben van pénz és közlekedés, értékmozgalom ‘s hitelcsere; ott, és úgy: hol, és ha számítani lehet ügyszorgás’, bevétel’, ‘s szállítványok’ határidejére; ‘s gyakori körútban kerülvén kézhez a’ használatba tett pénz, nem csak kamatot hajt, hanem torló tőkére alapot nyújt, ‘s egy magánálló értéket, mint szorgalmi eredményt eszközöl. Mind ez, ügyszorgásunkben nem mehet; sőt ki alapvagyonán hitelszert állit, ‘s akár idegen tőkék’ kezelését, akár saját papirosait honi kölcsönosztásokban kívánja ön-és közhaszonra intézni: vagy magát, vagy kötelezettjeit koczkáztatja, ‘s mind két esetben hazánk, nemzetünk veszt érték’ és hitel’ dolgában. – Míg pénzünk’ kihúzódása, a’ beszivárgás’ gyér utáival illy arányban álland, – pedig *systeimaticum commerciale*, ‘s más intézkedés nélkül mindig így marad, – akármilly vállalati tőkék ki fognak őrlődni legnagyobb részben a’ honi keletből; ‘s akár idegen hitelezők kívánják visszafizettetni forgásban már általunk nem bírt tőkéiket, akár hazai alapítók kényszerüljenek beváltani idegen birtokba jutott papirosaikat: a’ hitellep hazai lévén, a’ bukás csak arra háromolhatik. ‘S részemről ebbeli meggyőződésennél fogva jelen helyzetünkben a’ váltó törvényt károsnak vallom, ‘s nem akarhatok nemzeti bankot,

sőt fenmaradásunk' egyik eszközéül tekintem, hogy a' nemzet, illy körülményi közt, sem gazdasági alkuba nem bocsátkozék, sem papirosokat ki nem bocsátott.

Kgyébiráut épen nem igaz mit sok kül-írók szerettek felszínleg elmondani, 's több belföldi, – hogy gr. Széchenyi' szavaival éljek, – még felületesben, u t á n – p i t y p a l a l l y o l n i: hogy a' magyar mindenre alkalmatlan, 's szorgalom- és iparügye teljes hanyagságban tessedez. Hiszen honunkban növény- és ásványosztály' több ágai iránt régiebb kezdemények tétettek. Lovak, juh, szarvas marha, sertés, sok és nemes fajban tenyésznek; a' földművelés itt ott újkori rendszer' czélos találmányival divatozik már; 's hogy éber öntudatos figyelem kezd a' köziparra fordíttatni, a' lóverseny gazdasági hírlapok, 's intézeteink tanúsítják. A' kereskedési növények közül: dohány, len, kender, repcze, 's a' t. sőt néhol festő csülleng is természetik. Bányászatunk, mind elméleti tan', mind gyakorlat' tekintetében, a' szakbeli világműveltséggel versenyez. A' termékek' feldolgozásával országútikban legalább száz mesterségfaj foglalkozik. Posztó-, selyem-, bőr-, vászon-, porcelán- 's többféle gyárak, vas-rézhamorok, üveg-és hamuzsírhták, papiros 's fűrészmalomok 's a' t. 's a' t. az iparmozgalomnak csalhatlan jelei. – Tételem nem áll ellentétben a' nemzeti restségről alább írt értekezéssemmel, mert minden elszámlált szorgalmi eredmény sokkal csekélyebb, mintsem kielégítő

iparjelekül vehetnők. És mind ez, 's naponként szaporodó vállalatink, a' kereskedési zsidó szerkezet mellett nem boldogulhatnak, általában hasonlítva ama' pöffedt, erőtlen, kelevényes húshoz, melly dugult májú emberekre betegségül szokott rakodni.

Azonban szegénységünk' oka nem csupán a' mondottakban rejlik. Egy s z á m í t á s nélküli, kapkodó szellem, melly a' dolgot soha, vagy ritkán kezdi elején, 's eszközeit sem célszerűleg választja; szinte hibáink' egyike. Nem csak ügytörvényink hiányosak, de a' belkereskedés' eszközei is mind eddig elhanyagoltattak. A' régiebb utak, csatornák, kevesbek, 's rosszabb állapotúak, mintsem minden irányú közlekedésre kívántatnék. És' a' termékek' feldolgozásában újabb eszmék szerint is vetőleg jöttek gyakorlatba némely iparágak. A' cukorgyárak' t. i. fényűző szentet segélnek elő, melly különben is időkórságunk', a' szeszgyárak pedig erkölcs- 's egészség' tekintetében hatnak a' népre; mellynek egyfelül csapszékeit szaporítjuk, míg másfelől országos nevelésire egy cikkelyt sem alkotunk. Földművelésünk épen olly tökélytelen, mint részletes. Mert azon gazdasági virágzat, mit lelkesb nagyjaink, 's néhány előlátó gazdák birtokaikra idéztek, igen csekély factorai számvetésünknek a' mütlen heverő puszták-, szabályozatlan posványok- 's til-túl bárázdált vidékek' temérdekségihez. De legtalálőbb tapintat, 's választott rendszer sem adhatna com-

mercialis javítások nélkül illendő sikert. Több országos példából elég legyen adatul felhoznom a' juhtenyésztés' sorsát. Néhány év előtt jelesb pénzforrásúi mutatkozván a' gyapjűvásárok: gazdáink' nagy része – aligha nem gondolatlan űl – felhagyott a' marhatartással, miben országunk, sílány múltjaiban is gazdasági hírnevet szerze; -s birkának szánta kövér pusztáit. Az állatfaj rögtön elszaporodék, 's dicsekedve mondhatjuk, nemesítés' rendszerével együtt. Mi lőn az eredmény? a' gyapjú ára megbukott; 's most a' két annyi tenyészmény után, alig kap valamivel többet az ország, mint kezdetben felényiért. A' szeszgyáarak hason-sorsban osztoznak, 's fognak osztozni kétsége« kul minden iparágak, mígben pénz, és emésztő tehetőség, kívül pedig kedvezőbb kulcsok nem nyitják meg a' szorító zárat.

Belszegénységünk' oka továbbá a' n épet len-ség. M al t h u s úgy számítgatá, hogy az emberi saaporaság, mértani haladatban ugrik előre, 's à' miatt aggódni látszik az emberi sorsról. No, népességünkre nézve legalább, ugyan csalódék. Több politicusok állítják, hogy a' pallérozottság, 's ahhoz szőtt fogyasztó okok akadályozzák a' néptenyészetet: nálunk ezen kűtfőre sem vihetjük a' bajt; mert hiszen a' falvitt műveltség miatt, még nem lepett meg sem elerőtlenedés, sem mértékletlenségi dőgvész: sem elterhelt, gondteljes évek miatt, legtöbb osztályunk' éltére nem nehezűlt ko-ra halál'adója. Möser, alkotványkönyvre iga-

zatja a' szaporútlanság' fürkészett; 's itt mi is rá találunk a' hiány forrásra. Népünk nem tenyészketik nyomorban; jólléttel pedig nem bírhat földsját nélkül; sajátja pedig nincs az, ősiség miatt; 's így újólág ott vagyunk, hová a' kereskedésügyi szemle vezetett az alkotványnál. 'S itt újra elmondjuk: míg az eke kevés kézen forog, míg a' népv első szükségzikkeit is idegentől veszi, míg a' honföld' nagy 's magdús része mütlenül hever: ad-dig a' constitute nem felelt meg léte' első felté-telének.

Anyagi nyomorunk' factora továbbá a' nemzeti restség. Ez részint ázsiai maradvány köz-jellemünkön; részint nevelési readszer fattyúnö-vése, 's dolog-ment kiváltságunkból eredő' ragály, melly nem csak önivadékunkon uralg, de a' ve-lünk vegyült népfajok' több részét is ellepte. Te-kintsünk át a' néptesten 's látandjuk: miként minden tagján átvonul egy tompa' merevény ér, a' veszteglő szenv. Az előkelő rend drága ünne-pfolyammá nyújtja életét. Kéjből kéjbe hull, 's ko-moly mozgalmain is bizonyos éhi színezet ömlik el. Foglalkozása csekély 's részletes-, inkább sze-szély virág, mint kiszámolt: élvvonal. Világában park, pázsit, virágosztályok, tükörtó, árnyak, fűpamlag veszik el a' roppant előszínt; vetemény-táblái szűk háttérbe szorítvák, gyakran hitványok,, 's ritkán gyomtalanok. Igen? igen; szóljunk kép nélkül. Életök többnyire meddő. Tarka és tömér-dek élv zsbasztja el a'tény lelkét. Műveikben

öt hatodrészt, dulce', 's az, utile' csekély mixtúráját, jobbadán önzés' melege főzi ki. Tisztelvék a' lelkes polgárok, kik e' rendből munka szorgalom – 's kitartó tüzzelel kiváltanak; kiket az idő nevezend, vagy inkább kikiről az idő neveztetni fog; hanem érdemeikért, rangegységű de szellemidegen sorsosik' egyetemére kinem terjesztendi dicséretét a' polgári szemle, 's utókor. – Mennyi lélekerőt ad a' magasb nevelés' gazdag, 's ágazott életere; mennyi eszközt az anyagi kútfők! 's még is milly silány, 's aránytalan az eredmény' sora!

Józan kívánat nem akarhatja, hogy a' személyes értelem' minden sugara önfeledten másokért lobbanjon el; nem akarhatja, hogy a' személyes-ipar' minde 11 fillérje idegen perselybe csorduljon; sőt szégyenli a' közügy' kolduló jellemét, 's reszket az alamizna-rendszertől, melly a' mozgalmi ösztönt, 's önerő' törekvéseit rohasztja: a' józan kívánat' tartalma nem is ebben áll. Az, több, mélyebb, általánosabb mint minden ideiglenes polgári kaczerkodó segély. A' józan kívánat, nem külről tapaszt lefoszló gyámolt a' közlét' falaira; hanem állatjában óhajtja kővé szilárdítani a' nemzetjellemet. És ez, ama' benfészkelő, othonos ösztön' kifejtése által történnék, melly, mintegyfelül örök munkában tartja tetterejét, úgy másfelül, munkásságának, önköréből választ tárgyakat, hogy minden hazai szellemiség, vagy anyagi termék, melly életét környezi, alkotja, feltétele-

zi, 's annak szükségévé lett: tőkélyre jusson. E' rendszerből közvetlenül két fő haszon jó, melly végetlen alárendeltek szürend. Egyik az, miszerint kifejlesztetvén ész- és anyagipar' minden elemei, kincs és értelemérték többszöröztetik; másik az: hogy az élet, önmunka által, önkörében tartva, 's szükségét megtalálva nem vágyik idegen sphaerába; nem számúzi magát azon körülmények' téréből, mellybe sorsa idézte, 's mellyből kikelve elveszti hazáját, hogy azt sehol se találjon. Alkalmazva tán világosabb leszek, Hazánkban, kivált ezelőtt csak dús családok adhattak tőkélyes nevelést. A' több oldalú képzéstől, mellynek útai nálunk nem valának, melly külföldön 's fővárosokban vala összeszedendő, csekélyb értékű házak' gyermeki el valának zárva. Tehát igazi, öntudatos értelem, 's életműveltség — a potiori, — csak főrendnél lehetett; mert hisz' az, nem iskolai könyvek' halomra tanultatásából származik, pedig édes honunkban ennél többre menni múlt időkben nem igényeltetek. E' főrendi túlnyomó képzettség, kétféle hatás' okfejévé lehetett. Vagy az volt várható, hogy tudományát, szenvedélyeit a' honi tárgyakra átviszi, 's kifejlett igényeihez azokból teremend világot; vagy, hogy a' nemzeti pusztá, javítatlan élettől elfanyalodik; idegen készélet után sóvárog; 's életét kétéletű tettmeddőségben osztandja fel. Fájdalom, az utolsó történt. Így idegen szamat kenődött a' fensőbb körökre; kezdeményre sajnálták veszteni a' másutt készen ta-

lált ékezet' óráit; tenni valóját mindenik kor utódjára halasztá 's köztök a' nemzeti bélyeg nemhogy terjedt volna, de; elferdült, 's erőtlenedett.

Tehát mondom, sem hazánkat nem igyekeztek művelt telkeikhez emelni, sem benne találni fel, mi szellemöknek szükségévé lőn. Nem gondolák meg, mikint vágy-elemeik, itthon, saját hatáskörükben, 's idomító szorgalmuk alatt fényesb, tömöttebb fejlődést nyernének, mint minőért lelkök innen előhajtá magát. Pedig olly terjedt javak, olly alkotmányos szabadság 's önálló értékezelés' járultával, minő nékiek sorsszakmányúl juta, kéj' pompaszenv', 's művészet' minden czikkei meghonosíthatok valának, 's kivíhaták vala: hogy idegen nép futkosson hozzánk azon élvezéért, miket ők gyakran sajátbirtokáiknál kisebb tartományok' fővárosiban kerestek. Kivíhaták vala, hogy nemzeti szint adjanak amaz élettökélyre, melly, mostani közgyakorlat szerint, utánzott majomköntösben járt. Így a' dús osztály, mellynek törvényhozó szelleme szinte úgy, mint nemzetisége pályaképül tartozék fellengeni: hasonlíta ama' boldogtalan utcahõsekhez; kik önszobáikból ténykerülve futnak márványjátékházak- köztermekben napolnak idegen páholyban üldözik el lomha estvéiket, csak pihenni menekülve saját házukba; melly hontalan kóborszenvök miatt szegényen, rend-, 's kényelem nélkül szállásolja őket.

Hogy efféle életbölcse ség minõleg foly be characterfejlésre egy hazában alább látandjuk;

most csak anyagi okozatra szorítkozzunk, Tehát a' honért – melly jóformán vendégfogadói szerepet játszott a' legtehetősb egyedek' részéről – mitsem áldozának; 's nem a' birtokért, mellynek féligmeddig kizsarlott jövedelme, idegen czélokra volt számolva. És, mint alkotmányyszerűleg mitsem fizetni, úgy ipar' tekintetében mitsem tenni, az aristocrataélet' jellemévé vált. Sőt a' hanyag kezelés 's szorgalomügyi gondatlanság, némi úrias kellékül gyakoroltaték; mert hisz minden működési hiányt pótoltatni véltek javaik' temérdekségében. Nem csak gyártó, 's kereskedési avatkozásokat néztek rangjok alattinak, mit Albion' legdúsabb lordjai nem szégyellenék; de természetesi rendszerök' ágait, helyzetét, szükségeit is, vagy nem, vagy felszínleg ismerék. Ravasz gazdatisztek osztoztak lehetőnél tízszer kevesb bevételeiken: vagy haszonbérlok potrohosodtak aránylagsovány tárczáik' rovására; kik pihenni sem hagyva, gazdailag sem javítva sajtolt földjeiket: folyvást értékcsökkentésre dolgoztak. Hozzá véve a' majorátus' és ősiség' elvét, fiscuskéz alá lehető származását a' jószágoknak, mik ismét szorgalomölő mételyek: nyilván van, mikint a' főbirtoki csekély jövedelmezést, 's abból folyó szegénységet, fentfejtett okainkon kül, a' restség is elősegéllé. E' főrendi tétlenség, átolvadt közép aristocratiánk' természetébe is; mint mindazon életmódon tartozék, mi utánzó osztályokra, ragályul szokott leszivárogni. Ki ne ismerné á' nemesi rend'

szellemét, mellynek cselekvő ereje hajdan kivált, az asztal-és érzéki élvezek körül forgott? Rágalmat írni polgárbűnnek tartanám; tollam nem viszketegből írja ezt, sem könyvpolcz-mögötti okoskodásból. Sok vidékét gyakorlati éltében ismerem honomnak; 's meg kell vallanunk, hogy az újkor' kevés tanítványain kívül, jelenben is szörnyű henyeség tartja nyűgében a' törvényhatósági véneket 's ifjakat. Iskolák után törvénygyakorlati év a' pályasor; de milly kevés órában osztozik a' szakcél! A' lakomázó kedély, multság vadászat, vagy az épen üres pipa- és szónapok' tömérdeksége, amaz áldott fáradalmatlan heverés, elmefuttató de végtelen viták apró nyomtalan tárgyakról, 's a' szenvedélyek' kedvtelése, mint megannyi rablók állják el a' szorgalom' útját; melly a' későbbi éveknél is ritka, s állhatlan vendége. Sőt magok a' lelkesbbek, kiket egy vagy több négyszegmért-földnyi közvélemény kiemel; ha egy két ünnepi csödnél, vagy gyűléseken az ébredés' mármár repedésig fűtt kürtjébe egyet, kettőt lehelnek; ha általános elv' és kifejezések' változatit többféle szerkezetben itt ott összefűzik; ha minden részletes taglalatot, egyetemes állításokkal könnyűden mellőznek; 's a' „korunk haladás' kora; öszszeptett vállakkal fogjunk tettekhez; egyesítsük az erőket;” 's több efféle felkiáltásokban, – különben mély, tiszta 's nagy becsű – lángjaik enyhültek: azt hiszik hogy polgári rendeltetésüket betölték; hogy nekik, kik szavalnak,

tenni való nem jut; 's ha az ostor in genere patog, a' napi szükségek in specie magoktól betelnek. És a' mellett, hogy az elméleti fejlődésnek is könnyebb, s velünkzűletettnél alig több módját, és eszközét gyakorolják, 's így ebbeli munkásságuk is egyoldalú: eszökbe sem látszik jutni, hogy az, tökélyig teljesítve is csak egy szakága lenne életkötelességeiknek; hogy mind az közjőért történik, 's gyümölcse későbbben fog érni; hogy viszonyaik több oldalnak, hogy magányjó addig is kellene, 's mi, annyi hézag 's akadály között segedelemül maradt, – a' szorgalom-nélkülözhetlen feltétel.

A' legnagyobb rész fél gonddal veszi minden dolgait; iparja legfejebb az évi szükségfedezés' határpontjáig terjed. Tettei vezérvonal nélkül hígulnak össze; 's ha önmagától szoros józan számadást venne: mikint osztám fel időmet? minő egyensúlyt tarték tennivalóimban? vagy tettem-e valamit, minek positiv eredménye íme előttem van? 's nem feledtem-e viszonyaim' mindenkét párhuzamban betöltni? bizony bizony elégültlen öntudat nehézkednék kérdéseire feleletül. Pedig ez a' mindent restellő szenv, értelemi és anyagi rendszerök' egész világát is hanyaggá, felszínessé teszi. A' szellemi tárgyak', tervek' eszmecserék' alapját, természetét fürkészni türelmök elvész; azaz meg sem jó. Inkább hiszik a' mi szívhatóbb hangozomondaték, vagy vörösebb lobbal van irva; csakhogy logikus bonczczal vesződniek ne kelljen

Gyakran ebből jönnek ferde fogalmak, czél-talan tűz; kárhóztató heveny, ezekből ismét öntár, és pirulát. Anyagi intézkedéseik, gazdasági ágak, család- és hivatalos szakterheik e' miatt hasonlóul szenvednek. Mind ezek, 's család és hivatali ügyek, következetes kitartó cselekvést kívánnak; de mikint fontoljon, miként ossza fel erejét, 's éberkedjék a' lélek, ha tétlenségben zsibbad? Azonban itt, csak; a' szegénység' ebbőli leszármasztását kell kimutatnunk; 's e' tekintetben veszélyesb eredményt fejte ki a' restség alnemességünk-nél, mint a' gazdag osztályban. Ezek legnagyobb részénél t. i, csak szorgalom hozná be a' különben is felvont igényű élet' eszközeit; de így a' még -lehető források is bedugatván: nem említve erkölcs', 's polgári függetlenség' szűkölséből eredő kísérleteit, vagy vagyonpusztulás, vagy eladósodás, mi amazzal egyre megy, idéztetik elő; 's a' mellett, hogy az iparral kiállíthatandott erő mind benvész: a' nemzet elégültlen, szegény vagy éppen földönfutó ivadékkal szaporul.

E' restségi hajlam eléggé mutatkozik a' hivatal szobákban is. Például elég legyen idézni a' scontrók' roppant könyveit, 's azon tapasztalást, miszerint gyakran gyámok, gondnokok és sáfárok, merő eljárási, vagy éppen naplóvezetési 'hanyagság miatt buknak meg.

A' nép szinte nagy részben dologkerülő. Minden terhe mellett is, szorgalom' útján többre mehetne. De így fél sikerrel végzi robotját; megcsalja sokszor

kötelességeit, 's néha saját szakmányát. Azonban ha gyarak' bányák' 's dologházak' napszámosságait átnézzük; okvetlenül sokkal több idegen népfajt találunk közöttük mint magyart. A' szász és németgyarmatok pedig általában tehetősbek. Kereskedésünket szinte németek, zsidók, görögök képviselik, köztük aránylag igen kevés a' magyar, 's a' gazdag még kevesebb. Tanúi tételeznek ama' mezzei gazdák is, kiknek vidékein ha épen évi élelem termett, rendkívül nehéz napbéréseket kaphatni; 's tanúm szinte' ama' tapasztalás: miszerint a' földművelést, éltök' egyetlen eszközét, olly hanyagul, egyoldalúlag 's hagyományos czéltalansággal űzik, hogy jóformán harmadát kapják a' föld' termő erejének. Némelly esetben pedig annyira aljasulnak korhelységökben, hogy sokan készebbek koldulni vagy nem enni, csak dolgozniuk ne kelljen.

Nálunk, hol critica s érdeklött felek, nem annyira az irat' lelkét, mint tárgyalását engedik magokra hatni: ismételnem kell, hogy mind ez, nem egyetemi igazságul állítatik elő; hanem hogy a' kifejtett közhiba aluli kivételek csekélyebbek, mint sem gyengíthetnék az alaptételt: miszerint, szegénységünk' egyik forrása a' nemzeti restség

Anyagi előmenetünk' nyűgei a' góg, 's balít t e k is. Az ó Zsidóhon', és Egyiptom' ivadé-

kait, bizonyos kötelességi kör szorítá saját kasztjaikhoz: úgy hogy ott, közügyi speculatióból tiltaték a' polgár, születési osztályából kilépni. Nálunk ellenben üres gög, származati fitogatás- 's család-pöf (Ahnenstolz) miatt marad a' nemes status-terhül, úgy nevezett ú r nak, még akkor is: ha osztályilletéke egy ép gyomrot ellátni nem képes; vagy merültebb, mintsem a' vele örökölt adósság' kamatját behozná. Ki a' középnemesség' éltét szemlére veszi, sok ezernyi apát találand: ki előlátott Ínségre is készebb gyermekét kalácson, 's pitykés ruhában úrfinak nevelni, mintsem nevét szakpályázók közé, kereskedő könyvbe, vagy annál inkább gyártók' névsorába írassa. Ezeknek tömege, mint egy üszögös kelevény terjedt a' nemzeti testen, siker nélkül fogyasztva a' különben is igen szúk tápnedvet; 's élődés' adósodás' vagy csel' és ármány' útján nadályozva a' kereső rendet. A' gög, magánállva is képes tenkre juttatni családokat. Hány birtokrész tétetik eladóvá, hogy e' gyáva szenvedély, éleményiből ki ne kopjék? hány háznál bitoroltatik nagyságos cím, hol a' mézsárszéki árjegyzék is executiora megy? hány udvarban látni paszományt az éhes cselédségen? 's czímerezett hintót, hol igavonó barom sincs? hány záloglevél keletkezik azért, hogy az ifjú úr, festett ösökeivel hasonruhában üljön menyegzőt? Úgy van, a' családnévi fentartás' balítélete, vétkesen foly be szegényítés- 's szegényedésünk' ügyére; mit felette növeszt

A' fényűző szenv is. Mindenik kör, a' fentebbi után kapaszkodik 's az utánzási kiadásoknak vége hossza nincs. A' műveletlen vagyonos, külfénynyel törekszik magát a' pallérozottság' avatottjává játszani; a' művelt vagyontalan pedig kényszerül életmódját azon emeltebb osztályéhoz idomítani, mellyhez lelke tartozik, hogy külségek miatt igényeit nélkülözni ne kelljen. A' városi élet', lakás', öltözet', étkezés,' élvek' költségeiben egymás' rovására vetélkedik mindenki; holott a' szükség, és fényczikkek' árfolyama, hazánk' pénzügyéhez különben is mód nélkül feszített viszonyban áll; a' nyerészkedők' aljas visszaéléseit pedig várospoliczia nem ellenőrzi; sőt az egyedáruság' bölcselete olly túlvitt elvben kezd közvéleményünkbe fészkelni, hogy már, a' huzavona árkezelésnek, szegénységünkhözi méltányos mérfokozata is czéhező és iparzári eszméül tartatnék. És miután a' fentjelelt hiányok miatt szegény országunkban, ész nem érdemelhet, szorgalom nem kereshet; a' közdivat' költséges rohama pedig kényszerít: nemde emelkedő szegénység idéztetik elő? mellynek ellenében, mellék kulcsok' járulta nélkül, a' hiteltörvények csak azt eszközlendik, hogy a' birtok naponta olly körökre szivárog, mellyeknek alkotmányunk szerint, nemzetünkhöz 's így érdekeihez is, semmi közök; pedig ha anyagi túlsúly nemzeti kézen kül fekönnék hazánkban, nem lenne kívánatos eredmény, annyival inkább, mivel pénz- és észaristocratia, mit nem alkotvány,

hanem öntermészete teremt, mindig leend. És ha túl-vitt fényűzés, 's vele nőtt szenvedély, erős birodalmakat megtuda dönteni: mennyivel borzasztóbb gyilkosává lehet olly honnak, hol sem telhetlensége alapot, sem féktelen árja értelem- 's erkölcsben határokat nem talál? E' szintolly szaporra, mint emésztő mótely ellen két vesztőszert vélek rögtönözhetni. Vagy a' főrendnek, – kitől minden illynemű impulsus ered, – határozott viszszalépését, mit embertermészetünk szinte lehetlenít; vagy törvény általi kijelölését a' körök' illetékeinek, mellyen túl se salonélet ne követeljen, se diplomatica előkelőség ne erőködjék. És ez, kétségkül nem fog nevetségesnek tetszeni, ha Sparta' codexét, 's Róma' nótlenség- 's fen héjazás elleni törvényeit benső lelkökben vizsgáljuk. Az anyagi halaszthatlan intézmény minden esetre napi életkérdésünk; mert érték a' jóllét' fő alapja, 's jóllét a' nemzeti elégtelenségét, melly nélkül közboldogság nincs. 'S ne higyük, mintha értéki és szellemélet egymást okvetlenül kifejtenék; hiszen China igen gazdag ész nélkül, a' német státusok' kincstárai pedig üresbek koponyáiknál.

Egyébiránt előadási rendszeremtől eltérnem, 's e' helyen javító módokat indítványozni nem szabad. Különben is mind azt, mit vázlatomban mondtam 's mondandók, mint nemzeti életbölcseiségünk' gyökéreszméit kívántam közfigyelembe hozni: mellyekről tárgyaló értekezéseket, kimerítő terjedtségben adandani, korszaki sajtónk' polgári köteles-

sége. Jelen czéluuk csak annyi vázlatot feltételez: mennyi egy általános reformirány' kütűzhezésére kívántatik. Most miután alkotmány' és anyagiléf körülményivel megismerkedénk: pilantsuk át minő természettel bír

III.

A' természeti jellem, erkölcsi élet 's műveltség

Jellemismerethez több oldalú bűvárlat kívántatik. Véralkat, fő- és szívműködés, életviszonyok, éghajlat, tápszerek, nevelés, történetek mindannyi idomító kéz népcharacter körül. Knigge bölc könyve szépen fejtegeti, hogy az élet' 's tapasztalás' drágán fizetett leczkéi nélkül éles és biztos jellem tapintathoz jutni nem lehet. E' tétel egyesekre nézve van felállítva, de a' nemzet egyesekből áll. Az egyest jeles regény- és drámaköltők ismertelik meg; a' nemzetet kitűnőbb férfianak életrajzai, 's történetkönyve. De mint egyesek körül az élet, úgy nemzetismeret irányában az annak szelleméveli társalgás, 's napjainak egybevető szemléje legbiztosb iskolánk.

Az általános characterbölcselet' széles, gazdag terére kiindulnunk nem kell; nemzetjellemünknek csak azon vonási itt kifejtendők, mellyek a' mai helyzet' kiképzése- 's elő állítására határozó befolyással bírtak; 's mellyeknek termék szetéhez kell – ha sikert akarunk – alkalmazni

minden haladási modort, és tervet. Ugyanazért vissza ne éljen könyvemmel a' nemzeti rász barát, vagy kémlő külföldi, ki tán gáncsszenvtől izgatva, a' napfényt is csekély foltjaival kívánná elfedni, mert bizonyossá teszem őt, miképen sok nemzeténél becsesb gyöngyöket tudnék történetünk- 's jellemrajzunkból kiemelni, ha iratom' célja az volna De itt egy gyógyuló betegről van szó, kinek elnőtt baját nyomozni, 's kinek jelenleg nem érdemeit dicsérni, hanem javulásához kútfőket keresni válalkozánk – Ama' vonásoknak némelyikével értekezésünk' folyamában itt ott találkozáink; de tisztább felfogás végett egybefüggőleg szükség azokat lelkünk elé idézni.

Országunk, éjszak, nyugat, 's kelet felől erdős hegyekkel van környezve, mellyek őt a' jégsarki vad fagyoktól védik; déli síkjaival pedig kaput nyit a' meleg szeleknek, miket ismét folyók, 's az adriai tenger tisztít meg. Ez okból légye felette táplál, 's bár mérséklete ugráló fokokban változik: egészséges, csontos népfajt képes előállítani. A' termékeny föld, gazdag és sikeres tápot nyújtva, vér- és velőteltté neveli a' népet, 's maga ezen vérmesség, nyugtalan ingerlékeny alkatot fejthet ki; annyival inkább megörökítheté eredeti jellemvonásinkat. E' mellett dologtalan heverő élet van folyvást napi renden, melly a' testet puhulítá, nehéz emésztővé olykor rasztkórossá teszi, a' lelket pedig tompává zsibasztja, vagy felületes, ingatag, szeszélyvál-

tóvá jellemzi. Hozzájárul ama' korszaki fűszeres, vérkergető asztalrend, melly lelket és ideget erőfogyasztólag túlfeszít; mint szinte a' magasztalt eszmezsurlódások, mik a' világkedélyt jelenkorunkban szélsőségig kapkodják; hozzájárul a' fél-szeg irányhiányos nevelés, melly önmérséklő hatalmat kifejteni nem bír; a' ben termő illatos bokrok' izgató ereje, 's a' népnél folyvást terjedő pályinkaital. Mindezek nem csak a' sangvinicus jellem' egész természetét előidézik, de azt egy vészpontig tudják csigázni, mellynek attractiv erejét csak kielégítő élet, vagy népszerű népvérek hozhatják súlyegyenbe.

Történetei sem tisztíthaták nemzetünk' bélyegét. Szomszéd népektől nem jöve jótékony hatás. A' tespedő török dögleletes szellemben temeté egymásra századait; a' lengyel mélyebben saját szövevényibe volt igazva, mintsem irányköltő emelkedésig vihette volna dolgait; Osztria pedig elzárt minden utat, de viszonyát idegenebbnek is hívé nemzetünk, mintsem őt, önjellemére hatni engedje. Azonban belügye örök kedvetlenséggel nyommasztá. Az értékmerültség minden korát mint sötét daemon üldözte; pedig a' szegénység, a' mellett hogy csüggeszt, Terentiuskint csábító meretrix. Politicai gyér, és egy oldalú fejlődésben mindig csalódék; 's így minden országgyűlési alkuhoz kedve, bizodalma veszett. Innen vélem makacs konokságát eredni: miképen a' kor' parancsa előtt soká fület zárt. Talán nem

háza rossz voltát vonakodék átlátni” nagy publicistánk’ hite szerint, alkotványi újításinál: hanem félt, hogy jobb lak helyett az is kijátszattik kezéből, mi annyi ármány közt birtokában maradt. (Ne engedje isten, hogy most, sangvinicus tulságból, vég védsúlyát, az adóajánlatot, feltétlenül betegnagylelkűségből beáldozza.) Alkotmányos, anyagi és szellemélete örökké ostromolták. Ebből nyerte, ‘s tartá fen rugékonyságát, melly engedély’ s ellenszegület’, dacz’ és hódolat’, szolgagörbedés’ ‘s úrparancs’, honszeretet’ ‘s pártütés’ szélsőségiben hánykodék- ebből nyerte mondom csodás rugékonyságát, bizonyos ellentörőszenvet képelve, melly csak azért sem tön valamit, mert javaltaték. De ez őrangyalává Ion megtörhe llene redetisé gének: sőt lelket költe a’ vele vegyült szláv, és diák (oláh) fajban is jellemi önállásra; kiknek sajátságit bizonyosan nem a’ municipalis rendszer védte meg.

Napunk’ jeleneteiben is feloszolvák ősi jellem’ vonásink, miket az előidők’ szövevényiben sikerrel nyomoztunk; csakhogy körülmények, civilisatio, ‘s örök fáradalmi elforgácsolák a’ character’ nyers erejét. Mert hiszen, ha a’ teremtő rendszer el tud lankadni művei közt, ‘s törpe alakban majmolja saját ősvilágát: egy maroknyi nemzet’ bélyege ne oszlanék-e apróságokig, mellyet idegen szellemű népek közt, vas évezred’ fergetege zilált meg?

A’ költői ábránd, – mellynek nemzeti éltünk körül a’ frigyáldai ködfény’ őrszerepét kel-

le vinnie, – az idők' egymástváltó terheiben szenvedőleg állt. Olly tömött borút, minő a' közügyön öröklött, átvilágítani nem bíra. A' jelennek mindig csak fél vendége maradt, 's benne korcs kinövésekben mutatkozék mindenható heve; különben tisztultabb szellemét mindig a' jövőn ragyogtatá, 's egy gazdag nemzeti remény' alakjában szárnyalt előre; melly az ígélet' minden kincseit viselte szépmagán. Közelebbi századink' lelke nyilván hirdeti ezt. A' nemzeti kedély évtizedenkint törni, hanyatlani kezdett. Az élőkör' mérültségi után, erővesztetten jutott törökiga, osztrákkormány, 's nemzeti trón követelés' viszályi közé. Nem tudott küzdeni, vagy a' küzdést nemes, fellengő célra irányozni. Így tehetlenségében csüggedni kezdett, önbizalmát veszté: tett helyett reményben, magas célok helyt fattyú szenvedélyekben törpíté magát el; 's jelenségein a' korszaki nyommasztó teher' és szegénység' bélyegét hordta. Ha életkérdés jött;, mülékony lobbót vête ollykor, de, mivel egy percnyi tűz az akadályt átégetni nem tudá, nyugodni tért önhamvaiba. A' régiebb országos naplókban sok helyen láthatók illy nemű kifejezések: „Status et ordines, vagyis, a'karok és rendek óvást indítványoztak, vagy gyógyszeret sürgettek ez, vagy amaz tárgyban; de megnyugtattatván(!) ez vagy amaz ígélet(!?)által, akaratjoktól visszaléptenek” 's a' t. A' nemzeti lelkesedés fonák elvekre tért által. Gyakran

vakhódolat- gyáva engedmény- vagy álnagyszívűségben törekvék elérni a' jellemnagyságot. Ha nyesőkést fogott, önmagát metélte; ha munkameddön tespedt, jogai gyepesedének. A' közügy' tervezését sokszor értelmi felület, kivitelét ingatagság hiányosítá. Ha egy- 's másban nagy nehezen tetterőt,'s vele sikert fejtett ki; ha a' törököt kiverte, ha belvetélytársak', vagy paraszt zendület' vizályitól menekült; ha köz élte ügyében nagy kínnal némi törvényeket vívott ki: rögtön pihenni ült; törvényeit sem törekvék életbe, gyakorlatba venni; 's nyugton engedett nyakára nőni új bajokat, épen mint a' francia. Csakhogy az, elefántként bírja elvetni magáról időszakját mint insoleus majmot, de elevenholt nemzetünkre, minden év' egy kápa sírföldül nehézkedett.

Tehát a' költői ábránd, sülyedésünk' időkörében, csak bal természetét fejté ki, t. i: a) léha imbolygó jellemet; 's b) túlkapott képzet' vér' és elragadtatás' fontolatlan tetteit. E' színezet, köz- és magány életünk' rajzán feltűnik. Országgyűlésin- kén sokszor egyöntetű lelkesség kap fel valamelly gyökér elvet. A' képviseleti értelem, tiszta, mély, átható hévvel öleli fel a' kérdést; tanítva, mű- velve 's hatalmasan viszi kifej léséhez: de látsza- tos szilárdsága nem több olvadékony jégoszlopé- nál, 's gyakran önmelegében oszlik fel; a' köz- test' akarata elhígul, eszmeapcsai kibontakoz- nak, 's reményünk a' tárgygyal együtt megbukik. A' hatósági utasítások gyakran gyémántfényűek,

‘s azt hinnők állítja is olly kemény, mint ama’ nemeskő. Korántsem! Talán az eszme’ új volta, talán indítványzó’ népszere, vagy kedély’ pillanati fogékonysága koszorúzta fel keletkezésében annyi csillogással: mert néhány hónap múlva ugyan azon korszerű szükség, eszmeviszony, ‘s nemzeti körülmények között; ugyan azon értelmiség’, ‘s gyűléselő rendek’ kezében a’ terv átalakul’s fényét elveszti, vagy ha némileg megtartja is, hasonlít a’ repedezett kristály prizmaéhoz, melly rendetlenül töri meg álsugarait. Ne véljük pedig hogy efféle változat mindig pénzcsikarta eredmény; vagy ólálkodó gazsággal halásztatik. Nemzeti jellemben fekszik az első mag, mit ollykor a’ két testvérvonás, ingerlékenység ‘s önzés hoz csirába, többnyire pedig ráúnás, hanyagság, vagy eltelés segél kifej leni. Nyomozzuk e’ sajátságot olly tárgyak’ irányában, hol érdek és vesztegetés nem forognak fen, ‘s a’ közcharacter’ ugyanazonságát feltatálandjuk. Ha egy fő vagy szív, melly értelmi túlsúly- vagy jötevésegélylyel járult közemelkedésünkhöz, méltányt viszhangot költ, vagy épen istenlő fanatismusra gyűjtja a’ népkedélyt: bár a’ férfiú elvénél marad, bár tényeit vagy munkásságát ugyanazon szellemben folytatja; sőt cselekvő gyakorlatának korszere sem változik, mégis elfordul tőle a’ közvélemény, vagy legalább elhanyagolja, irányától eltér, más után rohan, hogy amaszt ismét visszaölelje. Ez ugyan általános bélyege az „aura populárisának, ‘s csak egy ma-

gyar publicistát ismerek, ki ellenkező elvet akar felállítani: („u r a i m! erős szikla a’ k ö z v é-
lemény, melly sok ütődést elbír; ‘sa’t.”
Pesti Hírlap-elleni gyanúsítások. 32.1.) de honi ese-
ményeink sokkal jelentőbb- ’s gyakoriabbak; ‘s ezen
ingatagság, „szalma tűz” cím alatt, az önálló ér-
telmű osztálynál is tapasztalhatóbb, mintsem jellemi
eredetére ne ismernénk. Hányszor történik, hogy e’
‘s ama’ hatósági, több kevésb világos fejű polgá-
rok jární kezdik a’ gyűlésházat; minden tárgya-
lásnál felszólnak, ‘s hatva, serkentve munkás
publicistái pályán lépnek fel: de alig ragaszták
magokhoz a’ figyelmet, kilágyulnak vállalatokból,
neutralitásba süllyednek, üstökösi rövid feltűnésök
után kimaradozva. Hány példát lehetne felhoznom,
miszerint az országteremben éves vitákkal ki-
küzdött nemzeti intézetek’ sorsáról többé kérdés
sem tétetik? sőt nem csak a’ permissiv törvények’
felvirágzására nincs ügyelet, de a’ kötelezők’ ere-
je is részletesen hajtatik végre? Hány üdvös ha-
tárzatvész hatósági jegyzőkönyvek’ holt betűiben?
hány vállalat dől tenkre a’ pártfogás’ csökkenése
miatt? ‘S hány tervezet merül feledésbe, mit éle-
désekor helyeslő harsány üdvözlött? Említsem-e
az ezerféle küldöttségek’ választmányok ‘s a’ t.
munkálatait? a’ börtönökben tisztí vizsgálat nél-
kül, évekig sorvadó rabokat? ‘s az itt ott közve-
ritékbe került utak’ ‘s a’ t. elpusztulásit? íme mind
ezek idegen befolyás, ‘s pénz- és előléptetési érdek
nélkül történnek. Itt nincs ármány, erőszak ‘s

vesztegetés: még is halomra fejlenek léhaságunk' veszedelmei. Oh nem, nem lehet tagadnunk, hogy az ingatag, mohónkapó, 's kitartatlan tűz, mélyen a' közlélek' sajátja, 's hogy múltunk sorsára juttatandja jövőnket is, ha a' reformszer, mind activ haladtában, mind a' nevelési terv elrendezésében ez iránt kellő figyelemmel nem leend.

E' változó lobogvány' társa, 's illetőleg szü-
léje ama' képzelősködő fogultság, melly
a' gyakorlati számolást, mint történetinkben, úgy
napunk' tényeiben is legtöbbször kizárja. Nemde
ábrándos óhaj vala, hogy értelmi ébredésünk' első
perczében az egyetemes zűr, egyszerre, 's tökélye-
sen igazodjék ki? mintha gyenge szürkület minden
posványt kiszárít ni tudna, 's minden üreget felvilá-
gíthatna; vagy mintha Anglia, tegnap előtt kez-
dett volna kincstelepjéhez. És még is, hitügyet,
alkotványt, nemzetiséget, szóval a' haladás' mind
azon feladatait, miknek részleteivel is évtizedig
bajlódnak fejlett országok: összes szerkezetök-
ben akartuk áthevenyészni. A' költői hajlam, szó-
nokaink' szaván, political iratainkon, a' tárgyak'
foglatában, 's haladásunk' eredményiből egyiránt
kitűnik. Nemzetünk elébb pompázék, mint szük-
ségét ellátá, elébb köit, mint gazdaságot szerez-
ne. Múzeum már van, de polytechnicum nincs. A'
Ludovicaea régen áll, de községváltsági alaptö-
kékről szó sem volt. Erkölc- egeesség- 's élelem-
ügyi políczia feledvék, de színházra adóztunk; 's
abban is a' czifra estvéket keressük. Állóhidat

építünk, de az útvonalokat, – miken hozzáig le-
 hessen szállítani félszegárú természetményinket, –
 nem sürgeténk harmadrésznyi hévvel. A' szeder-
 egylet erőszakoltatik, 's takarékos magtárak nem
 terveztetnek. Több hatóság börtönöket épített már
 de népiskolákat nem. Sőt iralmunk maga, terjed-
 tebben látszik foglalkozni fenyítő rendszerrel, mint
 köznevelési eszmékkal Épen olyan, mintha dög-
 vész 'ellen, tízannyi szorgalom fordíthatná ragály-
 lepettekre, mint az egészséges tömeg' megóvása-
 ért. Fen álló vállalatink közül is nagyobb pártolást
 nyer a' költői elemű. Műegyletünk több taggal bír,
 mint a' kisdédóvó intézet; 's lóversenyen magasb
 díjak osztatnak, mint az academiában. E' mellett
 terv, tervre kél: de a' kivitel' nehézségei fel nem
 vétetnek. A' nélkül hogy egyik, kellő erőre, vagy
 jó formán létre is jőne: már másik, harmadik
 nyomban ott éri, 's mind csak részvény' útján; de
 módokkal, hogy érték legyen 's növekedjék, a'
 közgond nem olly foglalatos. Legfeljebb bank
 van szóban, pedig az nem forrás, csak eszköz.
 'S még is, ha intézetek sínlenek, ha megindítások-
 hoz nincs válalkozó, ha egyik 's másik alapítvány
 a l a p r a nem vergődhetik, egyre a' r é s z v é l l e n-
 s é g e t korholjuk, vádakat írunk, phrasisokat fér-
 czelünk, pedig miként lehessen részvét, hanem
 jut rész, mit elveszünk? Mindez, amollyan köl-
 tői ábránd, légszámítás, melly, ok nélkül okozatot
 akar, 'a kezdetet véggel tévesztve, nyomtalanul
 ledől; mi némileg természetes, mert cselekvő

erőnk csak most fejledezik, 's tavasznak kell előznie az ősz, csak vinné ki már isten, azaz öneszmélete, nemzetünket nyári érettségre, mert ha örök tavaszban akar maradni, zöldjében lehulland gyümölcse, sőt virághajtó nedvét is elvesztendi.

E' költői jellemvonás, magányélet' sajátságaiában is elárulja magát. A' könnyelműség, túlterjeszkedés, jogbitorlások, mind ennek fattyúnövési; 's a' szegénységünk' okai között foglalt restség, és pom-pakór ebből ágaznak; melly utósó' bizonyítványául állnak Pest' legújabbban épült fényes vendégudvarai, miknek árjegyzéke, a' benszálásoló honfiak' legnagyobb részének erszényével arányban nem áll. A' túlmagyarázott szabadság, ünnepe- és lakomaszenv, vadászó- 's pipaélet, végfillérig áldozó vendégszeretet 's a' t. mind ezen hajlam' kiforrásai. Az ösködő betegség, családnagyokon függő emlékezet, a' túlbecsült múltak' előszerelnie, 's jövőnk' aranyból öntött képei, az elégültlen, visszasíró, 's panaszdús népdalok, az eszményi jobblétre epedő – 's többnyire gazdagság' és kitűnés' philosophiájában vágytelve költött – népregék; az elbűvölt kincsek' vakhite, és sóvárgó éhe, aranyörző lidérczek' meséi 's a' t. 's a' t, mikben más népeknél mienk gazdagabb: csalhatlan jelei az Ázsiából eredt költői ábrándnak.

Nemzeti bélyegünk' másik vegyrésze, az ingerlékenység szinte él, 's égeti haladásunk' szárnyát. Az egyetnemértés mint gyilkos tör vérezi át minden századunkat. Nem csak polgári

pártok állnak egymás ellenében kíméletlenül; nem csak nemzeti osztályok különvék mérgezett fakkal: de rokon felekezet-tagok is villongásban élnek, sőt érdekegységű családok törnek egymás ellen, vagy épen vérségek áskálnak közös boldogságuk alá, ellenné válva testvéri érintkezésekben, minek gyakoreseteit eléggé jeleli az osztózó szónak czívódó jelentésben használt értelme. A' bűnkönyvek' 's hatósági fenyítőper-táruk' jegyzéke meggyőz, hogy a' tárgyalt vétségek' legnagyobb része vérhévi kitörés. 'S az még vigasztaló volna, hogy a' tervezett bűnök kevesbek; de mellyik honszerető szív nyughatnék meg, midőn a' vérhatalom 's indulat állaterőben nyomja köz-éltünket? Alig van néplakoma, melly ne botozással végződnek; alig nép vita, melly ne véres koponyából merítné argumentumát. Említsem-e az építőszékek' halálszenáit, hol többnyire véren át vitetik hivatalába az új tisztikar? Példáit hordjam-e rögtönzött izgalmaknak, mellyek sokszor hűtlen, vagy gyáva kezekbe hányják a' megyék' háromévi kormányát, 's pártingerültségben három évi jóllétet fűznek nyugökbe? És e' gerjedelmi rendszer, nálunk egyetemes. Mit a' fejletlen osztály botokkal végez, az emeltebb gyanúsítás', rágalmak' 's ármány' útján eszközli. De ha alkalom hozza, kitörni is kész. Gyűléstermeink egyik gyakorlati színpad. Hányszor cseréltetik fel vitaközben az ügy személylyel? Hányszor tér el a' tárgyalat felvett irányától, 's központosul egy, vagy

több ellenpártiak' mocskában? vagy vetélytelenül is szétáradó hévben, hányszor kél az indítvány' lelkével ellenkező végzés? sőt hányszor megesik, hogy elvpárti emberek csupa verseny tűzben egymás ellen kelnek, közös céljokat döntve meg? E' mértékfeledő hév, rést talál törvényhozásunk' asztalához is. Országgyűléseken hány követre tódul közgúny kötelességből kimondott utasítása miatt, vagy szűkkeblű elvéért, mit csúfolni gyávaság, meggyőzni dicső? Hányszor válik éles üldözetté polgári elmességünk, hogy szikrázó sértegetésinek vége hossza nincs? Maga az iralmi mező, mellyen ízlés, érettség 's tiszta színezet igényel-
 tetnék, tele van szórva tövissel melly minden jár-
 kelőben magakad, 's ha harczolni nem bír, leg-
 alább köntösét szaggatja Sajtónk eddig egyol-
 dalú vala; 's szép iralmunk, mellynek némi tér
 engedtetek, folyvást telve volt ügytelen polémiák'
 szennyével, hasonlítva az ó római circushoz, melly-
 ben műadások közt gyakran gladiátori, vagy épen
 állatviadalok hozattak fel. Polgári sajtónk most
 tágult, 's kezd jelentőséget nyerni; 's már ezer
 nyiladékon vöröslik által gög, kényszó, karezo-
 lat 's személyeskedés. Aztán a' káröröm, melly ve-
 télyzők' buktát kíséri; az irigység, melly minden
 kitűnésre gáncsokkal tódul; az ellentőrekvés, melly
 találmányok' 's új eszmék' létre jöttét gátolja; az
 áruló szók és levelek, mik egy egy előmenendőt
 titkon gyanúsítanak: szokottabb jelenetei a' magyar
 életnek, mintsem akár mellyikére soká kelljen vár-

nia jellemkémlőnek. Sőt az indulaturaság, néhány esetben, még a' válalkozó honszerelmet is összeküvések' épen olly ostoba, mint szerencsétlen tervére kapta el. Pedig ha egy eszme iránt a' közértelem nem érett oda, hogy nyilvános úton részvétébe vegye: lehet-e annak sikere? 's nem sorsosztályosa-e azon törvénynek, melly népkészséget előzve iraték, 's épen azért a' könyv' hasábján vész? ... Az ellentállási, 's repulsionalis helytelen perek' nagy száma; a' kérkedési példabeszédek, 's gúnyszóllásformák; az előkorból maradt metsző elménczségek 's régi királyinkat bélyegző csípős megrovások; a' közénk vegyült népfajokra költött torzcímek, 's irántoki megvetés; nemde mindannyi félreismerhetlen jelek, 's szálkái az ingerlékeny jellemnek? mint szinte amaz új jelenet, miszerint a' kormánytól elfordult éleskedések öntestünk' tagjai közt kezdenek vagdalózni, szertemetszőleg az alig keletkező egység' szálait? 's egy legújabb gyakorlat, melly utczai potiticus pártfutárok' vándor szónokok' 'sa't. nyers rágalmaiban, aggályteljesen jelentkezik?

'S nem méltán lehet-e félni, hogy e' kinem fogyó ingerültség, mint a' kormányról a' nemzet' önfeleire, úgy ezekről a' papság' harmadik elemére fog áttérni, 's egy kényes jövődjű törvénybilihez hitpártosság' nehéz fergetegét költeni? melly, nyugalmas modor mellett veszély nélkül tárgyalthatnék.

Fővonásaink' harmadika, az önszeretet,

nem egyedül az alkotmányos jogok' egyoldalú szerkezetében fejté ki erejét; de olly törvényeket is irt, mellyek nem csak polgári osztályok' javával de az egyetemes jogphilosophiával is összeütköznek. Illyen például az usus' törvénye, melly, ha valaki kijelent időszakig idegen tulajdont bitorolt, büntetés helyett a' visszaélési haszonvétel' nemében megerősítetik, sőt bizonyos esetekben, az sajátjává lesz; vagy épen általa a' tolvaj földfoglárok is megszentésittetnek. Önzést lehel a' quartalitiuum', 's nőág-elleni törvények' lelke, az aequalitatis perrek' fiágnak kedvező rendszere; 's violentialis törvényünk, melly a' kifizetetlen javak' visszasajátló tulajdonosát is erőszak' bündíja alá veti. Egyéb-iránt, miután az európai statustan, mint minden nemzeterőt úgy mienket is, új tervek szerint kezdé korlátozni; miután a' fentszámlált jellemgyengeségek miatt, nemességünk nem bírt országgyűléseken cselekvő erőt képviselni; 's miután alkotmányunkát, egy külviszonyoktól nyomott, 's épen azért önjogait terjesztő kormány ellenében, pártokra oszlott törvényhozó test kezelte: nem lön többé mezeje a' nemzeti önzésnek, hogy kiváltságosok' jognevelésében gyakorolja magát. A' szerep megfordult. Szerzői ipar helytt véderőt kelle kifejtenie. Nem többet: nyerni., csak a' keresményt biztosítani lön a' szükséges jel szó. Tehát az egyetemi önzés, egyedek' szakmányává lett. Az alsóházi tagok seregestől nyertek diaták után hivatalt; a' köz egoismus pedig, rejtett és nyilvános útain

polgári és magány életünknek, viselte a 'haszon-
 érdek' több, kevesb 's gyakran utálatig aljas szín-
 zetét.

IV.

Erkölc és műveltség.

A' jellem és korviszonyi illy kétértelmű köl-
 csönhatás ellen, két készmenedéke lehetett volna
 nemzetünknek. Emelkedett erkölcs, és mű-
 veltség, de birtokában egyiknek sem vala; an-
 nyival inkább, mert e' rokon szellemerők' egyike,
 másikat feltételezi. Az erkölcsöt, hit és nevelés
 szokta kiképezni; de nemzeti nevelés soha ter-
 vezve sem volt; magányrendszerünk pedig, kivált
 tizedünk előtt, sokkal idétlenebb, hanyagabb, 's
 részletesb vala mintsem egy általános szent ered-
 ményt előidézhetne. A' hit' szívidomító hatalma
 ismét, a' papságban olly testület által képviseltetek:
 mellyben a' nemzet nem törvényhozó testvért, ha-
 nem külön érdekű vetélytársat, a' nép pedig ke-
 gyelemföldek' birtokosát, 's a' tized-adózás' ok-
 fejét tanulta ismerni. És ha valamelly erő-
 nek eszköze iránt bizodalom nincs, ha a' feszít-
 ő irányt álszerkezet adja: lehet-e egyenes hatást
 remélleni? 's nem oldalnövéseket hajt-e az éltető
 nedv, mellynek a' törzs' fejtésére kell vala befoly-
 ni? A' honnan, gondolkodóbb osztályunk titkos

gyűlöletet horda a' hitkörülmények iránt, 's miatta gyakran hitágazatit is megtámadva, vagy legalább elhanyagolva, vallásos érzelmét erkölcsforrásul nem fakaszthatá; a' nép pedig vakbuzgalommal róttá le hit-robotját, 's nem bírván önkeblében a' jézustan' rendeltetési szent világát: míg nyilván búcsú- és böjtsanyarban végzé álkegyességét, titkon mély erkölcstelenségben lélekezett. – A' műveltség' sorsa mivel sem vala több. Kereskedésünk, 's szorgalmi kitűnő intézeteink nem levén, külföldi közlekedéstől zártak maradánk; 's így a' pallérozódás' ezen ága reánk nézve hatálban hevert; mert azon néhány idegen, ki természeti jettességek' áttekintéseért vendéglőinken keresztül futott, egyetemes műveltségi szenvedet nem költhet' Nagyjainkkal gyérben érintésben állott a' közélet, mintsem képzettségök átszivárgott volna, de mit tőlök nyert is, idegen bűzű ragály volt; pedig ha fejlődésünk nemzeti szint nem visel; bástya helyett síroszlopot épülend. Sajtónk olly mód-talan igában feküdt, hogy a' felidézendő butaságban már már nagyobb statusveszély készüle, mint minőt féktelen sajtócsapongás okozhat. Tudományos intézeteink szinte, mindig korszaki értelmiség' gyérszellemben alapultanak; felvirágzásuk pedig folyvást akadályoztatok. Sőt, hogy maga Acade-miánk is, vagy szerkezeti tervében, vagy keblében sorvasztó férget hord, hirdeti a' község elé mutatott azon élettelen, 's szűk eredmény, melly a' működési évek- 's azok alatt kiadott több száz ezer

pengő forint' értékéhez képest, minden józan ész előtt, menthetlenül kevés. Iskoláink továbbá helytelen elvből indultak. A' fogékony 's még fáradatlan gyermekéveket, vagy éppen évtizedet, diáknyelvtanba temették; 's így a' serdülő ivadékok egy kiholt ó világ' szellemébe oltották által-, mellynek sem polgártani elvei nem korszerűek, sem hit-philosophiája lelki szükségünkkel nem homogen. Ekként a' műveltség' minden forrásai zárva, vagy dugulvák levén, durva színt ölte nemzetünk' élete, ízlése ferde, nyomorú, 's a' külföld' előhaladtában járatlan. Hiszen a' színművészet' gúnycíme ma is millió ajkakon 'komédia' 's az írók olly hangon mondatnak „p o e tá k”nak, hogy a' kiejtés magában látszik foglalni legalább is a' „szerencsétlen” epithetont. Említsem-e hegyi fálvaink' 's a' puszták' vad, tudatlan, nyers lakóit, kik általában nemesb indulatot, sőt többnyire emberi, keresztény 's, polgári kötelességet sem ismernek vagy ollykor éppen emberi érzés nélküliek?

V.

Észrevételek nemzetünk' helyzetéről, a' XIX. század' elején.

A' század így találta rongált hazánkat. Míg a' külföld megérlelve az értelem' lelkét, hatalmasan emelte fejét önvállain: addig nemzetünk indu-

latgörcsökben zsugorodék összébb. Úgy áll a virágzó országok között, mint egy önmérgező testvér, ki a gyámpálcza alatt fonnyatagul görbed. Hajdani csapongási, kifejték lappangó eredményeiket; és a kór, mellynek anyaga régtől tenyészik, nyommasztó lón, mint a bűntudat egy meg nem örült főnek. Annyi megért bűnhódás között nem jelentkezék megváltó, ki jobbulási remény' fejében kezét nyújtson az elveszett fiúnak. Csak egyetlen kilátás nem vala. Nyelv, hit, 's jogérdeki különség szemközt tartá a' beteg nemzet' alkatrészeit, hasonlónak tévén egy bomlott órához, mellynek minden kereke más irányban jár. E' közben egymást követé az alkotmányos sérelmek' sora; mellyhez a' gyógyszer, ha lett volna is, orvosló bölcselet', 's emésztési erő hiányában foganatát vesztendé. És mint hajdan, a' trónkövetelők' igája alatt, 's villongó pártfelességben kimerült zsidónép, miután az egyértést képviselő frigidádái fény elszálla; miután az önpusztítás' ínsége megnőtt; síró vigaszát, atyáinak ájtatos emlékében elé, várván várva egy propheták' által támasztott remény' megtestesültét: úgy nemzetünk, jobbnak hitt ősidők' emlékében keresett könnyülést, kijelentett igeként ölelve egy újjászüdő kor' gazdag hiedelmét, mit a' kétértelmű országgyűlések' lelkesbjei, 's nemzeti költők prophetizáltak. Tehát lelkében megtörve, jellemében gyávasággal színezve, alkotmányában jogsuly alá temetve; értékügyében a' francia forradalom, 's finantzrendszer miatt csaknem tenkre

jutva; nevelésben bárdolatlanul; kormányával tehetlen arányban találta országunkat az 1823 év. A' rohasztó láz' kifejlett fokai után, beállott az elválasztó crisis; melly élet- vagy halálnak adandá a' nagy beteget, ki, fásulva, hánykódásiban kifáradtan tűrte kínjait's erőteljes mozgalmak helyett inragatózás közt látá közeledni iszonyatos régét. Azonban az 1823ki commission vasvesz-szeje hidegen érinté az életeret, melly a' keleti faj beljegyét rejté, 's nyomában galvanizáció éberség futta el a' beteget. Azóta mint népek' csudája mutatkozik minden fontoló ész előtt; 's a' rász barát-nak, ki tán kármosolylyal kísérte a' nemzet' hiányait – nem gyanítva erőt jellemében – meg kell hun nyalakodnia álszívűsége miatt, akár a' tettek' időaránylagos temérdekségét, akár az elemek' közeledési fejletét, akár a' közlelkesület' irányát más nemzetek' forradalmihoz mérendi. Népéletben többnyire egy pályakört mutat a' történet. Születik; virágzási tetőfokig nő, 's enyészembe hanyatlik. Nemzetünk' már harmadik életű. Első születése a' kijövetel; férfias telje Árpád', haldoklása a' szent hadak' kora; második regye az arany-bulla, életdele Nagy Lajos, lassú halála a' mohácsi naptól II. József rendszeréig. És tizenhét év előtt egy harmadik nagy életet kezdé, ifjú, hatalmas, bő jeleivel a' kifakadásnak. Tehát a' nedv-teljes keleti ág, melly Montesquieu szerint a' korhadt európai törzshe oltaték, nem száradott el; csak az idegen égöv' 's önférgezés' szakát seny-

vedé; és most megtermékenyítve a' kor' lelkétől, tisztítva, nyesve, gondviselve, első publicistánk' kertészkezésében, millió reményben virágozik, miknek fattyú méhe nem gyümölcstelen, csak vihart ne költsünk zöldjében leverni; csak örök dörgés 's villámok ne dühöngjenek felette, ágastól letörni éretlen termékét.

Igen, európaiak, nézzétek! az etelközi genie, vétkeiben nem korcsult tenkre; csak sínlett nyomor' küzdés' üldözet' gyáva homályában. íme mint egy ünnepi fő és szív, ki iskolák', körteién pálya' 's önbűn' börtönében nem tudva, nem ismerve tanítá magát, egyszerre fellép és meglep, és meggyújtja lángeszét a' köznapiaik felett

A' népdalokban élő sejtés', 's avatott lelkek' prophetiája teljesült. Felébredénk, 's a' nemzeti hűsvét önszerzemény. Nekünk nem vala Rousseauunk, Voltairenk ki fél század előtt költögetett, 'a eszmekürtjét fülünkben megérlelte voka. Mi egy benső öntudatos ösztönből kelénk. Minket nem külhatások ráztak fel, hanem saját ügy viszony; nem idegen elvekre sóvárgó vágy izgatott, hanem eredeti érzelmek' megtestesítése. Mi nem korona» fő, vagy országforma ellen támadánk, hogy né' hány önzőnek polgári csontból emeljünk zsarnoki fészket; hanem béke' és törvény' lelkét fuvattunk a' dermedő testbe, hogy mozgalma észszerűn éledjen. Mi gyámszeretet nélkül, törve, vesződve de nem korlátlanul indultunk a' szűk veritékező úton. Köztünk nem elégültlett sansculottek

hordtak csáblobogót; hanem jogdus rend' vezérszava lón a' jelige. Nemességünk nem rabolni kelt a' mi nincs; hanem osztályra bocsátni jogát a' mi van. És most jeleljen elő Europa' történetében hason reformot, – mert újat alkotni hol nem volt, vagy ó rosszat javítani igen különbözik, – a' felszínes külíró; ki a' magyar közélet' 's jellem' jobbfelét nem ismerve, 's a' megért eredmény' ó századokba ágazó okait fel nem találva, épen olly értetlen, mint goromba ítéletet szeretett, 's szeret rólunk fecsegni?

Vegyük szemlére az általános tételt, mit declamationkban állítánk. Ha egy lethargiában zsibbadó nemzet némi öntudathoz kezd jöni; ha lelkében, homályosan bár, alakulni kezd önbajának fogalma; 's ha eszmélete vágyat, vágya akaratot kezd előidézni: így fejezzük ki, hogy a' kor fogékony. Illy időszakban koszorúzza legnagyobb siker a' statusférfiak' működéseit. Adományos lélek, ha egyszersmind polgárilag meleg keble van, áttekinti a' nemzet' viszonyát, jellemét tehetségeit; szükségét kitalálja, 's mint a' nemzeti élet ő reá hat, értelmét fejtí rendszerét világítja: úgy s' lángeszének szabad erejével tisztít, miivel, tanít, emel 's emelkedik 's nemzetére visszahat: annak munkásságát önreptéhez köti, röptével viszont az ország' szellemét átöleli, öneszét közvilágúl, erejét közemeltyűvé szentelve. így támad a' nemzet' nagy embere; ki, – ha bár lelkében korjellemi homály is szokott vegyülni, – hatal-

masan ragad meg agyat, 's akaratot; mozgásba hoz eszmét és cselekvő-erőt, felkapja szenny-'s nyomorából a' kort, hogy rövid életében megszzeb- vigye, mint lomha századi

Nálunk gr. Széchenyi által kondult meg a' feltámadás' harangja. Első könyvéről kárhozat va- la a' közit élet. De ő követve keblét: a' felsőház- ban, megyegyűléseken, vállalatok alakultánál, egyleti tervek' országos vagy magányintézetek' keletkezetiben, 's velős, átható irataiban, mint nemzetünk mindenütti lelke egyiránt jelen volt. Utána Deák Ferencz jelelte ki nagyságát a' nem- zet' millióiból; 's a' követkamarában vezérszelle- mé emelte épen olly tiszta, mint gazdag bölcse- ségét. Tehát, hála istenünknek, mindenik házban van lángész; nem roham', nem hirtelenkedés' ba- ráti, hanem szolgálai az értelem' parancsainak. Ro- lók ítélni a' jövőkor' dolga. Fényrajzokra térést célom nem feltételez; bókvirággal idéetlenkedni pedig soha nem akarok. Szerepeiket említnem kel- le, mert újabb szakunkról kisésem irhát olly vázla- tos jegyzetet, mellyből e' két név kimaradhasson.

Minden nagy eszme, első feltűnésekor két szélső véleményt, 's így pártot támaszt. Tőle, e- gyik mindent vár, másik mindent félt. értte, egyik minden ostromra, másik minden ellenállásra kész. Annyi világpélda közt, tanunk a' szentkönyv. Midőn a' názáreti tanító megjelent, így futott szél- pontokra a' zsidó közvélemény. Egyik párt azt hívé, hogy Krisztus világúrrá rögtönzi a' puhult

nemzetei; hogy a' mesés remény' arany almáit fáradtság nélkül természetlenség; 's mint pompafényű császár, dús ajándokkal biztosítand minden dologtalan herét. Az írástudók' orlégiója pedig reszketett, hogy világos szavában tüzet akar lehellni, elégetendő a' jog- és személy bátorság' minden fedelét. Pedig ő közszeretet' szelíd melegét hozá az; igében; melly nem éget de kiolthatatlan, melly resteknek nem süt galambot, de felolvasztja a' közügy' fagylaté abroncsát. Hazánkban, javítási szellemünk' születésekor, szinte így, szélsőségi pártok támadtak egymás ellen. Egyik hinni látszók, miképen statsreform' ügyében akarat 's végrehajtás ugyan az. Hinni látszék, hogy a' polgári test' százados kinövéseit egyszerre ki lehet vágni, perzselni hogy a' rögzött vélemény, osztályérdek helytelen törvény, visszaélések; 'sa't. 'sa't. csak afféle önterhek, miket pillanatnyi szóhév is felolvaszt. Ez okból keleti rajos természetével egyszerre mindent összeölelt; 's járnai alig kezdő Iá' bakkal minden mélység- 's magasságon át az ígétet' földére akart ugrani. A' másik fél, egyiránt meg vala lepve és támadva' Mi előtt az eszme' lelket megismerte vagy a' haladás' feltételeivel jóformán tisztába jött volna: megingattatok képzelt üdvének egész telepe. Adómentség, ősjog, 's mind az, mit a' polgári hajlék' oszlopinak vélt, ama' pari' kezében bontakozni készült; 's ő megfélemlített szükkeblőségekben, mert ó elemű hite egyebet várni sem tudá: mint, hogy közrom alá kellend hal-

nia. ‘S ez okon, attól is irtózott, mire kimért fokozat, ‘s érett informutio után önként hajolt volna. így állott nemzetünk az 1825 országgyűlés alatt. Azonban az elhatározott rész, aránylag igen csekély volt. Ha törvényhozó testünket gyakorlati szempontból osztjuk fel, három cselekvő erő vétetik szükségképen számba. A’ kormány, felsőház, ‘s követkamra De a’ haladó párt, a’ harmad-részyi alsó képviselőt’ egyik felében központosult, és így az egész alkotó erőnek hatod részét tévé; vagy jó formán azt sem, mert hiszen az indítványok többnyire nála estek el. E’ mellett tacticájában is tévesztett. Minden reformnak, az alkotványos erő’ és élet’ előmozdításában két módja lehet. Negatív, midőn a’ túlható elemek’ – természet: kormány’, olygarchia’ ‘s a’ t, – erődöntése vétetik műbe; positiv, midőn a’ tehetlen osztály, például a’ nép, jog- és érdek által kapcsolatik a’ cselekvő párthoz. Haladásunk az elsőt követte; ‘s kormány iránti viselkedésével nem bogy bizalmat, sympathiát költött volna eszméihez, sota’ lélektan’ örök törvényei szerint ellenszegülésekre ingerié azt, ki különben is a’ főrendi táblát, ‘s alsó ház’ nagy részét elvtámaszul bírva, biztos helyzetben látta ügyeit.

Azonban az agitatio hatalmasan folyt, ‘s mivel mint feljebb említők, korunk fogékony valamár: az országos fejtegetésekben elvetett magvak, hirtelen kezdtek csírázni. Egy felől a’ javítók’ pártja terjeszkedett, ‘s nézete tisztult, eszmezsar-

lása szelídült; más felől a' conservatív fél közelebbről megismerkedék a' korszaki vállalattal. így öntudatosná vált a' viszonos hatás. Amaz tanulni kezdé mit akar? emez tudni mit nem akar? Illy lépcsőn állott nemzetünk az 183²/₆ országgyűlésen. És itt mindenik elv megpróbálta körét, erejét. A' javítók, tiszta? hév 's áldozó lelkesülettel vívtak indítványaikért, törvényes erejök' végmerültségeig; a' conservativek szilárdul nézeteikhez kövültek, békés ellentállásuk' legszélső pontjáig. A' haladás' pártja készebb volt indítványaival visszalépni, mint elvelleni törvényt alkosson. A' kormány, inkább hátrált tárgyalandó propositioival, mint a' reform' feltételeihez járulna. E' közben élénk vitákban folyt, 's magasztasodott az eszme csere; és mint minden harcz, szenvedélyeket kezdé kifejteni. Elvforradalmunk, a' haladók' részéről, törvény és békehatárban maradt rendkívüli gyűlésünk' négy éve alatt; de a' másik párt, a' törvény' kétértelműségét kezdé használni. A' diaeta, hiányos ugyan, de boldogító lelkű törvénykönyvben hagyta fel emlékét; törvénykönyvön kül pedig iskolája lőn egy gazdag fejlődésnek, mit, ha kedvező szárny terülend felettünk, fél száz alatt csudálni fog egész Europa. Jelesen, politicalai műveltségünket úgy előrúgtatá; hogy nem csak szépmű- 's szaktani iralmunkat messze elhagyta; hanem taglalt kérdéseink' bölcseletében külföldi kamrák' pályatársául emelkedék. De az országgyűlés némi ingerültséggel oszlott el. A' reform-

képviselők fogadalmat tőnek hirdetni az igét, melly béke', és közszeretet' elvével szólalt meg; az ellenpárt mélyen feltéve akadályozni a' szellemet, melly jogtárának nem volt barátja, 's azonban türelmetlen modorral bánt vele. Amaz, ismét béke' és törvény' körében működék; ez újólág olly eseményeket hozott sikerbe, miket feledni, 's feledtetni szívből óhajtok, de említnem kelle, hogy az átmeneti szak' fokait láthassuk. A' tett' lelke minden esetre elszámítá magát, 's úgy látszik nem tudá felfogni korunk' jellemét. Itt nem erőszakkal lépett fel a' reform, 's így szigorra nem vala szükség. Nem vakon, titkos czélokért emésztődött a' polgári láng... Haladásunk azonban a' próbát kiállta; 's mert minden viszony közt törvény' és józan ész' után járt, temérdek proselytákat nyere, kiket időközben az újtan' szelleme előkészített.

Illy körülmények közt nyílott meg az 1840-diki országgyűlés. Az alsó ház' vénei, értették korunk' helyzetét. Tudták, hogy a' törvényhozó bölcseség tovább van művelve, mintsem csupa kezdeményi eszméssel kielégíteni, vagy általános axiómákkal reá hatni lehessen. Látták, miképen a' követválasztási szellem' minősége miatt, a' képviselt elvek' szavazati viszonya olly arányban áll, hogy a' napi szükségek' vitatását, izgató rendszerrel veszélyezni épen nem tanácsos. Tapasztalak azt is, hogy ha két törvényhozó erő v mellynek garantiai közt súlyegyen nincs, egymás ellenében a' „szeget szeggel” elvét gyakorolja: a'

gyengébbnek mindig vesztenie kell. Megtanulák a' közelebbi eseményekből, miképen a' kivitel' gyakorlata több nehézséggel jár, mint a' polgári kebel' tervlapján kiszámították; hogy a' törvényhozásba vitt ingerültség feldarabolja a' javaslat' sorát, erőket oszlat, 's gyakran a' napi tárgy' megbukását szüli; és ha képviseleti biztos többséget nem szerevezve, mindig csak a' kormányt ostromozandjuk: gőzös szócsereiben veszendnek el elveink 's a' tetemes költség, mellyen szegény országunk sokszor félszeg törvényeket vészen. Lélektanilag fogták fel az ügy' természetét, miszerint a' törvényhozó is csak ember maradj 's a' gyűlési kabáttal nem ölthet fel istentermészetet, hogy meggyőződés helyett hatalomszót, érlelő bölcselkedés helyében eszmezsarlást békén tudjon túrni. Azonban szinte múltakból kelle meggyőződitek, hogy a' vélemény' ereje, mit köznek olly örömezt nevezünk, nagyon is részletes; hogy az utasítások' színe gyakran elváltozik; 's a' gazdag remény, mellyben egy egy indítvány megjelent, sokszor a' fenkeblűek' búcsúszavai, 's hallgatóság' fájó „éljen”e közttemettetik el; és míg a' politicalai pártok' értelmisége határozottan ki nem képződik, minden szó- vagy eszmetévedés egy egy tórszúrát lenne haladásunkon. Mind ezek el' határozzák a' képviseleti baloldalt nyugton kísérni ama' szellemi köztörvényt, mellytől békés reform feltételezve van: t. i. várni minden eszmével, míg a' többség' akaratában megéri, 's vélemény erő-

szakolástól, vagy érzékizgató rendszertől egyáltalában óvakodni. És.— az akkori követválasztások' szellemét tekintve — nem feketek e' háttérben több remény annál, miszerint ha alkotási erőt nem központosíthatnak, legalább bölcs tanácskozások 's érett szerénység által, haladásunkat, egy kedvezőbb korszakig a' visszahanyatlástól megvédjük. Mi lón az eredmény? A' gyűlés' kezdetén csekély párt' ereje, folyvást növekedék. A' tiszta, és szerény bölcsesség, melly az országos taglatokban kifejlett, 's melly, ha gog és hiúság nem viszi mindenható, az ész lelke, mondom, engesztelő áldozatul gyűlt meg a' törvényasztalon. Besugárzá a' hazát; felmelegíté a' főrendet; 's álhatá a' kormány' közfalait. A' követek és utasítások most is változtak; de nem a' régiebb szellemben. Majd mindenik crisis a' reform javára történt; átmentében terjesztve, általánosítva e' legújabb tan' egyedül üdvözítő dogmáját. A' felsőház többsége, melly eddig idegen elemet vezérlett tanácskozásiban, bizalmat kezdé érezni. Latá miként az alsóházi cél szent, az akarat tiszta, a' mód illedelmes, az irány nem erőszakos. Lelkéhez engedé jutni a' józan 's hajlékony szót; és az önmérséklő értelem' nevében egyetértő kezét kezdé nyújtani. És a' főrendi haladáspárt' alakultában, épen azon észrevételünk lehet, mellyet a' reform' ébredésében tevének; hogy t. i. mint' az első impulsus nem nadrágtalan tömegetől eredt: úgy a' felsőházi reformbarátok, legelőkelőbb, 's va-

gyonos családivadékok valának; mit idegen országok' ellenében ismét emelő önérzettel fejezhetünk ki, annyival inkább mert a' józan javítás' célja jóllét⁵ 's ha az, ki már a' czélt bírja, tenni kész: egyedül a' közügy' javától lehet lelkesítve; míg azt, ki szegénysorsnál fogva a' közcélban magányhasznót is lát, polgári hév mellett, homályosan bár, önzés vagy épen kényszer sürgetheti. Tehát a' felsőházban cselekvő erőig fejlődik a' whigek' pártja, 's rokon kezét nyújtva az indítványzó táblának, nagy részben megszünteie ama' nehézséget, melly még 1836-ban is, sikertelen üzenetekkel fárasztá a' két teremtet. Kormányunk, az országos rendek' felterjesztéseiben, nemzeti béke' 's. elvközelítési okleveleket látott képviselve. 'S miután látá, hogy mélyen érzi, 's férfias nyíltsággal követeli ugyan sérelmeit a' nemzet; de kivívási szándéka mellett számítólag használja idejét a' néptan' és törvénykönyv' fejlesztésire, 's kész engedni, csak hogy nyerjen is; miután látá, hogy nem fulánkjával együttthaló szó az országgyűlési közdivat, hanem szellemi érettség vétetik eszközül; miután látá, hogy jelentő rész az, melly nem vendégszerepül, mond el sugólyukból hallott phrasisokat, hanem intelligentia kezd sok ajkon szólani; 's miután ezeknek igaz voltát a' két tábla' gyakoribb egyértelme tanúsítá: népszerűtőleg kezdett bájolni a' szelíd erőnek, s születni segéllé korunk' legnevezetesebb törvényeit. És így; egyszerű tactica' arany szabályával, ama' kicsiny ha-

ladási párt, melly országgyűlés' elején a' thoryk' 's conservative sorai előtt inkább őrcsapatúl, mint el-lentáborként jelent meg, kiterjeszté magát, csatákat nyert, 's győzelmeivel a' hazát boldogítá. Noha pedig mind ez, nem szükségéink' mértéke szerint lőn: reményt és hitet ébresztett az eltalált útoni biztos haladáshoz.

Ez volt politicánk' helyzete a' közelebbi diae-ta' szétoszlásakor, mellynek tagjai, nem mint 1839-ben ellen-szenv' feltételeivel, de mint talál-kozandó testvérek a' köz-anyairánti szeretet' ne-vében váltak el.'

VI.

Az 1840ki országgyűlést követő korszük-ségek.

Köz éltünkben alig volt nehéz feladatú idő-szak, melly be n kormány' és nemzet' részéről olly sok tenni és megfontolni való lett volna; mint a' múlt országgyűlést követő:

1ször. Mint egykor isten és a' zsidó nép, mi is működésünk' lelkében új szövetséget köténk a' kormánynyal. Ő tehát frigyálogúl jeleit tartozék adni, hogy ó sérelmeinket gyógyítani, újaktól pe-dig óni fog.

2szor. A' reformfelekezet, melly egyetemi je-lentőséget kezdé öltetni, nem volt öneszméivel, úgy mint lennie kell, tisztában. Nagy községünk nem bírt azon gyökeres határozott fogalmakkal, 's törvényhozói bölcseséggel, mit egy erőteljes ha-

ladás szükségkép' feltételez; de mellyhez csak szabadsajtó emelheti fel a' közértelemet. Azon political műveltség, melly a' hatósági zöldasztaloknál fejlődésben volt, jobbára önmedrében kerenge; 's a' mellett hogy többnyire rögtönzött vitákban kelle eszméit feltörd élnie, mindig csak helyköri nézetekből indult ki: 's törvényjavaslatait, szünetlenül egyetemi súlypontra vinni, vagy a' testvérhatóságok' féligmeddig ismert körülményihez arányosítani mel-lőzé. E' sajtó- és muunicipalitási viszonymál fogva, nálunk minden eszme és világosodás megfordít-va, azaz alulról felfelé keletkezek; 's minthogy a' felsőbb értelmi képzettség, nem rakhatá nyilvános-ság alá kincseit: a' középszerű műveltség kénysze-rült felkapni haladásunk' homályosan ismert, vagy rendszerezni nem bírt szükségéit; melly gyakor-lat, nem csak végetlenül késlelteté az elvtisztulást 's irányhatározottságot; de az eszmesurlódást gyakran félreértési ingerültséggel nevelve, 's ezen természetét országos termünkben is kifejtve, szüle az, mit Deák Ferencz bölcsen megjegyzett; t. i. hogy a' két kamra közt gyakran hó-napos viták folynak le míg egymás' akaratát megértik. E' végett kormán)unk-nak, miután országgyűlés alatt haladásunk iránti rokonszenvét kijelenté, múlhatlan szükségévé lön a' sajtó viszonyokat tágítani; hogy a' fentkifejtett pénzügyi helyzetben, szellemi békepótlékot nyer-jünk, 's a' rejllhető elégültlenkedés egy nyugpon-tot találjon.

3. A' javító felekezet, nem homogen elvű alkatrészekből állott. Sokan, kik színleg ahhoz látszanak tartozni, álszemérem-vagy értelmi gyengeségből sodródtak az erő' medrébe, de az elvet nem oszták; 's egy szabadulási alkalom után, mi' kor politikai hitpártjok túlnyomólag képviselve leend, vágy teljes szívvel várakozának. Mások „tacendo non consensenserunt”; nem haladtak a' cselekvő párttal, csak nemleges, vagy negatív állásba tevék magokat, a' „vis inertiae” zsidbasztó rendszerét követve. Mások haladtak ugyan, de önérekeik felé; 's liberális köpeny alatt olly táborpontra siettek, hol több sikerrel víhassanak a' megcsaltak ellen. Egy igen nagy rész pedig teljes lelkéből vágyott ugyan közállodalunk' sorsát új-rateremteni, de biztos útján a' megfontolt reformnak; miszerint fenálló törvényeket betöltve, 's alkotványos viszonyokat tiszteletben tartva, fokonyként cseréltessék ki az ó szerkezet új rendeletekkel; hogy se fötlenségre ne fajuljon a' nemzeti buzgalom; se türelemvesztésre ne izgattassék az erőszakolt kormány. E' józan szívű, 's tiszta fejű párt – melly a' vonzó és taszító erők' középpontján törekszik fentartani nemzetünket, mint isten a' világot, – valamint régebben toborzói nyers hang-'s üres hatalomszavaknak nem veté az intelligentiát; úgy most azon elővigyázattal tört elé a' gyakorlati pályán' hogy ha alkotványunk' szentsége jobb, vagy bal csapongás által a' mellék mélységek felé veszélyeztetnék: elvándva a' szilaj

szárnysergektől, magát védállásba helyezze. E' mellett a' főrend, melly egy részről önkéntes ajánlatokban a' köz alapítványokat túlnyomólag segítte; más részről birtokarány' útján a' már törvényesült engedmények' nagyobb felét viselé: csak most kezdte általánosb virágzatba hozni munkás hon-szerelmét. Eddig félve nézett az ismeretlen természetű reform' elébe, inkább megosztva részvétét a' védelemű polgárnézettel; 's most is azon érett remény' fejébe» adta egész lelkét a' nemzeti ügynek, hogy közrehatása, a' törvényhozó-test' több részeitől segítve, mind a' közjót hatalmasan elébb viendi, mind a' személy- és vagyonjogi alkotványos szentséget sérhetlenségben tartandja; és így, nem hogy „nélkülök, és elle n ok”, (mi törvényhozásunk' mai szerkezetében állodalmi képtelenség,) vagy „tölök követelve” mihez hasonló alkotványos osztálynak egymás ellen joga nincs,) akarjon a' reform haladni: de sőt kölcsönös méltány' és kihallgatás' bölcseletével fogja a' külön érdeket médius proportionalisba önteni, hogy korszerű törvényeit igazságosan alkossa. Hozzá járult a' köznemes rend' felszínű értelmisége, melly elvet, eszmét 's szónoki tüzet tévesztve, túlmagyarázva, vagy elforgatva épen olly hajlandó, üres szóvirágban üdvét találni, mint baját legközelebbi körülményben keresni; saját vitárok (disputans) után álokok ellen hősködve. E' külön anyagú javító testület' és éles viszonyok' egyszínezése, 's érdek' és érzelem' összeolvasztása

volt tehát országgyűlés után nemzeti fő kötelesség. Ezt két mód eszközölhető: a) szorosán a 'fen álló törvények' határiban maradás; b) az előkészületekben minden heterogeneitásra kiterjesztett figyelem, mit ismét két eszköz biztosíthatott: α) a 'napi tárgyak' választékos kiszemelése, miszerint egyik rész se legyen tökéletesen szenvedő formába helyezve; 's míg a' pártegylet kölcsönös bizalomban össze nem forrad, ne feszegettessenek olly apró kérdések, mik egyik vagy másik, vagy néhány egyének' és véleményesek' jogát, életét hivatalát, 's a' t. szorosán 's részletesen illetik, de mellyeknek eldöntése csak egyes hibák' 's visszaélések' megszüntetését eszközölné; hason ki hágasokra pedig – az azoknak alapul szolgáló alkotvány hibát kinem javítván – utat hagyna fen. Azaz, a' tárgynak lelke vétessék szőnyegre, mellyhez mindenki kötve van, 's ne formája, mellynek bonczolásában ezek ezerképen sértetnek, 's gyanú', féltékenység', vagy épen dacz' költése által pártszakadásra vagy legalább rejtett hidegségre ingereltetnek. β) Másik eszköz, hogy a' viták nyugodt, kímélő illedelmes hangon folyjanak mint köz akaratú testvérekhez, 's a' valódi „discussio” komoly korszakához illik. Azaz, lelket tudományt öntsünk szavainkba, ne szűrös, vonatkozó, túlbízott 's önbálványzó phrasisokban keressünk jelentőséget; vagy más szóval: ha az eszmét akarjuk népszerűvé tenni, annak gazdagságát fejtsük fel, ne mást támadjunk meg, vagy magunkat ma-

gasztalgassuk. És ez annyival szorosb nemzeti kötelesség lett volna; mert, ha a' mostani kormányban reformunk' részére dolgozó elem, csak a' különszínű haladó részek" erőegylete által lenne cselekvő erőben tartható; a' haladórészeket pedig szálkás apróskodással szét bonczolnók; nemde elvesztenénk azon fensőbb akaratot, mellyre olly nehezen tevének szert? 's nemde régi állásába ésnék viszonyunk, miszerint a' megoszlott országgyűlés' pártjai ellen, védállást nyerne a' kormány. 4, Ez előtt, most a' nemességnek a' főrenddel, majd mindenkettőnek a' kormánnyal, majd ismét mind háromnak a' parasztsággal volt összeütközése. De közelebbi országgyűlésinken a' nép' engedmények által meggyőzetek az értté működő közakaratról; a' felsőházi reform párt megalakítá magát; kormányunk pedig hajlékonyabb tanácskozásba ereszkedék. Tehát e' boldogító színváltozásról az országos véleményt kell vala szükségkép' felvilágosítani, miképen a' régi feszült helyzet' helyébe, bizalom a' jövőkhöz 's méltány a' lettekért idéztessék elő. Köztudományúl kell vala terjeszteni, hogy nem létezik többé azon nemzeti ellenszegülés, melly ellen adófizetőink' sorsát múlt századunkban a' kormány látszék párfogolni, mit Mária Terézia' úrbére, 's annyi resolutiok mutatnak. Tudományul vala adandó, hogy már maga a' törvényhozás tévé feladatává e' nagy kérdést, 's sokkal általánosb felebaráti szeretettel, mint bár mellyik európai status; és hogy valamint a' kormánynak nem fekvendik már szoros

érdekében határfal között sőt ellenszenvben tartani alkotmányos elemeinket, úgy nincsen ok, a' kormány ellen mindütt kétértelműséget keresve, évnegyedes szópereket foytatnunk; sőt inkább szükség óvakodni az osztályok' egyszerre meg nem szűnhető másodrangú hibáin való keserű tombolástól mellyből könnyen következnek, hogy azoknak bonczolgatásával megelégedve, sőt azon összeveszeve, 's miatta a' nagy czélt eltévesztve, egymás ellen fordítnók a' közre szükséges irányt, és erőt. Szóval „közbéke” volt cselekvési jeligéül tűzendő, mellynek értelme abban áll: sem a' múltak hibáit, mikben mindenik osztály több vagy kevésbé részt vőn, egymás' szemére ne hántorgassuk; se azok által táplált gyűlöletben, a' már dologgal terhelt haladás alá ne ássunk.

Új törvényeink, az országos elemek' küzdése miatt kielégítő szellemben nem készülhettek. Egyik párt' elvei megsérültek általuk, 'g a' másik párt'¹ akarata még sem teljesebb; az osztály feszült vágya pedig, mellynek javára íratlak, a' teljes mértéken is túl remélt, 's így a' hiányos eredmény nem nyugtatá meg. Egy évtized alatt, megfordult törvényhozásunk' szőnyegén az alkotványos akadályok' legfőbb három pontja? földjog, adómentség és jobbágyi viszony. A' első reformot szenvedé az ősiség' megingatásában az úrbéri váltságban 's kisajátítási törvények által, de minthogy amaz csak „permissive értelemben hozaték, a' jobbágyság nem nyert olly szaba-

dító eszközt minőt várt 's minőt csak „kötelező erejű” törvény foglalhat magában. Épen azért a' tagosztályban sem lelhető egész mértékű jóllétet, mellynek gazdag eredményeihez egyfelől földszabadság, másfelől közlekedési módok 's kereskedés vezethetnék őt. Az adó mentség szinte két ponton tört meg. Az alnemességre a' jobbágytelkek' adóztatása, az egész kiváltságos rendre nézve pedig a' hídvám' elhatározása által, melly, ha bár csekélységnek tetszik is, magában foglalja az elv' lelkét, 's lépcsőül szolgál annak mentül előbbi kiterjesztéséhez. Az úrbér szinte tetemes javításokon ment által. Azonban, mint említtem, mind ez nem kielégítő szerkezettel történt; 's így nem hozá nyugodt súlyegybenbe a' közkedélyt, minőbe azt, minden korszerűleg alkotott törvénynek hoznia kell. Az adófizető nép kétkedésben maradt kiváltságos rendek ellen, kiktől a' fülébe jutott declamatiók után többet várt; 's a' törvényes engedményekben nem lelt elég okot arra, hogy agg hiedelmét a' kormányi pártolásról nemzetünkre átvigye; a' mint is számtalan honi eseményekből tudjuk: miként a' javított úrbért, királyi kegyelem ajándékuul csokolá 's processioval imádtá” itt ott a' nép; míg régiebb jobbágykönyvét bitóra aggatá vagy titkos ünnepélylyel fejezé ki egymás közt nemesség elleni ingerültségét. Továbbá a' jobbágytelki alnemesség elégedetlenkedék adózási új szakterhe miatt, mellyben sem a' felsőbbeket osztozni, sem magát keresetforrással segéltetni

nem tapasztalta. A' csekélyebb birtokú középne-
 messég' értékviszonya, szinte csökkentve lón a'
 tágasító rendszer következtében, különösen a' le-
 gelők' kimért használata által; és, mint a' job-
 bágý tel ki nemesség az egész-, úgy ô a' vagyonos-
 bak ellen, kiket e' veszteség nem olly szembetü-
 nőleg rontott, ingerülve lón; mert hisz emberi ter-
 mészet hozza magával, hogy ha egyenjogú nép
 osztályban egyik rész, bár aranyigazsággal, alább«
 sülyed, legalább is irigységre keljen társai ellen.
 E' mellett részint régiebb okokból, részint a' ve-
 gyesházasság miatt, idegenkedőleg állt nemes
 rendünk a' papság iránt, mellyhez a' nép a' tized'
 ismert kérdése miatt szinte ellenszenvvel viseltetek.
 Miután tehát nem csak a' kedélyrészletek vol-
 tak egymás ellen hangolva, de alkotványos érdek'
 tekintetéből is éllel hegygyei állának egymáshoz
 néposztályaink; statusbölcseségi előlátással, min-
 dent közharmóniába kell vala hozni. A' népnek,
 meggyőző értesületre lón szüksége: miszerint, ka-
 pott javításai, nem teljes foglalata azoknak, miket
 értté a' reform tenni akar; de megrögzött elvek,
 's kiviteli akadályok miatt, mint minden országban,
 úgy nálunk is fokonként történik minden haladás.
 Népszerűleg kell vala megnyugtatóul kifejteni,
 hogy értelmiségünk 's az abból eredendő józan
 közakarat, még most gyermekkerővel, de már igaz
 útban jár; hogy törvényes haladásban, ha biztos
 sikert akarunk, összhangzó arányt kell lépteink-
 ben tartani, mint tevének a' józan angolok János

alatti intézvéoyeiknél; mert ha egyik erőt túlrúg-
tatva, másikat be nemvárva, vagy épen háttérbe
erőszakolva szaladnánk: utunk hasonlítna a' ve-
szélyes léghajóéhoz, (mit locomotívja hajt, de kor-
mányozni nem bír, 's ülőit remegésben tartja, vál-
jon nem zuhan-e le, vagy pukkan el?) mint a' len-
gyel nemzet Poniatowski' korában eltévesztett
rendszere, szívrázólag tanúsítá már. A' nemes rend'
azon részét, melly önintelligentiával a' körülmé-
nyek' lelkébe behatni nem bír, szinte felvilágo-
sítással kell vala ingerültségéből visszaemelni;
elibe adván, miszerint a' vagyonosb osztály, ha
bár jobbágytelki adózás alá nem esett, az úrbér'
és ösiség' újabb elveiben mindazáltal csonkulni
hagyá jogait; 's ha bár jólléte felszínleg teherment-
nek látszik? mind azon alapítványokra, miket sze-
gény sorsúak fön nem tarthatnának, közvetve sokat
adózik; 's mint tetteleg már, úgy szándékilag is
jövőben közterheinkben törvényes úton osztozni
késznek mutatkozik. Meg kell vala értetni vele,
hogy ha ipar és eszközök felett elnézve, szor-
galmi, és küzdéseredményekre időnap előtt áhi-
tunk, ép olly elégtlenek leendünk, mint ama' fény-
űző, ki egy előkelő élet' költségét, forrás nél-
kül törekszik bitorolni. —. Nemzetünk' egyetemé-
nek pedig, pillanatig sem leendett szabad feledni,
korszaki helyzetét. Még csak első feltételével baj-
lódunk a' nagy műnek. Még eszközével sem bírunk a'
haladásnak, népegyiséggel; mert az ado-
mányt, mellyet egy nagyobb rész, a' kor' lelké-

tol 's idegen testületi képviselők' kegyelméből, – vagy is a' parasztság a' kiváltságos rendtől jószívűségül – nyert, egy ellenszenvû törvényhozás ép' úgy elveheti tőle; ha csak, mint Angliában, engedményünk, a' nemesi jogokkal egytermészetűvé nem tétetik; vagy a' nép, saját dolgában ügysorsos képviselők által be nem folyhat törvény hozásunkra. Tehát, ha még eszközünk sem tökéletes; ne kapkodjunk olly tárgyakra, miknek sine qua nonja teljes erőegylet; időelőtti rángatása pedig képződő összeforrásunkat oszlatná meg. Nem szabad leendett feledni, hogy a' nyelv, vallás, nemzeti szegénység 's a' t. magokban túl-in gerlő elemek, ha személyes, vagy osztály-viszonyainkért egymás ellen nem lázongunk is; hogy garantizált kormányval szemben garancia nélkül állani egyesült erőnek sem kis feladat; hogy, valamint America per excellentiam vett nemzetiség nélkül népét boldoggá íéheté: úgy mi, annak némi halasztása mellett is, üdvődusan láthatnánk alkotványunk' kiképzéséhez; 's előmenetünk nem csökkenne, ha a' nemzetiség' tárgyait, mik jelenleg többnyire ingerléssel járvák, egy időre kevésb szigorral kezelnök; – hogy állodalmunk' alakultában, történeti adatok szerint mindig egyes alkatosztály' erősebb pártja szült egyoldalúságot, és így, szenvedélybresztés által nem kell a' cselekvőfél elragadni, mert művét nem közérdek' lelke vezetendi; – hogy a' mindent egyszerre kellés' vállalata, annyival súlyosb, mert közlelkesedésünk,

az értelmiség felett potentírozva áll, 's ha izgatás által még feljebb hangoltatnék, nem lenne képes megítélni: mit, meddig, mikor, miképen intézzen, tartson vissza, vagy mozdítson elő? – hogy a' számláltakon kívül „mezei rendőrségi” hiteltörvényünk’ eszméi nagy rész előtt éretlenek valának; – hogy azok a' sok usus' és abusus' kéjelmére ingerlőleg, vagy épen gyűlölethozólag lőnek alkalmazandók; – 's hogy végre ennyi izgató mellékletek közt, egy fent leírt nemzeti jellemmel nézni Orosz- és Franczhon' kétértelmű készülleteit, nem épen legnyugtatóbb helyzet. Mind ezt a' nemzet' éber eszmélete előtt lebegtetni, törvényszükségünk' korszaki excerptált kijelelni 's tárgyalni, mint szinte, a' 4 pont szerint kellő működést végezni, sajtóvilvánosság' kötelessége lett volna, könyv- és lapiralom' útján.

Most forgásuk át az országgyűlés óta letelt rövid kor' naplóját, hogy a' k o r m á n y, n e m z e t, 's nyilvánosság miként fogták fel napi szükséginket? 's mellyik mennyire tölte be szakkötelességét, vagy tért el körülményink' kívánatitól? És hogy egybevetésünk igazságos legyen, pusztá adatokból ítéljünk.

A' kormány, mintegy a' feszes múltak' fedtető békepontjául, amnestiat hirdetett polgártársainknak, kikért nemzeti keserűség emelkedett fel. Nem azt akarom mondani, mintha e'kegyelemet, alkotvános létünk' felrántott mérlegén súlye-

gyen' pótlékául tarthatnók; nem azt akarom mondani, mintha polgári érzetem' „nem tovább”ja volna egy bocsánatünnep; mert szívemben is elég vér van lélekzetemre tódulni múltunk' emlékein, 's szememben is felmelegszik a' köny, ha törvénytóredékin erőtlennül látok ülni egy népet: de ifjúságom' elvirágzott álmai után, nem tartozhatom többé azok közé: kik minden elérhető vágyat gyökértelen reményért vesztegetnek el, 's kik elért örömeiket, többet követelve, megvetik. Igen, én feledtető békepontúi tekintem a' kormány' ezen tettet; 's benne, nem csak azért nyugszom meg, mert legfejlettebb külországokban sem terjed többre az illy esetek' gyakorlata, ha csak mitől óvjon a' józan ész, népszendület nem rombol bastilleket; hanem azért is, mert enyhültebb jövendő' magvát láttam benne. Tehát, mondom, a' kormány engesztelő áldozatot nyújta a' múltakért amnestiában; 's csak hamar azután előzálogot jövőnkre, a' tágasb sajtószabadságban. E' mellett a' nemzeti nyelv' diplomatiája, a' váltótörvénytörvények' létrejövele, 's más tárgyak iránt, miket új-törvényünk, az ő szakköréül jelelt, végrehajtó rendeleteit köztudomásunk szerint megtéve; 's a' becsület' és részrehajlatlanság' nevében meg kell vallanunk, hogy a' nemzeti jelen helyzet' lelkével megegyezőleg intézkedek.

A' nemzet' viseletében, az 1832/6 országgyűlésre következett korszak' történetihez az 1840-ki utániak megfordítvák. Akkor a' kormánytól vet-

tünk sérelmeket, 's mégis, az a g i t a t i o' f o r r a d a l m a s korában, önmérséklettel kezeié bajait, kevésbe fejlett nemzetünk. Most, a' kormány betölté törvényeink' lelkét, 's még is, a' discussio higgadt szakában, túlterjesztve gyakorlá hatóságát, a' már érettebb hon; 's aggasztóbb naplóját növeszté az ingerültségnek. Egyik megye új törvényt alkot, 's azt tüstént gyakorlatba veszi; másik megszorítja az ó-t, 's tetszése szerint hajtja végre. Egyik választójogot, 's rögtöni gyakorlatot ad azoknak, kiket az írott törvény kizár, mint például Pest és Borsod megyék a' honoratioroknak; másik megfosztja ugyan azon jogtól osztálysorsosít, kik annak használatát írott törvény szerint bírták; mint például Szabolcs megye a'debreczeni nemeseket, és hajdúkat. Legforróbban óhajtom, hogy e' jog mentül elébb kiterjesztessék műveltebb nemtelen polgártársainkra, mint azt, excerptainkról írandó II. kötetem bizonyítandja: de békés haladás, véleményem szerint, mindent alkotványosan tartozik tenni; pedig egyes megye (örvényt nem irhát; és, ha Anglia' példáját nem követendjük, ha fenálló törvényinket újakkal lett kicserélésükig sérthetlenségben nem tartva, kihágásainkkal a' törvényhozó test' erősb felét hasonlókra mintegy felhívandjuk: vájjon a' divergens rész, azaz a' nemzet, számíthat-e túlnyomó foglалásokra; vagy a' kiterjeszkedés' minden eszközeivel ellátott fél? Továbbá e' szétoszlakodó korszakban, épen olly különös, mint vészhozó tüne-

mény kezdje jelentkezni, melly mai napig nőttön nő, a' d i v e r g e n t i a. Az 1840-ki országgyűlés után t. i. mint feljebb látók, – ha bár különmemű okágazatoknál fogva 's külön alkatrészekből, – annyira kiterjedt a' reformpárt, hogy ellenfél jó formán nem is volt. Nem, mintha minden egyén emez elvek' zászlója alá esküdött volna; hanem, mert olly kevesen voltak, 's a' kormány' haladó szelleme által annyira háttérbe tolatva, hogy nézeteiket képviselni, annyival inkább azok mellett jelentőleg kilépni nem bírtak. így nemzetünk' cselekvő része, political felekezetesség' tekintetében egy alapelvű volt, t. i. javító. Nemde minden logica szerint várhatánk, miképen, kik a' polgári cél' főtételében hitsorsosok, a' mellékágazatokra nézve össze fognak súrlódni? Azonban a' következmény megfordult, Mellékágazatokért a' főtétel' kérdésében is szakadások történtek; 's a' hazai párt, melly erőteljes ellenféllel többé nem küzdött, – hajdani siralmas nyavalyánk szerint, – önmagában kezd meghasonlani; saját keblében támasztva ellenséget ön maga, 's az önmagából támadt felek ellen, a' nyomorú divergentiának sok példái közül elég legyen említeni a' Fehérmegyei eseményeket, 's Abaújnak a' még alig születő saját szabadság elleni feliratát, mellyek közül amazt, a' szélső baloldalnak elvtársaik ellen túlvitt követelései, ezt pedig a' nyilvánosság' balfogalmából szinte pártbarátok ellen túlfeszített kikelések idézték elő. Ezek szerint a' nemzet, a' 3-ik pontban

kijelelt műkörét be nem töltheté; 's az egyetemes út' symmetricalis összefüggésére nézve visszaesésben van; mígnem, – mit én épen olly bizton reméllek, mint forrón óhajtok, – az alább érintendő journalisticai ügygel ezen crisiséből is felocsúdvá, teljes öntudattal térend vissza a' fontos pályára, mit legújabb körülményink közt tagadhatlanúl eltévesztett.

Reformunk' időközi erőműveinek harmadika leendett a' sajtónyilvánosság. Miután annak szembetűnőleg tágabb viszonyai, az elmék' röptének szélesb tért Ígérték, remélnünk kelle, hogy mind egyes eszmék és tennivalók' részletes tárgyalata, mind az egésznek philosophicus felölelése, 's azokból levezetendő nézetek fogják könyvíralmunkat gazdagítani. De máskép történt. Egész szellemi mozgalmunk a' 'journalistica' szűk hasábjába lát-szók szorítkozni; pedig b. Eötvös József, legújabb röpirata' 17 lapján helyesen jegyzi meg, hogy „hírlap, politicus felekezetnek irányát csak képviseli, de nem adja.” És így azon kimerítő taglatat, azon maradandó, 's ha helybe hagyatnak, közirányul veendő nézetek, mellyeknek tára és eszköze csak rendszeresen kidolgozott könyvek lehetnek, időszaki sajtónyilvánosságunkban mind hiányzottak; csak most, miután az alább említendő napi viszony életkérdésül emeltetek, kezdvén ígéretdús könyvmozgalom jelentkezni.

VII.

Az izgatás' természetéről.

Békés reform, ha az ébredés' első lökésén túl van, ha a' felizgatás' kürtje elrivalt, 's a' fáj-dalmak' felkiáltó szózata akarattá alakúi: csendre szokott áttérni. És ha a' nemzet csend alatt mindig lethargiát tapasztalt tenyészni, könnyen azon balhiedelemre jöhet, hogy a' működési nyugalom ismét életrágó zsidbadás; pedig ha a' józan eszmék' világa egyszer meggyúlt, viharral sem lehet többé elfüni; és bár első lobbanatja, a' felváltó lángban enyészni látszik: elhihetjük, miként hév-, és fényerő növekszik abban; mert hisz' a' feljövő nap' tányérja nagy és bíboros, de ki állítná azért hogy világa tisztább hajnalban mint midőn a' haladás' ívén kicsinyülni kezd? Tehát mondom, a' kezdet' mozgalmait lassú fejlődés szokta felváltani. Ez történt nálunk is. Az illy időszak sokkal kevésb költői elemet visel színzetében. Azon ingerült kedélynek, mit tűzszavakba önteni olly jól esek, többé nincs helye. Azon szónoklati virágok, mikből koszorút fűzni olly könnyű vala, értekezési gyümölcsökké érnek; a' fényontó lépcsőkre, hol buzdító hangokért lehete nyerni tömött „éljen”-eket, statusbölcsesség' komoly vitatása lép fel; 's a' nap' dicsőségét nehéz virrasztások termik meg. A'

pálya többé nem kezdetén van, 's ki rajta haladni akar, enyhítő ömlengések nélkül kell rögtön fásraztó tettekhez fognia. Így az ivadéknak mindig többet kell tanulni, hogy a' kort beérje, fejlődését erőteljesebb vállain tovább viendő. Ha tehát egy nemzeti haladás' illy fokozatú korszakában életre kap egy súlypont, hová szenvedelmeit átviheti azon osztály, melly érzelmeiben még az agitatio' napjait élteti, legyen azon súlypont napi asemeny, political ingerlő viszony, vagy nyilvánossági orgánom: természetes, hogy az izgatás' barátinál rendkívüli kedvességre kap. Midőn a' pártok már teljesen kiképezték magokat, azaz mindenik ismeri saját elvének egész természetét, alkotmányhozi fekvését, alkalmazási ágazatait 's azoknak biztos módját, eszközét: többé nem veszélyes efféle súlypont; akkor nem támad rajta forgó szél; a' mozgalom szellemkint lengeti meg az eszmelombokat, de a' törzsöt, a' tisztult alkotványt, nem ingadoztatja- Például ha Franczokban valamelly kérdés lázba hozza az elméket? 's ingerültsége képviseleti kamráig jut; a' pártfő erejéhez képest, legfeljebb a' ministerium lép le, de a' nemzet nem inog; és ha a' Charivari, új, meg új töreit élezi bántó ötleteinek: a' nép olvassa és ne'' vet; de másnap feledi, 's a' raj legfeljebb a' szerkesztő' egy pár órai börtönén végződik, mit ő újra a' község' mulattatásául használ fel. De a' hazában, hol egyszínezetű párt is, olly heterogen alkatrészekből áll, minőket fentebb megismerénk, hol a'

haladás' költészetén csüggő rész, a' már párthoz írottakat is kedvencz súlypontjára tudja visszarántani; 's hol az önügyével úgy mint kell tisztába nem hozott,'s akaratahoz nem szilárdult nagy tömeg, napi jelenetek után szét oszlani kész, vagy minden esetre a' hangosb kiáltásnak feltétel-telen igazat adni hajlandót illy hazában, mondom, a' reform' két értelmű fokán, minden izgatási súlypontot kerülni, józan ész és érett hazafiság szorosán parancsok

Minden országban két fő eleme van azon nemzeti osztálynak, melly a' komoly discussiok korát, izgatási lobbanatokra visszavinni minden lépcső-éről hajlandó: az ifjúság, és elégültlenek. Az ifjúság' lelke olyan, mint a' nap: önmagából ragyog, 's foltjait is befényzi; de lángolása vakít, 's ha kormánytalan eszmék ragadják, mint egy politicali Phaeton, mindent aszályba hoz. O teljes erőből futja a' tért, de lelkesült szeme mindig a' pályalobogón; 's lába alá nem néz. Néki csak cél az isten; kiszámítani eszközeit feleslegnek tartja; hiszen ha akarat van, mindennek menni kell pedig az ő akarata olly merész, 's olly szent! Ő minden jót akar, 's mindent rögtön, mert hisz' a' mit holnap használhat, miért maradjon holnaputánra? 's miket egyszerre lehet gondolatba ölelni, miért ne lehetne kivinni is? így igen természetes, hogy a' reform' bár mellyik fokozatán izgatás álljon elő, lelkében viszhangra talál; sőt a' szabadelműség' színeiben veszélyes irányt is elfogadni

téved. Ő minden korszakban helyesli a' szókorbácsot, hiszen az, visszaélők ellen pattog, kik reá méltók, 's kiket gyűlölnie kell; de nemes hevében nem fontolja meg, hogy a' hatalomszó vissza fojthatja ugyan a' polgári bünt, de ki nem irtja, 's mint az erkölcsi nevelést bot nem pótolja, úgy a' hiányos törvény' hézagait philippicák nem tömendik be az álútúak előtt. Önáldozó készséggel, őrszemle nélkül ragad fel minden eszmeágot, ha rajta jólléti bimbókat lát fakadni; de nem néz szét, hogy az idő még éretlen, hogy rügyeit elfagylalja, 's mire az alkotványba óltá, fonnyadt kóróvá lőn. Ő túlbecsül minden hangot, melly ajakairól lőn elesve, túlbecsül minden tollat, melly szívéből ki tudja írni hő gondolatait; de nem jut eszébe, hogy a' lázadási induló, 's dermesztő álomdal ugyanazon hangkulcscsal alkotvák; 's a' toll, melly az alkotmányt megírja, halálreceptet is ír. Kedves rajos nép, melly vesztalán gúl ég a' közügy' templomában; de épen azért egyformán gyújthat tűzvészt a' hazára, vagy lehet tisztító vilianyja a' nemzetnek. Különösen két pont van, melly becses gerjedelmeit tévirányra viszi. Egyik, miszerint az első benyomásoknak igen sokat hisz, sőt gyakran egész meggyőződését azoknak adja; másik, hogy political hitvallásokban, nem az alapelvet nézi hanem a' költői formákat, 's a' ki rózsaszínű hitétől legkissebb ágazatban eltér – imádja bár ugyan azon megváltót, a' reformot – azt épen olly könnyelműleg, mint

szeretetlenül polgári eretneknek hiszi; vagy ha annak tán higgatabb, de áthatóbb törekvéseit első pillanatra meg nem értené, renegátnak kiáltani is kész. És ha ezen ifjúsági hibák, ellenzés, vagy párlcselek által felmagasztaltatnak: nem csak a 'tisztá és józan meggyőződés' lehetőségét akadályozzák, 's erejüket meddővé teszik: de egy f é l s z e g k ö z v é l e m é n y' szellemi erőszakját gyakran ártalomig vihetik, ha t i. egy hidegen kiszámolt országos terv', vagy stalusbölcsességű egyén' hitelébe ásnak; 's valamelly fel nem fogott, vagy épen szemlére sem vett tényt, vagy iratot (melly hitőknek nem üldözője, sőt óvó dogmája) félre értésből, vagy másoktól megcsalva, zajos, de részletes demonstratiókkal akarnak megdönteni.

Másik rész, melly az izgató elmesúrlódást minden korszakban elfogadni kész, az elégtel-
le n e k. Sötét, elszánt legio, melly minden elem-
ben egy hevenyészett karácsonyt akar feltalálni;
's mert képzelt, vagy való nyomorsúlyát perczen-
ként nehezedni véli: nem csak közügyi viszonyok-
kal nem gondol, hogy maga nyerjen: de holnapi
tűzokját is odadja mai verébért; sőt gyakran, bi-
zonyos veszély' fejében kész ideigleni enyhet zsa-
rolni. E' nép, hasonlít gyógy alá vett nemzeti
testen egy lépdaganathoz, mellytől mindig félni
kell, hogy a' szívre megyén; 's pedig nem csak
zendület' alakban, hanem a' meszszebb számoló
tervek' szétvonata, 's pillanatnyi érdekekhez rán-
gatása által. Mit az ifjúság, a' közügyért tévedten

hevenyész: ő azt önérdékből, öntudattal teszi. Mit ami az egyetemes eredvénynek képzeli: ő sorsváltozási hipphoppjának hiszi; 's mire amazt dicsőségi ösztön ragadja, ő alacsony kalmári tervvel ólálkodik utána.

E' két fő elemhez szokott csatlakozni a' nyugtalanelműek' újvágók' 's értetlenek' tömege' kik minden lárma' dobra összefutnak, minden vezért, ha színeiket lobogtatja, elfogadnak; 's mától a' tegnapot, holnaptól a' holnaputáni soha sem látják. És minthogy e' zajgó elemek minden nemzetben kisebb nagyobb mértékkel megvannak: ha a' reformtévedés, olly időszakban idéz vissza izgatási súlypontot; midőn még szilárdá alakult pártok nincsenek –, ama' gyúlékony anyagok, nem csak magok kapnak tüzet, hanem a' már declarált, de még híg akarató pártfelek közül is sokat zászlójok alá húznak; 's így többséget alkotva, saját cselekvés módjukat teszik uralkodóvá; azaz agitációra rántják vissza a' kort, 's legkedvezőbb esetben is azt szülik, hogy ismét évtizedek telnek el, míg a' szó- és eszmezavarból sikeres tényrendszer, 's Öntudatos akarat alakú. Sőt ha folyvást izgató tárgyak vétetnek szőnyegre, évtizedek után sem tisztulhat erőre a' közirány, a' nemzeti munkásság szétfoly, 's zavarja közt épen úgy hagyja elhalászni önjavát, mint hagyta lefoglalni az álom' idején.

De ennél veszélyesb eredvény is rejlik illy gyakorlatokban. Ha a' lélek valamit prima vista

kedvesen fogad, ha tetsző külszínéért, magvát vizsgálni feledé; 's úgy mint van emelte kedély kegyenczévé: attól ₁ kivált ha egyszersmind érdekes célja' eszközéül hiszi, őt többé megfosztani, vagy csak hiányival 's hibáival megismerkedtetni is felette bajos. Minthogy pedig minden lélektani sajátság, nép' vagy pártjellemben, nagyobb erőben fejti ki természetét: önként következik, hogy nemzeti osztályt, egy, a' discussiok alatt szenvedélybe ölelt, izgató tárgytól elvonni sokkal nehezebb. És ha jó egy nagy elme, ki a' súlyesztő tévét megtámadja, ki a' túlvitt buzgalom' fattyunövést lenyírja, 's az álom' kívánataitól lehető valóságához akarja levonni a' cselekvő erőt; ki a' discussio' szükségait nem feledve, azokat rendszerrel osztályozza, 's betöltésükhöz kulcsot készítve nem akar büntetni, mielőtt nevelt, nem akar praecios czirádák után kapkodni alapépítés' közben, 's borostyánokat tenyészteni; míg búzát nem vetett; lia féket akar vetni a' csillogó izgalomszenvre; 's a' képzet' színváltó de üres multságait a' zöld asztalok- 's irodalmi lapokról letiltva, mi eddig fő eleme volt az új ábiránynak másodrendűvé degradálja, vagy épen háttérbe nyomja, erőt 's valóságot állítván helyébe; ha mondom mind ezeket teszi: csuda-e, hogy fellépése visszahatást szül? És ha efféle fellépések' sikere, a' nélkül, hogy kölcsönös, felvilágulásra nyugodt és elégséges eszközök használtatnának, egy vagy más úton erőszakol la tik: mindenesetre az ellenrészi elfogult-

ságot neveli; melly egymásra hevenyészett ostromok által végre mániává, fanatizmussá fajul, 's az elvkórság' minden szélsőségére vetemülni kész. És a' zavar' hullámvegyében, lm az okforrás hiteszme vala, hierarchiára, ha politicus tárgy, machiavellismusra nyit alkalmat rossz akaratnak előtt, kik minden körülménnyel közrovásra szeretnek csempészkedni; gyakran pedig zendület' 's kitörések' iszonyát hoz életbe. Ezért állítám, – miként az agitációra való idétlen visszavizsgálás, veszélyesb eredményt is fejthet ki.

Mindezt, nem vonatkozólag fejtegetem. Hátról vetni tört nem szokásom, 's ha valaki- vagy valakik-nek mondandóm van, szemben teszen azt. Azért azok, kik minden szóban kétértelműséget keresve, napjaink' körülményit e' kitérő értekezés' tételeivel akarják összetéveszteni: higység el miként korunk' helyzetét igen távol vélem illy kifejelésektől, 's az agitációk' természetét csak azért taglalám, hogy szempontokat nyújtsak, vagy legalább magaméit felmutassam, mikből efféle dolgokról ítélni kívánok.

VIII.

Kitérés Journalisticánk' felett.

Most térjünk vissza sajtónyilvánosságunkra: valljon a' könyviroalmi hanyagság mel-

lett, betölté-e korszaki rendeltetését a' Journalistica? Napi tárgyakul von ugyan sok olly kérdéseket, mik a' múlt országgyűlés utáni szükségből eredtek; de tagadhatlan igaz, hogy a' discussio' elemei között kiemelt, 's hévvel vitatott olly tárgyakat is, miknek vagy a' jelenhez mért fokoni túlrúgtatása költött viszhatást; vagy időelőtti, felületes, 's még is ingerlő feszegetése idegenített, vagy legalább hűte el, 's tön tartózkodóvá sok re-fonnbarátot; és így discussio közé izgatást vegyiive, ha többet nem árta is mint használt: mindenetre kevesbet tön mint tehete, 's tennie kellett; annyival inkább, minthogy a' bajt éles írásmóddal nevelte; pedig én azon, miben a' széplelkű B. Eötvös József, a' „Kelet népe, és Pesti hírlap” 151lapján megnyugszik, miszerint t. i. stylus curialisunk' századai elég bizonyosság hogy stylusra nézve sokat elbírunk” nem nyughatom meg; mert rögtön eszembejut az izgató stylus' hatásának példája: midőn Ilona-Királyné szavára összevágták egymást Aradon az országos rendek. Azonban én nem a' Pesti hírlapot vádlóm; mert izgatólag, több journal is irt. Tanúim a' színház iránti ingerültség; a' panszlavismus tárgyában folytatott túlbuzgás; a' vegyesházasságok' éles mozgalma 's a' t. melly utolsó, hogy vészlánggá nem gyúlt, csak a' politicába merült korszellemnek tulajdonítható. Ezenkívül a' Pesti Hírlap, jelenévünk' első felében sok olly tárgyaknak adott első rangú jelentőséget, mik az alkotványos

élet' czikkei közé szorosán nem is tartoznak; miknek rögtöni, 's teljes kijavítása sem lökné elébb a' nemzeti reformot, eleven 's izgató érintése pedig az egység' jelentő alkatrészeit kezdé szétválasztani. Több eszmét, vagy eseményt taglalt, mintegy befelve polgári színezettel, miről rendelkezni a' politia', vagy legfeljebb erkölcsi értelmiség' kötelessége; 's mellyet, miénkhez hasonló nemzeti epochában, Eris' almájaként az alkotványos osztályok közé bevetni nem szabad; kivált olly orgánumnak melly egy kezdeti sajtószegénységben legtömöttebb forrásúi, 's elveinek leghatározottabb képviselőjéül ébreszte előhitet; 's kivált első évében, midőn még az egyczélú, de külön nézetű felek' egybevető szemléje alatt kétértelműleg áll: lia" vajjon egy közös érdekű fővonalra; igazságosan füzend-e minden tárgyalatot? vagy a' reform párt' valamellyik töredékeért előkedvezéssel vegyilend szálkás dolgokat, mik a'többieket szűrni fogják a' nélkül, hogy az egésznek gyökérhasz' not hajtnának? Egyébiránt gr. Széchenyi' gazdag könyvében kifejez tv ék a' Pesti hírlap' bűne 's érényei. A' tömött ész, melly minden művét dráganehézzé teszi, 's az el nem fogyó szeretet, melly hazánk iránt tiszta szívében ég, élénken rajzolák mind azt, mit gyenge tollam halványan rajzolna. Én csak egy tételét, a' Pesti hírlap' hatásából eredendő zendület' félelmét, hozom emlékezetbe, mivel azt, különben osztott philosophiájában három okból várni nem tudom:

1. Mert törvényhatósági közgyűléseinken, minden alkotmányos tárgy felett szabadon folynak a' tanácskozások; 's ott nem csak bőven kifejez^heti magát a' politicalai bölcsesség, hanem az álcáfok' kétkedés' 's túlbuzgalom' hínárjából kitisztíthatja azokat, kik tán ez, vagy amaz ügyben journalisticai igában járnának. Közgyűléseink felfogják, 's tisztulva visszaosztják a' megyei szellemet, mint szívünk a' vért; és minthogy váltó szóvitákban gyorsabban foly az eszmecsere, mint nyomott hasábokon; 's minthogy minden kebelbéli nép előszeretettel vonzódik a' megyei uralkodó nézethez, annak irányzata pedig a' municipalis gyűlések' hatáskörében áll: meg vagyok győződve, hogy azoknak inertíája nélkül, idegen, magánálló befolyás, mint jogbitorlatot, úgy zendület' lelkét sem vihet be.

2. Politicalai nyilvánosságunknak, melly a' zöld-asztaloknál fejti ki legszebb természetét, felét teszi a' sajtónyilvánosság; ennek ismét csak egy ága a' journalistica, 's ennek ismét csak töredéke az egyes hírlap. Már, ha a' nyilvánossági egész rendszer' hatalmát, annak egy töredék factora megdönteni, vagy legalább erejét, rajta, józan és törvényes reformelvek' ellenére erőházásztásig túlnyomni bírná: a' nemzeti értelem' részéről oily gyávaságot árulna el, mit én, 1841 évünkről feltenni általában nem akarok; jól tudván mindazáltal, hogy ez esetben szeget szeggel, azaz folyóiratot folyóirattal kell ellenőrzenni; mert a' lom-

ha, 's nehéz, könyvek annak gyors és terhetlen futását be nem előzhetik; 's jól tudván azt is, hogy ha a' sajtónylvánossági szorgalom vagy felfogás, álomban, vagy egy oldalú eszmekörben zsiibbadoz, azt felébreszteni, vagy öntudatra rázni korvezérek szent kötelessége, miért több érdemei közt „Kelet népéinek hála, és tisztelet.

3. Politicai lázadástól, csak centralisált fővárosban lehet tartani; hol nem csak értelmi túlsúly, de nemzeti közérzelem van kifejtve; 's mint szelleme egyetemes hatású, úgy változatai is egész országra kiterjednek. E' tételről igen hosszan lehetne értekezni, de iratom' vezérvonalához nem tartozik, 's csak annyit említek, miszerint Magyarországon, hol minden törvényható-ág önállással bír, 's fővárosi mozgalmaknak mint alárendelve, úgy értelmiségétől elmaradva nincs; – 's Budapesten, hol a' nyelv- érdek- és osztályrendi elfalazott lakosságnak négy ölödé a' nemzet' szűkségét sem érti, nemhogy segélyhez rokonszenvet érzene: bizonyosan nem foghat egy hírlap politicai zendületet költeni, habár kétélű lángnyelvvél birna is. A' netalán itt ott – legszélső esetben – támadható elégtlenségi részletes csoportozások pedig alkotványos viszonyaink közt, a' nemzetet el nem sülyesztenék.

Tehát nem bírom hinni, hogy a' Pesti-hírlap lázasztani tudjon; de hiszem igen is, hogy olly izgató eszmék és nyelv, minők első félévi némelly számaiban megjelentek, elhűtik a' reform-

párt' nagy és hatalmas részének, nem csak mág-
 násokat évivé, bizalmát; pedig ha a' nyilvánosság'
 eszköze, képviselt felekezetének közszenvét nem
 bírja, nemde az elv' hitele is vész azok előtt, kik-
 nél terjeszteni akarja, t. i. az ellenpárt között?
 Hiszem tovább;', hogy a' haladást, meghasonlás
 által akadályozza; hogy a' discussiot izgatási za-
 varba rántja vissza; hogy a' fentebbi elmélkedés-
 ben kijelelt elemeket lángba hozza, 's őket, a'
 még híg akaratú felekből hozzájok térült prosely-
 tákkal többségre emelve, cselekvés helyett decla-
 matiokba süllyeszti a' vissza rántott kort; melly-
 ből mielőtt újólág kimenekülne, orosz- és franczm
 tervek meglephetik; kormányával régi feszültség-
 be jó; 's ha újjá születési alkalmát el nem veszi
 is, veszélyzi; 's minden esetre bizonytalan háttér-
 be veti.

A' nagy község' éber figyelme már készen
 volt, de oda művelve nem, hogy alkotványos tár-
 gyak' philosophica taglalatait felfogni,'s tiszta tu-
 dományú! lelkében elrendezni bírja: ugyan azért
 könnyebbszerű hírlapi czikkekre volt szüksége,
 mellyek egybevető fontoláshoz szoktassák, 's ér-
 telmét elkészítsék. De valamint a' népnek némi fej-
 lődés kell arra, hogy érdekeit tisztán felfogja:
 úgy humana oktatás kívántatik ahhoz, hogy esz-
 közeit elfogadja, 's irántok hű maradjon. Ember-
 séges mód, az egység' legbiztosabb kapcsa. Ez
 ama' mindenható elv, melly megváltónk' vallásá-
 ban kijelenté magát, melly a' keresztény hitet örök

életűvé tette; 's melly a' pallérozottság' bár milly korában polgárt polgárhoz, pártbarátot pártjához, 's a' nemzetet nagy férfiaihoz állandóul köti. Kivált beteg nemzettel bajlódó gyógytanár, humánus legyen; mert nem kegyetlen-e a' szabadító kéz, melly örvénybe merültet akar partra hozni, de a' nyeldeső habon vesszővel fenyíti őt, miért bukott a' halálmélységbe? És kivált nemzetünk' ügyében annál kellőbb a' humanitás' szelíd iskolája, mert jellemünk a' boldogtalan ingerültségre, mint a' fel-« jebbi taglalatban látók, felette hajlandó; 's jelen« leg épen, a' választó crisis utáni szakban, hiába adatik lábbadó egészségére gyógyszer, ha izgató étkek nyújtatnak életrendéhez; sőt a' bevett szer', 's ingerlő táp' harczoló ereje testét gyengíti.

IX.

Nézetek gr. Széchenyi, Kelet népe' című könyvének célja és eredménye felett.

Íme, 1840-ki országgyűlés ótai korunk' vázlatos áttekintéséből kitetszik: hogy azon nyugodt értelmi egység, melly a' kezdeményi időszak' előéveiben, százados tapasztalások után is, temérdek láz, és tévedések közül nehezen tudott valódi maggá alakulni, de már némi csirákat hajta; hogy ezen nyugodt értelmi egység

mon dom, újólag visszavető divergenciákban kezdett megoszlni, 's a' meleg de józan polgári szív' mind azon aggodalmait felkölté, mik múlt századaink' naplóí- 's a' nemzeti jellemisméretből különben is olly logicialag erednek. A' hazai omladó remények közt, enyészni kezdé azon feljebbi, örömmel tett megjegyzés' következetessége, miszerint: „nemzetünk, hiányait, gyakorlatos, önkárán tanult észszel pótlani újabban vállalkozék, 's békevédő kormány' járultak val nagy művét már tettleg, még pedig – mi által a' keresett üdv még inkább sikerülend – az angol parlament' 's reformbillek' cselekvő szellemeién; i. i. ömnér' séjdet, 's míg új nincs, ó rendeletek- 's rendszerhezi szoros ragaszkodás mellett megkezdés mert Megkezdte ugyan, de ollynemű folytatásától eltérni látszik; jelenben alkotó keze tévedni kezd, ment nem öszhangzólag építi az életgép' minden kerekeit, hanem egyiknek éles fogaival a' másik' tengelyét átmettszi. – íme a' tömeg megindult, de haladása nem njugodt, 's egyes részei épen a' mozgás által válnak szét; mit h. Eötvös József, röpirata' 3-ik lapján természetesnek lát. De én a' mozgást nem mint ,izgalmat' kívánom látni reformunkban; és nem nyughatom meg benne, ha menetközben a' részek, mintegy megbontakozott kerék' küllői széthullanak, 's az út félbeszakad; én ollyannak óhajtom

kifejlődésünket, mint a' jegedett érczé, melly, míg kül symmetriája képződik, benső állapotában súlyt, és cohaesiot nevel. 'S legyen bár először csekély azon rész, mellyre a' korholó, önhitt, vagy izgató szavak kedvetlenül hatnak: elhíhetjük, hogy a' titkos ingerültség kitörni, 's a' kitörő vélemény' pártja megnőni fog; mint megnő a' lassú méreg' ereje az életen. Mondatik ugyan hogy a' mérget is meglehet szokni, de ha igen, bizonyosan ép, és izomtelt testnek, nem egy ínlázás, 's a' fordulati pont' gyér. lábbadásival üdülő betegek.

E' divergentiák' méltó félelme, mikre a' fentebb „haladásunkba fészkelő féreg” eszméjével vonatkoztam, teremte gr. Széchenyi' könyvét. Neki, miután gazdag lelkét mintegy vezérszellemül felhívta, szoros kötelessége volt öröködni, 's az észrevett récidivát tudatni a' nemzetel. Mi a' könyvben személyt illető van, arról nem szólok. Sem a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének ügyvéde- sem „Kelet népe' tisztelt szerzőjének ingerenseül fellépni igényem nincs; mert arra felszólítva nem vagyok, 's ebben szerencsét erőszakolni nem törekszem. Én veszem a' könyvet az irány' mély szellemében, mellyet az kitűzött.

És e' könyv' nemes célja három fő ágazatokra oszlik fel.

1. Hogy a' Pesti Hírlapot, mint journalisticai nyilvánosságunk' legnépszerűbb orgánumát megtisztítsa azon szálkáktól, mik magára nézve hatását gátolják, sőt ellenszenvet ingerelnek; a'

közügyre pedig, ha veszélyt nem, mindenesetre sínlődést hoznak

2. Hogy az ingerlő czikkek' zajos barátinak figyelmébe hozza: miképen nem minden kedves, egyszersmind hasznos is; miképen az alkotványt nem költői magasztaltság érleli, melly, egy ezred aláit kevés jó közt, annyi rosszat szült; 's nem erőszak növeszti elvünk' seregét.

3. Hogy az intelligentiát munkásságra ébreszse.

Minden politicus folyóirat kettőt akar elérni: a) hogy az eszmét mellyért létezik; ügysorsosi lelkében folyvást terjeszse; b) hogy az ellenpártot proselytájává tegye. És ha egy illy orgánium, gúny és ingerlés' lelkével hatna az idegen véleményre; vagy felekezetével meggyűlöltetni törekednék amazt: lehetne-e józanon hinni, hogy akár elvelleiei közeledve öleljék éles töreit; akár önfelei testvéri szeretettel fogadják a' megvetetteket? És ha ekként virágzat helyett hervadást idézne ügyére: érdemelné-e hogy bölcsnek tartassék; vagy a' hívő felek tanácsin járjanak? A' Jézus' hite, épen a' szeretet', 's ellenség iránti türelem' lelkében terjedt olly ellenálhatlanul; 's „azok, kik” – a' bájos tollú báró Eötvös József „Kelet népe, 's Pesti-hírlap”jának 57 hasábjá szerint, – az úr' szavára elhagyva mindent, nagy mesteröket követték, kik körülfogva gúny, megvetés, üldözés 's k í n o s haláltól nem ingadoztak hitökben;'s bát-

ran felszólva mindig 's mindenött, hóhérpallós alatt, 's égő máglyák' lángjai felett lelköknek meggyőződését hirdették;" azok, mondom, az ige' szelíd · hatalmával öleltek fel minden akadályt; 's azért nem vérzett el tanjok a' hóhérpallós alatt, azért lön elvök eléghetlen a' máglyák' lángjain, mert józan szeretet' lehelletével tördelek fel a' kebel' kérégeit; mert nem taposák üldözőiket, mint talán az ingerült vér ösztönzé, hanem kenyérrel hajigáltak a' kövekért, mint a' fontoló ész javallá. 'S ki merné állítani? hogy olly győzelemmel jelentek volna meg elveik; ha megfordítva, tik fogták volna körül a' terítendőket gunymegvetés-üldözet- 's kínos halállal? ha hóhérpallóssal 's égő máglyák' lángjaival hirdették volna lelköknek meggyőződését? vagyha a' Jézus' Máté V. rész. megírt hegyi predikációjának jelmondata e' lett volna: „nélkülök, és ellenek ha kell.” Hiszen az átgondolt, számító elvterjesztés épen a' szentírásból merítheti leghatalmasb gyámokait; a' reform' országának megalapításában sehol sem vön fényesb befolyást magának az értelem, mint Jézus' rendszerében; úgy hogy e' vélemény' discussiojára fogatosb mezőt választani nem lehet Jézusnak mind dogmái, mind erkölcs-tani fenék-eszméje a'szigorú értelem' lelkéből merítvék; 's ezen életvázat mint kedveltető fonná folyja körül szeretet' rendszerével a' szív. Tudo-

mányában szilárd férj az ész, 's szerény nő a' szív; mint azokat gr. Széchenyi a' cherub- és seraphok' szellemi házasságában olly meghatólag képezé. Igen, igen, egy mai refontterjesztő orgánum, nem akarhat bölcsebb lenni a' világ' legnagyobb tanárjánál, pedig ő monda: „Ti vagytok e földnek savai; hogyha a' só megízetlenül, mivel sózatik meg? nem jó azután semmire, hanem hogy kivetessék, és megtapodtassék mindenektől.” Máté V. rész. 13. v.

A' mi továbbá 'Kelet népe' nagy szerzőjének értelmi munkásság – ébresztési célját illeti: lehet-e valahol, 's valamikor egyetemesb szükség az *i n t e l l i g e n t i a*' működéseire, mint olly hazában, melly a' rendkívül felibe fejlett külföld' túlsúlya alatt, ezredes nyűgöktől akar menekülni; 's hogy úgy szóljak zsibbasztó görcseiből mintegy kinyújtózni? 's épen akkor, midőn megkezdett fejlődését egyoldalú 's nem legnyugtatóbb haladási mód kezdi ellepni? 's én itt, azon széles jelentésben veszem az értelmet, miszerint az, a' felfogó, ítélő 's o k o s k o d ó tehetséget fogalmazza; azaz a' reform- és alkotványtan' egyetemes ismertetét, nemzeti körülményekre viszi, alkalmazza, 's általános elvekből egyes esetekre húz egybevető következtetést, 's miszerint végre az, ha mozgalmunkat, a' néhai lobbanatok kialvó- vagy ellángadó sorsára nem akarjuk juttatni, (annyi fi-

gyelembe veendő, 's okellenes tekintetek közt perabsolute kikerülhetlen mai napunkban.

Most nézzük át, gr. Széchenyi' röpirata, máig, megjelenése' hatvanadik napjáig, mennyire érte el, szellemében rejló czélait?

Az 1. pontra nézve: a' Pesti Hírlap' modorja tagadhatlanúl nyugodtabb hangulatra lépett; 's örvendetes metamorphosisában elhagyogatja azon tüzelő ír' használatát, melly sebeinket izgatná, de lángját felszíni nem képes. Én vitatkozni nem akarok, ha valaki ellentmond: az idézett lap' azótai számjaira utasítom. A' higgadt ítélet, 's igen rövid év alatt remélhető közvélemény előtt, adatokú fognak fekünni a' Hírlap' két epochái.

A' 3. pont szerint, élénk sajtómozgalom vette eredetét, melly a' közfigyelmet ébresztve, 's ha majd mozgalma fejlődik, a' nemzeti bölcseséget érelve, önmagát pedig művelve: kölcsönhatás által szellemi világunkat virágzásba hozandja.

Olly két eredmény, mellyért igazságos történetíróink, korszaki viszonyokat tekintve, a' „Kelet népe 1841ben” című könyvet, hálával sorozandják fejlődésünk' clenodiumi közé.

Mi a' 2. pont alatt kijelelt czélt illeti: fájdalom, abban, nemzeti jellemünk szerint, új divergentia vette eredetét Egy párt, melly mint minden felekezet, önítélő, utánzott véleményű, 's elfogult alkatosztályból áll, (mert azokról, kik a' személyes érdem' irigyletéből fondorul használják a' gyöngék' könnyenhívőségét szólni sem aka-

rok); részint izgatás' szükségéről levén meggyőződve, részint megvetve, nemértve, vagy át sem olvasva az országos könyvet: azt véli, hogy öntára ellen emeltetek romboló kéz; hogy képviselő orgánumban elve támadtaték meg; 's ha tűzhelye fölé védív épül, a' láng' erejét fogyasztandja el. Pedig a' Pesti Hírlapnak valamint érdemein rágódni, úgy kevesbülő hibáit erényszínezni méltányos toll nem válalkozhatik. – Azonban e' könyv' nyomán eredt divergentia nem olly veszélyes mint vala az, mellynek helyébe magát cserélte. Ennek zavarjában az érlelendő bölcseség', türelem', 's komoly haladás' békemagvai szállongnak. E' divergentia hasonlít a' sugarakéhoz, mellynek tűz csikja a' távolban elvész, 's. fényereje közös világban oszlik fel. E' divergentia a' nemzetet hozandja öntudatához; 's ez öntudatban elenyészend ama' kevesek' félreértése, melly néhány napig gr. Széchenyit mint gyér füstkarika árnyazni látszik; 's ezen nemzeti öntudat a' Pesti Hírlap' számára is érlelend gyümölcsöt; melly hogy minő legyen rá nézve? saját bölcseségétől függ.

Azonban igen tévedne, ki azt vélné, hogy e' tárgyban kivált ingerlő röpiratokat váltogatni a' községre nézve üdvös leendne. Hisz' az 'értelem' országa' ellen ki volna képes állandó sikerrel apostolkodni? annak teoriája, 's félre magyarázott jelentése felett pedig, nem scholasticismus lenne-e könyvet könyvre halmozni? Tehát, szorosan véve: ez a' modorügy, helyzetünkben 's

helyzetében, ‘s könyv-váltogatási szükségen külfékszik; ‘s ha még is ingerültségében magát tulvinné, azt hiszem nem kerülendi el a’ nálunk olly igen ismeretes polémiái színezetet. És ha tán” ügy helyett, személyekre térne a’ csata; ha a’ tárgy’ álszine alatt gladiátori nyilvánosság, vagy népszerűség-halászat lépnének fel mint maniacus párt hivek: nem új aggodalom hozatnék-e a’ közjóért nem kaczáságból reszkető keblekre? ‘s nem polgári véték lenne-e illy kétértelmű nemzeti korszakban, ha azoknak becses, de kicsiny serege, kik ügyünk’ fejlődéséhez sikeres iratokkal járulni képesek: tollharczczal csalná meg az igaz tant annyira szomjazó községet? ‘s önerejét vesztve, hitelét gyengítve káröröm- ‘s idegenségre nyúj-tana igényt azok előtt, kiket fél, vagy harmadrész-akaratból egészsre akar felemelni?

X.

Néhány szó a’ sajtónyelvnyilvánossági modorról.

Általában két dolog van, mi mind a’ szép- és tudományos, mind a’ politicalai íralom’ boldogító hatalmára káros befolyást gyakorolhat, söt ellenhatást fejthet kit

1. A’ mondva csinált közvélemény. Sokszor’ tudományi körben úgy, mint polgárzatban, az évszak’ felületeti mint beteg bőrkütegek, olly

félhivatású, félig fejlett emberkéek támadnak, kikben az imádtatás' szenvedélye nagy, kivívó tudomány semmi; 's kik mégis a' semmiben, semmi által jelentőséget tudnak kivin i. Emberkéek, kik, a' század' nagy eszméihez, vagy korszak' hatalmas véleményi képviselőjéhez önzésből csatlakoznak: hízelgéseiket messze kezdik; ügybarátokul nevezik magokat; a' nap' dicskörébe tola-kodnak, 's bérlett kegyenczeikkel kiáltatják: „nézzétek hol állanak ők”; mintha bizony volna valakinek kedve a' napon keresztül úszó foltokat fényalkotó rcsze-kül tekinteni. Az ilyenek rendszerint makacsok, körmeiket mélyen a' repülő szárnyakba merítik, hogy el ne maradjanak; 's rohamai után megsza-kadásig futnak, noha tüdejök fúladoz, szemök' fénye elvész bele. Ollybá tartom őket, mint midőn az erőteljesen felütött laptá, magával ragadja czaf-rangjait. Pedig természetesen, végtére is a' rövi-debbet húzzák. A' kilőtt golyó hatalmasan meg-futja körívét; az álgyúfüst. földszínt enyészik el. De ők azzal mitsem gondolnak. „A' halál orszá-gában – szólnak egymás közt – úgy sem te-hetünk foglalásokat; azon uralkodni nem adaték nekünk; tehát a' földön, uraim! síron innen sze-rezzünk birtokot. Nem rossz élettan; 's gyakran gyümölcsöt is terem, mert – ha tán körülmény kívánná – egy kissé ravaszkodni sem restéinek. zsebórára szeretnek hordófenéknyi számlapot ten-ni, hogy nagynek tessék; de ám bekormozzák, mint avult tornyokon; jól tudva, hogy a' dolgai-

ba foglalt tömegnek nincs mindig ideje szorosán figyelni hányat ütött az óra? Azonban, míg egyik kezökkel gyertyát gyújtanak az oltárhoz, másik kezökben hatalmas tölgyfa-rőföt tartanak, mellyel egyiránt mérnek ügyembereiknek, vagy ütogetik az avatatlant, ki tán erőt mutat kimozdítani helyökből. Akarják hogy ők magok legyenek a' megtesztelt dicsőség' kalmárai; kik önkénytesen szabnak árt portékáiknak, 's tetszésök szerint mérik kisebb nagyobb rőffel a' hírt, nevet. Ezen urak, íitymálgatják az ügyökre veszélyessé válható szellemet, hogy a' vetélytársi pályáról lekedvetlenedjék; 's fűgét mutatnak erőtlén kapaszkodóknak, hogy bizodalruk legyen megközelítni őket.

És ha már illyféle nemeivel az ármánynak meglehetősen elhitette vélik a' népet: a' vetés úgy mondanak megért; tehát arassunk! Már kegyenczeket válogatnak fel, a' tán középszerű, tán nagy csapatból, melly a' vetés' idején – mint magvakat kapkodó varjak – körülcsoportozá becses személyöket. Ezeket keresztényi kegyességből gyermekeikül fogadják, hogy kölcsönben egy kis ártatlan ködöt leheljenek fejük köré; azaz közélet' nyelvén szólva: hogy körfőiket vak hittel bálványozzák, érdekeikért csatát viseljenek, 's az ellenök támadt szózatot lekiabálják.

Azonban, eme' felfogott árvák, általában vékony pénzüek szoktak lenni a' lelki kegyelemben; és ez igen természetes. Vak eszközül csak az engedheti magát, ki nem tud önerejéből megállani.

Ezek azután kénytelenek elviselni szeszélyt, és uralkodást, mit a' gyámapák' kedélyé, vagy ön-érdeke magával hoz. Hűségökre nincs is panasz. Eltűrnék minden csekélységet, teszem lótást futást, elveiknek fő vételét, szabadakarattjuk' megfeszítését, 's a' többi. Irataikat, vagy tényeiket egyiránt engedik körülcsipkedni, vagy megföldoztatni, vagy az eredetivel homlokegyenest ellen-célzatúvá tenni, csak hogy a' halhatlanság' – mond pártosság' – bélyege rásüttessék. Örömet elhisznek mindent, gyámi kijelentés ellen viláért sem vélekednek; saját szemeiknek dehogy hisznek?! nyereségüknek tartják a' zöld színről megkérdhetni ha valljon nem fekete-e? Sőt azért sem mernek haragudni, ha az ígért bérdíj' – mi nem csak pénz lehet – nem teljesíthetéséről, hitető bók és kézszorítás-júdási arczat- 's bőkezű szavak által bizonyosokká – mondd boldondokká – tétetnek. Illyenek' műhelyében készül a' mondva csinált közvélemény. Minthogy csak önkörükben, csak önfeleik közt forognak, 's ha tán egy két idegen nézetű közéjek tévedne, vagy letöbbségezik, vagy épen igazságához jutni sem engedik: természetes, hogy magokat hiszik a' közvélemény' kegyenczeinek, mellyet ezer árnyéklataiban soha nem ismernek, de mellynek mély értelméről tán éltökben sem elmélkedtek. És épen ez álhiedelem miatt válalkoznak azután mindent erőszakolni, mi ínyök vagy elveik szerint van. Sokszor olly hitvány, dolgokat törekszenek

a' közvéleményre tolni – legyen az irai, tény, vagy eszme – mellynek semmi magva, ereje, üdvössége. 'S mint magokéival ezt teszik: úgy az ellenfél' részéről, a' nagyot, szilárdot, erőteljest, vagy legalább körülményszerűleg jelentőt, depopularisálni, megbuktatni, tenkbe vinni minden ármánynyal erőködnek. Minő eredményt idéz elő az illy szellemi kinövés? alább említendem; most taglaljuk át röviden, ezen mótely' nyomorú testvérét melly

2. A' személyeskedő polémiák. Ha valaki birtokában nincs azon lelki szüzességnek, melly nyugalommal táplálja az önérzetet, hamar haragra lobban minden sérelemke miatt, melly rajta akaratból, vagy történetesen elkövettetek; 's ilyenkor – ha a' nevelés ki nem fejté szívében azon méltányos szent szemérmet, melly az önbecsület kényes természetét ismerve, tribunusza szokott lenni másokéinak – könnyen kiviszi szobáiból haragját, 's a' nép, a' közönség előtt, hírlapokban, röpiratokban lobogtatja azt, jellem-hibává emelve a' véralkat' gyengéjét. Sokszor vannak emberek, kik kapva kapnak az alkalmon, hogy mások' szellemi tehetségeit gáncsolhassák; 's írói 's publicistitai' hitelén kajánul- gázoljanak. írói, 's publicistái hitelén ...? Oh az még mitsem tenne, mert a' nép elébb utóbb meg szokta ismerni embe-reit; 's kétségen kül többen olvasandnak gyönyör' vagy haszon' művelt, mint ellenök hányt gáncso'kat; sőt ha már irányt vön az ízlés, czélt a' fejlődő-

dés, többnyire minden olvasó önszemeivel lát, 's benső ítéletében határozza meg elfogadja-e az olvasottakat vagy ne? sőt a' gáncsczáfok felett is törvényszéket tart. De ha hiúság miatt surlódások történnek: efféle hernyók átmásznak életágakra is. Kiket azelőtt mint vetélytársakat irigylettenek, most ellenséggül tekintik. írói 's publicistái oldalakat összezavarják életviszonyaikkal; a' szellemi tehetséget véralkatukkal. Szemrehányásokat tesznek olly dolgokért, mellyek nem igazak; vagy ha úgy vannak is, magános élet' körébe tartozók. Földi indulatok' tévedéseivel vádolják; egyiránt nem kiméinek barátságot, szerelmet 's családélet' gyöngéd érzelmeit Levetkezik a' méltányosságot, összetépik illedelem' és humanitás' kötelékeit; gombaságaikban büszkélkednek, sőt nem ritkán hitét is rágalommal illetik ellenfelöknek; csakhogy megbuktatni próbálják az embert, ki mint író, vagy publicista dönthetetlen. 'S óh szörnyűség! vannak emberek, kik burajjaikkal tehetnek ilyesmit. Emberek, kik a' szívet, mellybe a' bizodalom' óráiban benyúltak, kifordítják a' nép előtt, hogy egy két vérszomjas beleharapjon; 's hentesi irigy örömük ne hibázzék; emberek, kik a' testületökre bízott kincseket, a' barátság' meghitt leveleit nép elibe adják, mint a' statáriumi hirdetményt; csak azért, hogy üres fejű bókolóikat mulattassák; kiktől a' megettök zúgó tömeget nem akarják látni. És ha még így sem boldogulnak: eszméket terjesztgetnek alárendelteik által, 's meg-

történt dolgokról suttognak, miket kívánnának valóban megtörténtenek; hogyha itt, vagy ott véletlenül találkoznék egy gondolatlan, vagy rosszszívű, ki azt ellenségök ellen elhigyje, vagy illetőleg végrehajtaná.

‘S valljon nevelhetnek-e ivadékokat, képezhetnek-e szíveket, kik ennyire tévednek? Lehet-e hatással a’ könyv, folyó-irat, hírlap, vagy iromány, melly effélékkel teljes? megtarthatja-e szeplőtelen, hitelét, ‘s számolhat-e kívánt sikerre akár egyes, akár vállalat, ha céljához illy eszközöket választott? vagy lehet-e annak tiszta, nemes, ‘s közjóra irányzott célja, ki efféle nemű utakon halad? . . . Mind egy akár melly pártbeliek, kezdők vagy folytatók, bérlettek vagy önnösök legyenek, ők egyiránt a’ természet’ bűnei. Visszaélnék az elmekincscsel, mellyet a’ nagy rendező sáfárkodásukra bízott. Ők nem világítólag tartják a’ fáklyát, hanem eszeveszetten kanyargatják azt, hogy a’ rövidlátók gyönyört leljenek benne boszúságul az ép szeműeknek. Megcsalják az emberiség’ bizalmát, melly megszokott hallani minden felkiáltó szót; ‘s ha ügyében lőn felemelve örömmel nyújtja folytonos figyelmét, háláját, jutalmait. De megcsalják önmagokat is, mert végtére, rendesen egyedül maradnak a’ szennyes csatatéren, sebeikkel ‘s átkával az özszedaraholtaknak. A’ gyávák el futamodnak előttök; az erősek megvetik kihívó keztyűiket, ‘s a’ nézők, legkedvezőbb esetben is nevetnek. De, fájdalom, ez több-

nyire akkor történik, midőn már A veszélyes következmények kifejtettek.

Két forrás van, melly különösen, legtöbbször szokott a' két pont alatt megismert kútfőkből kibuzogni, 's mellyek gyakran évtizedekig ki nem száradnak.

a) Elvásottság, ízlésromlottság a' literatúrabari, 's publicistái működésekben. – Az ifjú adományos-lélekben felébred a' cselekvés' ösztöne. De mi önállósága nincs; nem tud magától alkotni formát és mértéket; a' szív és elme libeg, nincs egyensúly. Az ítélőtehetség felleget, nem képes irányt választani, pedig a' feszítő erőnek bármilly úton rohannia kell. Mi természetesebb, minthogy a' hozzá legközelebb álló iskolát, a' nemzeti íralom' 's politicalai hangulat' korszaki szellemét választja vezérül. És ha a' személyeskedés, amaz undok ragály, napi renden van: darab időre 's nem ritkán örökre bemételyezi Ízlését. Az ifjúság különben is hajlandó kitűnésre legrövidebb utat választani; pedig fádalom mi kapósabb mint egymás rovására történt elménczkedés? 's lehet-e más dolog által jobban kitűnni, mint a' mi kapós?

„Lám, mennyire közajkon forgók ezek és ezek – mondja magának a' nem fontoló kebel; – mennyire ismeri őket mindenki, pedig tesznek-e egyebet czívódásnál? Adtak-e egy korszerű könyvet, politicalai erőteljes értekezést, vagy maradandó tudományos pályairatot? vagy hoztak-e életbe egy emelő nemzeti eszmét? 's még is mindig csak

ok, és csak ők; sokkal inkább mint kiknek kötetei, vagy tényei már egész rendet alkotnak. E' bizony jeles! Így hírre kapni könnyű; tehát fogjunk hozzá." És én nem tudom értté kárhozatni az ifjat. Az ô korában még a' kebel lágy viasz, melly leghitványabb fametszésnek is benyomást enged, 's ha épen az nyomatik reá, azt fogadja el. O nem láthat messze, mert szemein lebeg az életszak' rózsaszománcza; ô nem veti fel, hogy efféle emberek' dolga hasonló a' taraczkdörgéshez, melly míg tart fület szagga, ha elmúlt mi haszna sincs. Ô követi a' példát és elbukik. Fellobban mint egy lidércz, 's ártalmas gözt hagy maga után. Először figyelemvadászatért, kitűnés végett követi a' példát, 's declamatiója, polémiái ekkor többnyire ártatlanok. Későbbben szeszélyből, elmeviszketegként űzi, 's már csípősségeket keres és válogat. Végre – főleg ha torlásokkal ingereltek – vérébe megy által, szenvedélylyé válik 's elaljasul. Vagy ha lelkében egy jobb akarat kívánná is megváltoztatni: nem bírja többé a' mocskotalan talentum tiszta' működését. ízlése eldarabosúlt, érzelmei megérczesedtek, önmérséklete kiveszett; 's a' szellem, melly lám évekre, tán évtizedre hatott volna, erőszakosan megöleték.

De ha egy író, vagy publicista szelídebb lelketnél, 's kifejlett jobb természeténél fogva illy példák' követésére nem hajlanék is, lehetlen a' káros befolyástól óvakodnia; miat szinte a' koriránynak is, mellyet a' tudományos 's political

iralomnak kellene vezetni. Midőn a' nemzeti lélek 's értelein, saját fészkeben hogy úgy szóljak megtollasodik; midőn már erőt érez abból kireppenni; midőn fogalmakat keres, elvek után néz, melyek felé szárnyalásit intézze, 's mellyekre megszánjon; akkor van leginkább szüksége szilárd, nemes, átlátszó pályaképekre, lelkes, fenszálló, balítéletlen szellemekre, művelt szenttelen ízlésű, önmérséklő írókra 's publicistákra, hogy nyíltni kezdő lelke ne záródjék vissza örökre, ne fásuljon el mielőtt tavaszi tejnedvtől hajlékonyá fakadt, 's ne tömessen meg setétséggel még hajnal előtt; vagy ne ölje ki magát undok önkorbácsolatokkal. De hol vegye mind azt, ha fejlődésekor fentirtohoz hasonló gyakorlatot követ iralom és publicistái hang? Ellenveti talán valaki, hogy nemzeti művelődés' 's haladás' kútfeje nem csak a' jelenkor, 's nem csak honi kettős literatúra? hogy ott van múltunk; hogy ott vannak az agg bölcssek? 's az új világ' művelt külföldje? Oh ha a' nemzet csak ezekben, 's ezek által neveli fel magát, nem sok hasznát veenditek. Vagy hiszi tán egyki, hogy hólt betűk- 's idegen elmék' tőlünk idegen műveiből elválasztott 's beszítt philosophia, mélyebb gyökeret vernek a' nemzetben, mint honi élet 's literatúra?! . . . Én nem hiszem. A' classicus bölcssek és külföld" bűvárja írhat sok igazat, igen szépeket, sok csinnal, szabatos könyvnyûséggel, pontos válogatott nyelvvel; írhat rendszert, mély politicát, megénekelheti a' pol-

gári eszmék' 's erények' mindegyikét, de ha egyszerűs mind fel nem nyitá magának honja'szívét, hogy tollát abba mártaná, nem p arázik ki irataiból azou enyhe, éltető levegő, melly a' nemzeti életet egész-ségben tartja és növeszti. Tudós könyvtárak, íróvá, idegen bölcsesség nagy politicussá képezhetnek valakit, de nemzeti íróvá, 's politicussá csak honi élet 's literatura teheti.

b) Második, és veszélyesb eredmény, a' nemzetnek literaturától, 's publicistái hatástóli el-résztvéltenedése. Darab ideig békével szokott tűrni efféle egyenetlen kedéseket. Vagy azért, mert mindenik fiát szereti,' hibáit javítani, nem büntetni akarván, várokozik, hogy boszantó személyeskedésért tiszta tudomány nyal, józan haladás' ép magvaival nyújtand kárpótlást. Vagy: mert örömet akarja hinni, mit czívódó felek rendszerint száj okban viselnek, hogy ők közügyért kaszabolják ellenpártjok' hitelét ; hogy elvcsatáikat nemzeti zászló alatt vezérlik, 's a' megharczott párt' kiontott becsületén, gazdag szellemvetés viruland az utókornak. Azonban lassanként kénytelen sejtteni, hogy vetésökre számítva, lelki kenyér nélkül maradna; hogy vásott gyermeki vetnek ugyan az ő földébe, de csak önérdükük' magvait, hogy a' terméssel saját zsákjaikat töltsék meg. És ekkor fájdalom kél megcsalt keblében; 's taglaljam-e mi az, ha egy nemzet' szíve, önfiai miatt fáj? 's megveti az eszközöket, mikből fejlődést kell vala merítnie?

E' kitérést, szoroson napi szükségnek tekintem. Politicai életkérdéseink, 's általában a' nemzeti fejlődés, jelenünkben kezdenek ira Imi mezőre kiszélesedni. Azon beesés könyvek, mik köze' lebbi tizedeinkben kincsünkké lettének, csak fejték, készíték azon műveltséget, mellynek az irodalmi tér immár szükségévé lőn. És ha figyelembe vesszük azon két elemet, melly minden nemzetnél nagy befolyással szokott a' polgári literatura' szellemére hatni: nem sok igényünk van teljes nyugalommal várni politicus könyveink' eszmece-reít. E' két elem α) a' bevezetésül tekinthető szép íralom, és *journalistica*; β) a' nemzeti jellem. Amazt, évtizedek' keserű vitáiból ismerjük; emennek oszlakodó hevét századokon által uyomozánk.

Ha a' politicai iralom, éles, eszmétlen toilharczczá, vagy hívságos vagdalkozássá válik mindig szerencsétlenség; de reánk nézve jelenleg három fontos ok forog fen, minél fogva sokkal veszélyesb lenne a' publico-politicus könyvek' tévedése most y mint talán máskor.

1. Hazánk nem önálló ország; 's ha bár reformunk' alaptervét, állodalmunk' 's néposztályi viszonyaink átalakítására nézve függetlenül, saját nemzeti szükségek szerint kezeljük is: van távolban egy igen fontos határ, mellyek nem szabad a' haladási bölcseségnek szem elöl veszteni. A' birodalom, mellynek mi egy része vagyunk, – 's mellynek sorsától fenállásnk feltételezve

van, – két roppant erő között sok bajjal küzdve áll. Bár taglalni lehetne minden viszonyokat, hadd látna tisztán a' hű 's jószívű nép, milly kérdőjel alatt áll Európának jövője? milly tömött, és értelmes felelet kell neutrális birodalom' irányában e' kérdő évtizedek' kielégítésére? 's hogy e' feleletnek, – melly az egybirodalmú népek' ön- és egymás köztli szoros egységében állna, – a' mi belső összetartó fejletünk is egy constructiója; 's (hogy a' képet végig vigyük,) ha a' constructiot logikai hibákkal szerkezzük, zavart lesz a' felelet, 's a' két értelmű kérdés' félelme nyakunkon maradand. És ha volna egy heterogen elemekből álló birodalom, melly népek ellenszenve által negatív alapon nyugszik, mint midőn a' sátort, szétfeszítő rudak tartják fen; ha volna mondom illy birodalom, 's a' kor, múlhatlan szükségét idézne elő, miszerint positiv erőket kellene keresnie biztos tartalékául: szabad lenne-e a' népek egyikének saját átalakultában, az egésznek helyzetét feledni? Nekünk úgy kell erősödni, hogy velünk Osztria is erősödjék; az erősödés' szüksége orosz- és francia körülményektől sürgettetik: tehát sietünk kell; e' sietés semmi extravagatiot nem tűr, 's azért, ha politicalai érett öntudatos fejlődésünket nép- és véleménytanítás helyett ingerlő polémiákkal akadályoznók, közvetve ellene dolgoznánk azon nagy célnak, melly reánk elhatározó befolyással vitetik vissza.

Vannak esetek, midőn kevésből sokat kell

megértenünk: a' bölcsesség' dolga látottból kitalálni a' nem láthatót, 's elmélkedéssel pótolni ki, mit készen nem kaphat.

2. A' nemzetiség' hajszólo túlbuzgalma által, különben is ellenhatást idéztünk elő, mit, hogy többet ne említsek, a' hazai szlávok' lapjainkban felfedett törekvésü mutatnak; ha tehát most, haladásunk' másik eszközét, az alkotványtan' tiszta terjedését, czívódó zavarral gátolnók: nemde hasonlítánk azon hátszegi ólához, ki ha egyik kereke eltörik, nem hogy pótlaná, sőt a' másikat is levágja, hogy tengelyén vonczoltassa roskadt szekerét? Pedig ha politicalai iralmunkba egyszer befészkei magát a' személyeskedő ragály, nem könnyen és hamar szabadul nyűgeitől a' kor. És a' tömeg, lassan érkezik ítéletével. Sokszor az eszme, vagy esemény, túl van már minden crisisen, 's a' nép még is annak formája- vagy forradalmival vesződik; pedig míg a' nép tisztában nincs akaratával; míg határozott értelemben nem bírja a' feladatot, nem lehet haladás; mert mit az ész- és nem ézaristocrazia magában a' nagy egész nélkül halad, én nem nevezhetem haladásnak.

3. Nemzeti ifjúságunknak, most van legnagyobb szüksége tanító könyvekre. Nálunk a' nemesség' ifjait, nem csak világosodási általános szükségből kell alkotványos értelmiségre művelni. A' tömegnek elég, ha szükségeit felfogni 's czélszerű eszközei iránt rokonszenvet érezni fejlett.

Neki csak hitre van szüksége azon korszaki eszmék iránt, miket a' törvényhozó bölcsesség részletesen kezel; 's csak akaratra azon módok' létesüléséhez, mellyeket a' javító törvény meghatározott. És ha ama' hit j ó z a n; ha ezen akarat következetes: akkor el van érve az értelmiség' azon foka, mellyel bírnia múlhatlanul kell. De nemzeti ifjúságunk, öltőiskolája a' jövő virágzásnak. Őket nagy munkára rendelte eleve alkotványunk. A' municipalis igazgatás benne várja bátor támaszait; az ítélő 's igazgató székek, egyes lelkű tagjaikat; 's országgyűlésink, a' törvényhozás' bölcseit. Nekiek tehát tiszta, 's mennyire lehet gazdag kútfőket tartozik nyújtani a' kor. A' közelebbi öltő ifjúságot megyei termék, 's 183% országgyűlés taníták. Akkor rendezteté magát a' nemzeti öntudat, 's az eszmeforradalmak' vitái között kifejtetek felbonczoltaték minden árnyéklat, melly a' nagy egész' ágai között helyet talált. Tárgyalataikban az öneszmélet' próbatapintatai, az eredeti okfők' fürkészete 's tény tervezet, (szóval az akarat' és szemlélődés' elemei) együtt, 's élőszóval, sok oldalúlag fejtettek fel. És minthogy a' gyakorlati tan mondhatlan elsőbséggel bír: azon kor' növendékiből joga van várni a' nemzetnek, világos fejű, 's határozott polgárokat. De mivel a' kezdemény' örök korát nem élhetjük \$ mivel a' bölcsességnek visszaugrálni nem természete; 's mivel hatósági gyűlésink, 's a' törvényhozó test, készületi eszmék', és kezdeti körülmények' taglala-

tával többé nem bíbelődhetnek: a' mostani ifjúság nem bírja azon elemi iskolát, mellyben előismere-
teket gyakorlatilag szerezne, 's az egésznek fek-
tét és irányát – mi nélkül alapos tudomány nincs
– felölelhetné. Most már részleteit találja műben
a' nagy gépnek, mellyet egész szerkezetével kell
lelkében bírnia, hogy róla helyes fogalma legyen;
ne hogy egyik', másik' kerék' idomításához úgy
fogjon, vagy a' hibás alkatrészt úgy igazítsa, mi-
szerint az összes működés' útját állja el. Mit élet-
közben meg nem tanulhat, betűkben kell feltalál-
nia; úgy de ez nem *journalistica*' feladata, mert
annak, a' napi készület', 's részlet szakmány' fej-
lete- eszmecseréje- 's siettetésével kell különösen
foglalkoznia, még pedig inkább a' nagy többség'
fogalmához mért fejtegetésekkel, mint mélyebb
bölcseleti szellemben. Tanító könyvirodalom
pótolhatja tehát az élő iskolát; 's most a'
tételnél vagyunk, melly e' harmadik pont' vezér-
sorában áll. És ha a' könyvek, eszmék és igaz-
tan helyett, polémiákat hoznának: kell-e taglal-
nom, milly nyomorú színben jelennének meg ko-
runk' szükségéhez? Azon becsületes polgárok, kik
haladási ügyünkben irai vállalkoznak, nem mel-
lőzhetik azon vigyázatot, miszerint a' nemzeti jel-
lem' 's szépliteratura' hibáit politicalai sajtó alá ne
vigyék; hazánk' nagy elméi pedig megértendik,
mit parancsol tollúknak a' kor; 's véleményem sze-
rint az újon képződött ismeretterjesztő tár-
saság' szebb kötelesség! mezőt jelenben nem vá-

laszthatna, mint, ha a' haladásunk' tárgyában kijöendő munkák közül a' közhasznúaknak ismereteket olcsón szerezhetőkké teendi.

Most visszamegyek a' sylogismusra, melyet iratom' vázvonalaúl vezettem, 's mellytől kötelesség volt illy fontos napi jelenet' irányában némileg eltérni. Azt hiszem, történeteinknek, (sajtó- és közértelmiséghez mértt, 's rövid idővel korlátozott) foglatatából, mint szinte nemzeti jellemünk' 's legújabb eseményeink' lelkéből mélyen kitetszik: hogy közéletünk' folyamában a' szív' hatalma túlnyomólag állott az ész' működéssein; hogy most is, (miután annyi kínos tapasztalat megérlelhetete volna az észert; miután a' 'Kelet népére' írt feleletben mellyel ugyan előttem megfelelve nincs gyámokúl felhordott 1791-ki 's a' t. ideiglenes mozgalmak' és ellobbant lelkesedések' rövid 's sikertelen eltűnésein okulva, haladásunk gyakorlati számítás' ép magából kezdé magát kiterjeszteni;) minden lépten nyomon hajlam kél, és erősödik az indulatok' 's szívuralom' kicsapongásit elfogadni; 's hogy nemzetünk valóban gyógyuló beteg, kit illyennek csak az nem foghat elismerni, ki beteget tollas párnák, izzasztó takarók, 's gyógyszerári kirakás nélkül képzelni nem tud.

Tehát a' szív' túlnyomósága, logikai és egyetemes történeti tanúság szerint, alkotványos népek' közéletében mindig nyomort 's ingadozást okoz; úgy de ha-

zánk' politicájában, polgárszerkezete-
 's történeteiből ítélve, a' szív gyakor-
 rolt felsőbbiséget: mit, és m i k é p e n
 kell tehát jelenleg a' belső na-
 pi helyzet- reformunk' foka-
 nemzeti jellem- 's külviszo-
 nyokhoz képest tenni?

E' tételről leend szerencsém szerény néze-
 teimet egy külön kötetben a' tisztelt közönség' íté-
 lete alá bocsátni.